

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΠΑΤΡΩΝ**

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

"ΘΕΜΑ"

"Η ΑΙΣΧΡΟΚΕΡΔΗΣ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΑ"

ΠΡΟΤΕΙΝΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Δημαράς Νικόλαος

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ

1.Γαβρίλη Αγγελική

2.Γαβρίλη Γεωργία

ΠΑΤΡΑ 2002

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	5728
----------------------	------

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΩΝ

1.1	Οι νομικές πράξεις.....	6
1.2	Έννοια της δικαιοπραξίας.....	10
1.3	Είδη δικαιοπραξιών	16
1.3.1	Ανάλογα με τον αριθμό των προσώπων που μετέχουν στην κατάρτισή τους.....	16
1.3.2	Ανάλογα με το περιεχόμενό τους και τον τρόπο με τον οποίο καταρτίζονται.....	19
1.3.3	Ανάλογα με τις έννομες συνέπειες που επιδιώκονται	20
1.3.4	Ανάλογα με την επίδραση του σκοπού στο κύρος των επιδόσεων.....	26
1.4	Προϋποθέσεις έγκυρης δικαιοπραξίας.....	29
1.4.1	Ικανότητα για δικαιοπραξία.....	29
1.4.2	Δήλωση βουλήσεως.....	30
1.4.3	Συμφωνία μεταξύ βούλησης και δήλωσης.....	31
1.4.4	Βούληση απαλλαγμένη από ελαττώματα.....	32
1.4.5	Τήρηση του απαιτούμενου τύπου.....	34
1.4.6	Περιεχόμενο σύμφωνο με το νόμο και τα χρηστά ήθη.....	35

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΑΝΙΣΧΥΡΕΣ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. ΑΚΥΡΩΣΙΑ

2.1 Έννοια – Λόγοι ακυρωσίας.....	39
2.2 Τρόποι ακύρωσης.....	40
2.3 Συνέπειες ακύρωσης.....	42
2.4 Διάκριση από συγγενείς έννοιες.....	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. ΑΚΥΡΟΤΗΤΑ

3.1 Έννοια άκυρης δικαιοπραξίας.....	47
3.2 Είδη ακυρότητας.....	48
3.3 Ακυρότητα δικαιοπραξίας από το περιεχόμενό της.....	50
3.3.1 Απαγορευμένες δικαιοπραξίες.....	50
3.3.2 Έννοια απαγορευμένης δικαιοπραξίας	57
3.4 Θεραπεία ακυρότητας.....	58
3.5 Μετατροπή.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΙΣΧΡΟΚΕΡΔΗΣ – ΑΝΗΘΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΑ

4. ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΝΤΑΙ ΣΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ

4.1	Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και χρηστά ήθη.....	62
4.1.1	Το πρόβλημα.....	62
4.1.2	Η έννοια των χρηστών ηθών στη νομολογία.....	62
4.2	Σκοπός και έννοια χρηστών ηθών.....	63
4.3	Αισχροκερδείς συμβάσεις.....	65
4.4	Προϋποθέσεις ανήθικης δικαιοπραξίας.....	76
4.5	Προϋποθέσεις αισχροκερδούς δικαιοπραξίας.....	81
4.6	Συνέπειες των δικαιοπραξιών που αντίκεινται στα χρηστά ήθη.....	83
4.7	Η έκταση και οι συνέπειες της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας	85

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΩΝ

- Οι νομικές πράξεις
- Έννοια της δικαιοπραξίας
- Είδη δικαιοπραξιών
- Προϋποθέσεις έγκυρης δικαιοπραξίας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

1. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΩΝ

1.1 Οι νομικές πράξεις

Η νομική επιστήμη μόλις τον περασμένο αιώνα προσέδωσε το σημερινό τους περιεχόμενο στις έννοιες δήλωση βουλήσεως, δικαιοπραξία, σύμβαση.

Έτσι πριν εξετάσουμε την δικαιοπραξία από τις άλλες νομικές πράξεις να διακρίνουμε τη δικαιοπραξία, ως τεχνικό όρο με συγκεκριμένη, στενότερη έννοια.

«Πράξη δικαίου» ή «δικανική πράξη» ή απλούστερα «νομική πράξη» είναι η πράξη που ρυθμίζεται από το δίκαιο και επιφέρει έννομες συνέπειες. Ως πράξη δεχόμαστε, συνήθως, τη συνειδητή ανθρώπινη ενέργεια, η οποία επιφέρει μεταβολή στον εξωτερικό κόσμο.

Όταν λέμε ότι η πράξη είναι η συνειδητή, «ηθελημένη» ανθρώπινη ενέργεια, τονίζουμε συγχρόνως ότι δεν είναι «πράξη» ή σπασμωδική κίνηση, π.χ. αυτή που γίνεται στον ύπνο ή από ασθένεια, ή η ανακλαστική κίνηση, π.χ. αν σπρώξω κάποιον και αυτός παραπατήσει, όπως δεν είναι πράξη και απόφαση που δεν εκδηλώθηκε. Η γνώση όμως ή η άγνοια, αν και δεν είναι «πράξεις», πολλές φορές δεν είναι αδιάφορες για το δίκαιο, ώστε και με την ενδιάθετη αυτή κατάσταση του ανθρώπου να συνδέονται έννομες συνέπειες.

Αντίστοιχα όλες οι πράξεις του ανθρώπου δεν ενδιαφέρουν το δίκαιο. Έτσι π.χ. ο περίπατος ή η πρόσκληση σε γεύμα είναι μεν πράξεις αλλά νομικά

αδιάφορες, ενώ άλλες πράξεις, ίσως οι περισσότερες, επιφέρουν σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου, είτε μόνες, είτε σε συνδυασμό με άλλα νομικά γεγονότα, έννομες συνέπειες. Τις πράξεις αυτές, όπως αμέσως προηγούμενα σημειώσαμε, τις καλούμε νομικές πράξεις.

Η νομική πράξη αποτελεί επομένως «νομικό γεγονός», γεγονός δηλαδή ή όρο, από το οποίο σύμφωνα με το νόμο, εξαρτάται έννομη συνέπεια¹, κατά κύριο λόγο δηλαδή επηρεάζονται έννομες σχέσεις ή καταστάσεις συγκεκριμένου προσώπου.

Συνήθως τα νομικά γεγονότα διακρίνονται σε νομικές πράξεις και σε απλά νομικά γεγονότα, συμβάντα δηλαδή από τα οποία επέρχονται έννομες συνέπειες χωρίς ανθρώπινη θέληση, όπως π.χ. η γέννηση, ο θάνατος, η πάροδος χρόνου.

Τα απλά όμως αυτά νομικά γεγονότα, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν και απλά φυσικά γεγονότα, αποκτούν σημασία για το δίκαιο συνήθως όσο αποτελούν προϋπόθεση για νομική πράξη ή όσο το νόημα και το κύρος ορισμένων νομικών πράξεων εξαρτώνται από πραγματικές προϋποθέσεις. Έτσι π.χ. ο θάνατος έχει σημασία για την κτήση της κληρονομιάς, η πάροδος του χρόνου για να προβληθεί ένσταση παραγραφής, η ενηλικίωση για το κύρος νομικής πράξης.

Ακριβέστερο και απλούστερο είναι επομένως να δεχτούμε ότι τα κύρια «νομικά γεγονότα» είναι οι νομικές ή «δικανικές πράξεις».

Νομική πράξη μπορεί να είναι τόσο θετική ενέργεια, όσο και παράλειψη. Η παράλειψη όμως ενδιαφέρει το δίκαιο όχι ως αδράνεια, η οποία δεν είναι πράξη, αλλά ως παράλειψη συγκεκριμένης θετικής ενέργειας, η οποία επιβάλλεται ή από το νόμο ή από σύμβαση.

---

1. Μιχελάκης ΕρμΑΚ, Εισαγ. 127-200 αριθ. 5, Μαντζούφας σ. 159

Οι νομικές πράξεις ή πράξεις δικαίου, αυτές δηλαδή που ρυθμίζονται από το νόμο και επιφέρουν έννομες συνέπειες, διακρίνονται σε πράξεις που επιτρέπει και επιδοκιμάζει το δίκαιο, τις δίκαιες, τις θεμιτές πράξεις και σε πράξεις που απαγορεύει και αποδοκιμάζει το δίκαιο, τις άδικες πράξεις. Οι άδικες πράξεις εξετάζονται κυρίως στο ενοχικό δίκαιο και διακρίνονται βασικά σε αδικοπραξίες και αθετήσεις συμβατικών υποχρεώσεων.

Από τις δίκαιες νομικές πράξεις το δίκαιο ρυθμίζει ιδιαίτερα τις δικαιοπραξίες. Υπάρχουν όμως και δίκαιες πράξεις που δεχόμαστε ότι δεν είναι δικαιοπραξίες και που έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους, ότι η έννομη συνέπεια που συνδέεται με την πράξη, επέρχεται από τον νόμο, άσχετα με το αν την ήθελε ή όχι αυτός που ενεργεί, ανεξάρτητα δηλαδή από το αν η βούληση του στρεφόταν στην πρόκληση της συγκεκριμένης νομικής ενέργειας². Έτσι π.χ. η όχληση οδηγεί σε υπερημερία του οφειλέτη, έστω κι αν ο δανειστής όχλησε μόνο για να ικανοποιηθεί η απαίτησή του, χωρίς να σκεφτεί καν ότι με την ενέργειά του κάνει τον οφειλέτη του και υπερήμερο.

Πρέπει όμως να τονιστεί ότι και στις δικαιοπραξίες έχουμε έννομα αποτελέσματα που επέρχονται ανεξάρτητα από το αν τα θέλησαν ή όχι οι δικαιοπρακτούντες, όπως π.χ. με την σύναψη γάμου δημιουργούνται οι προσωπικές και περιουσιακές σχέσεις των συζύγων, έστω και αν δεν απέβλεψαν σε αυτές οι σύζυγοι³. Το ότι η βούληση των συμβαλλομένων δεν κατευθύνεται στις ειδικότερες έννομες συνέπειες που επιφέρει η δικαιοπραξία, οφείλετε στο ότι η συναλλασσόμενοι αποβλέπουν κυρίως σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα, συνήθως οικονομικό.

---

2. Βλ. και Παν. Αραβαντινό ΕΕΝ 1951, 305.

3. Ζέπος ό.π. σ. 3.

Έτσι στην πώληση, ο αγοραστής αποβλέπει να αποκτήσει το πράγμα, χωρίς να σκεφτεί τις περισσότερες από τις διατάξεις του κεφαλαίου για την πώληση, που όμως διέπουν την αγορά του.

Με τις διαπιστώσεις αυτές θα ήταν δυνατό να ταυτίσουμε τις δικαιοπραξίες με τις δίκαιες νομικές πράξεις και να αποκλείσουμε τη διάκριση των δικαιοπραξιών από άλλες δίκαιες πράξεις. Η δικαιοπραξία γίνεται όμως δεκτή με στενότερο περιεχόμενο, ώστε να είναι σκόπιμο να διακρίνονται από αυτήν οι δίκαιες πράξεις στις οποίες τα αποτελέσματα που επέρχονται είναι σχεδόν άσχετα από το σκοπό για τον οποίο έγινε η πράξη. Έτσι π.χ. η ανάμιξη ή η επεξεργασία κινητών πραγμάτων επηρεάζει το δικαίωμα κυριότητας, έστω κι αν έγιναν για τελείως διάφορο σκοπό. Τα αποτελέσματα όμως που επιφέρουν οι πράξεις αυτές είναι συνήθως μικρότερης σημασίας για το δίκαιο, από εκείνα που επέρχονται με τη δικαιοπραξία, ώστε ο νομοθέτης να μην αισθάνεται υποχρεωμένος να διαμορφώσει και για τις δίκαιες αυτές πράξεις χωριστές δικαιοπρακτικές μορφές⁴.

Για τις πράξεις αυτές, που δεν ρυθμίζονται από γενικές διατάξεις, δεν υπάρχει ούτε στην επιστήμη ομοφωνία για τα κριτήρια με τα οποία θα μπορούσαν να διακριθούν. Αντίστοιχα όμως η κατάταξη τους σε κατηγορίες έχει πρακτική σημασία για να είναι δυνατό να προσδιοριστεί ποιοι από τους κανόνες των δικαιοπραξιών μπορεί και πρέπει να εφαρμόζονται και σ' αυτές.

---

4. Ζέπος ό.π. σ. 4.

1.2 Έννοια της δικαιοπραξίας

Οι έννοιες «δικαιοπραξία» και «δήλωση βουλήσεως» δημιουργήθηκαν από τη γερμανική επιστήμη το δέκατο όγδοο αιώνα, τον όρο δε «δικαιοπραξία» οφείλει η ελληνική επιστήμη στο Βασίλειο Οικονομίδη⁵.

Η παλαιότερη διδασκαλία δεχόταν τη δικαιοπραξία ως δήλωση βουλήσεως⁶. Ο κώδικας μεταχειρίζεται τους όρους αυτούς σαν ταυτόσημους. Έτσι χρησιμοποιεί τον όρο «δήλωση βουλήσεως» σχετικά με την κατάρτιση της δικαιοπραξίας και τα ελαττώματα της βούλησης, το δε όρο δικαιοπραξία σχετικά με την ικανότητα, το τύπο, την ακυρότητα. Ο ορισμός, ο οποίος ταυτίζει την δικαιοπραξία με τη δήλωση βουλήσεως, αν και ανταποκρίνεται σε μερικούς «τύπους» δικαιοπραξιών, π.χ. την καταγγελία, στην οποία πραγματικά συμπίπτουν οι όροι «δήλωση βουλήσεως» και «δικαιοπραξία», δεν καλύπτει όλες, ούτε καν τις περισσότερες δικαιοπραξίες. Έτσι για τις συμβάσεις χρειάζονται δύο τουλάχιστο δηλώσεις βουλήσεως, σε άλλες δικαιοπραξίες το «πραγματικό» τους δεν αποτελείται μόνο από δήλωση ή έστω δηλώσεις βουλήσεως, αλλά και από άλλα νομικά γεγονότα, όπως π.χ. την παράδοση του πράγματος.

Όταν λέμε «πραγματικό» εννοούμε το σύνολο των νομικών γεγονότων, από τα οποία ο νόμος εξαρτά έννομη συνέπεια.

Σύμφωνα έτσι με τον ορισμό που φαίνεται σήμερα να επικράτησε, δικαιοπραξία είναι το «πραγματικό» που περιέχει δήλωση ή δηλώσεις βουλήσεως και το οποίο αναγνωρίζεται από το νόμο ως λόγος για να επέλθει η έννομη συνέπεια που θέλησε ο δικαιοπρακτών.

5. Γεν. Αρχές παράγραφος 15, σ. 145 σημ. α.

6. Βλ. και Μπαλή παράγραφος 32.

Πρέπει όμως να διευκρινιστεί, πως η έννομη συνέπεια δεν επέρχεται οπωσδήποτε μόλις υπάρξουν όλα τα νομικά γεγονότα που απαιτεί ο νόμος για το συγκεκριμένο τύπο, δηλαδή είδος δικαιοπραξίας, γιατί η επέλευση της έννομης συνέπειας εξαρτάται από το αν συντρέχουν και οι προϋποθέσεις του κύρους της δικαιοπραξίας και οι όροι του ενεργού της.

Με τον ορισμό αυτό τονίζεται κυρίως ότι, άσχετα από το αν ο νόμος απαιτεί και άλλα νομικά γεγονότα για να επέλθει η έννομη συνέπεια, όπως είναι π.χ. η παράδοση της νομής ή η μεταβίβαση της κυριότητας ή, όπως συνήθως υποστηρίζεται, και η τήρηση συστατικού τύπου, οπωσδήποτε δεν υπάρχει δικαιοπραξία χωρίς δήλωση βουλήσεως.

Στον ορισμό της δικαιοπραξίας περιέχεται και το στοιχείο ότι η δήλωση βουλήσεως πρέπει να επιδιώκει να επέλθει έννομη συνέπεια, συγκεκριμένα ίδρυση, αλλοίωση ή κατάργηση ορισμένης έννομης σχέσης. Το στοιχείο αυτό της δικαιοπραξίας το καλούμε *δικαιοπρακτική βούληση*.

Βέβαια οι συμβαλλόμενοι αποβλέπουν κυρίως σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα, συνήθως οικονομικό και όχι σε όλες τις συνέπειες που επισύρει από το νόμο, ορισμένη δικαιοπραξία. Όπως είπαμε στη σύμβαση π.χ. πώλησης, ενώ οι συμβαλλόμενοι αποβλέπουν συνήθως μόνο στην κτήση της κυριότητας του πράγματος ο ένας, στην είσπραξη του τιμήματος ο άλλος, επέρχονται και άλλες έννομες συνέπειες, όπως η ευθύνη του πωλητή για πραγματικά ελαττώματα.

Λέγοντας επομένως ότι το πραγματικό της δικαιοπραξίας αναγνωρίζεται από το νόμο ως ο λόγος «για να επέλθει η έννομη συνέπεια που θέλησε ο δικαιοπρακτών», δεν εννοούμε ότι ο δικαιοπρακτών ή οι δικαιοπρακτούντες πρέπει να απέβλεπαν και σε όλες τις έννομες συνέπειες ή ότι επέρχονται μόνο οι συνέπειες που αυτοί θέλησαν. Εφόσον θέλησαν την κατάρτιση συγκεκριμένης δικαιοπραξίας, που ικανοποιεί το σκοπό, συνήθως οικονομικό,

στον οποίο απέβλεπαν, καταρτίζεται η δικαιοπραξία και επέρχονται από το νόμο και όλες οι άλλες συνέπειες που συνδέονται μ' αυτήν. Αν όμως λείπει σ' αυτούς που προβαίνουν σε δηλώσεις η πρόθεση να προκαλέσουν οποιοσδήποτε έννομες συνέπειες, όπως όταν πρόκειται π.χ. για πρόσκληση σε γεύμα ή για φιλική παροχή συμβουλής, τότε δεν υπάρχει δήλωση βουλήσεως με τη νομική έννοια του όρου, άρα ούτε δικαιοπραξία. Δικαιοπραξία δεν υπάρχει συνήθως και όταν οι συναλλασσόμενοι δεν θέλουν να δεσμευτούν νομικά, αλλά επαφίενται στο λόγο του άλλου κλείνοντας «συμφωνία κυρίων».

Φαίνεται να έχει κάποια πρακτική σημασία να διακρίνουμε, από τα στοιχεία του πραγματικού της δικαιοπραξίας, τόσο τις προϋποθέσεις του κύρους της δικαιοπραξίας, όσο και τους όρους του ενεργού της δικαιοπραξίας⁷.

Οι προϋποθέσεις του κύρους είναι ανεξάρτητες από τα στοιχεία του πραγματικού της δικαιοπραξίας και η έλλειψή τους έχει ως συνέπεια την ακυρότητα της δικαιοπραξίας, η οποία δεν αίρεται (με εξαίρεση το γάμο) και αν πληρωθούν οι προϋποθέσεις αυτές μετά την κατάρτισή τους. Τέτοιες προϋποθέσεις του κύρους της δικαιοπραξίας είναι π.χ. η ικανότητα για δικαιοπραξία, το «σύννομο», η εξουσία για διάθεση στις εκποιητικές δικαιοπραξίες, η προηγούμενη άδεια δικαστηρίου, η προηγούμενη συναίνεση.

Έτσι π.χ. όταν ο πωλητής και ο αγοραστής συμφωνήσουν, ο πρώτος να μεταβιβάσει την κυριότητα και να παραδώσει το πράγμα και δεύτερος να πληρώσει το τίμημα, καταρτίζεται η σύμβαση πώλησεως, γιατί όλα τα στοιχεία του πραγματικού της σύμβασης αυτής. Αν όμως ο πωλητής ή ο αγοραστής είναι ανίκανος για δικαιοπραξία, η σύμβαση είναι άκυρη.

Οι όροι του ενεργού της δικαιοπραξίας είναι «γεγονότα», που αν δεν συντρέξουν, η δικαιοπραξία δεν παράγει ενέργεια. Έτσι μπορεί η δικαιοπραξία να εξαρτάται από την έγκριση τρίτου, από πράξη της αρχής, από δικαστική

---

7. Γαζής ό.π. σ. 72 και σημ. 19.

απόφαση, από φυσικό γεγονός όπως ο θάνατος του διαθέτη για την ενέργεια της διαθήκης. Όρος του ενεργού μπορεί να προστεθεί και με την ιδιωτική βούληση, όπως συμβαίνει με την προσθήκη *αίρεσης*.

Όσο δεν επέρχονται τα γεγονότα αυτά η ισχύς της δικαιοπραξίας είναι μετέωρη και ανάλογα ή αποκτά πλήρη ενέργεια ή καθίσταται άκυρη.

Η πρακτική σημασία της διάκρισης στοιχείου του πραγματικού και όρου του ενεργού, είναι κυρίως ότι το βάρος της απόδειξης για το ότι συντρέχουν τα στοιχεία του πραγματικού έχει αυτός που επικαλείται τη δικαιοπραξία, συνήθως ο ενάγων, ενώ η έλλειψη όρου του ενεργού συνήθως αποτελεί ένσταση και με την απόδειξη της βαρύνεται ο ενιστάμενος⁸. Έτσι αν ο όρος του ενεργού ή η προϋπόθεση του κύρους είναι γενική προϋπόθεση των δικαιοπραξιών, όπως π.χ. η δικαιοπρακτική ικανότητα, τότε όποιος επικαλείται έλλειψη της, πρέπει και να την αποδείξει. Όταν όμως όρος του ενεργού αποτελεί «αίρεση δικαίου» π.χ. ο θάνατος του διαθέτη για την ενέργεια της διαθήκης, με την απόδειξη της συνδρομής τέτοιου όρου βαρύνεται όποιος επικαλείται, στο παράδειγμα, την ενέργεια της διαθήκης, ώστε πρακτικά να μη διαφέρουν τα στοιχεία του πραγματικού, από όρους του ενεργού.

Η περιορισμένη πρακτική που έχει έτσι η διάκριση του πραγματικού της δικαιοπραξίας, από τις προϋποθέσεις του κύρους ή του όρους του ενεργού, οδηγεί ορισμένους συγγραφείς να απαρνηθούν τελείως αυτές τις διακρίσεις.

Φαίνεται όμως ότι έχει κάποια σκοπιμότητα να διατηρήσουμε τις διακρίσεις αυτές, γιατί αν λείπει ουσιώδες στοιχείο του πραγματικού δεν υπάρχει δικαιοπραξία. Έτσι π.χ. σε σύμβαση πώλησης, αν δεν καθοριστεί τι πουλιέται, τότε δεν γίνεται λόγος για δικαιοπραξία, στο παράδειγμα δεν υπάρχει πώληση. Αντίθετα αν π.χ. λείπει προϋπόθεση του κύρους της, η

---

8. Βλ. Μιχελάκη, ΕρμΑΚ 127-200, αριθ. 9 επ., που αντιμετωπίζει ενιαία τους όρους του ενεργού και τις προϋποθέσεις του κύρους.

δικαιοπραξία υπάρχει, έστω κι αν είναι άκυρη. Ο αστικός κώδικας ορίζει ότι «η άκυρη δικαιοπραξία λογίζεται ως μη γενομένη», αυτό όμως δεν σημαίνει πως κάθε άκυρη δικαιοπραξία είναι ανυπόστατη, αλλά ότι δεν παράγει τη σκοπούμενη δικαιοπρακτική συνέπεια. Είναι όμως δυνατό να παράγει μη δικαιοπρακτικές συνέπειες, όπως υποχρέωση για αποζημίωση.

Με τη διαπίστωση ότι δεν υπάρχει δικαιοπραξία αν λείπει ουσιώδες στοιχείο του πραγματικού, αναφερόμαστε στην πρακτικά αναμφισβήτητα σημαντική διάκριση των στοιχείων του πραγματικού της δικαιοπραξίας σε ουσιώδη και επουσιώδη στοιχεία.

Ουσιώδη στοιχεία της δικαιοπραξίας είναι τα στοιχεία εκείνα που πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο της δικαιοπρακτικής ρύθμισης ώστε να υπάρξει ένας από τους «τύπους» δικαιοπραξιών που αναγνωρίζει η έννομη τάξη. Είναι δηλαδή τα στοιχεία εκείνα που απαιτούνται από το νόμο και που αρκούν για να ολοκληρωθεί η αντικειμενική υπόσταση δικαιοπραξίας ορισμένης μορφής⁹. Για να έχουμε έτσι σύμβαση πωλήσεως απαιτείται συμφωνία των συμβαλλόμενων για το πράγμα του οποίου θα μεταβιβαστεί η κυριότητα και για το τίμημα, ώστε αν δεν συμφωνηθεί τι πουλιέται, να μην έχουμε σύμβαση πωλήσεως.

Εφόσον υπάρξουν τα ουσιώδη αυτά στοιχεία η δικαιοπραξία «υπάρχει», έστω και αν είναι τυχόν άκυρη, επειδή π.χ. κάποιος από τους συμβαλλόμενους ήταν ανίκανος, ή αν η ισχύς της είναι μετέωρη, επειδή π.χ. δεν έχει πληρωθεί αίρεση.

Επομένως ουσιώδη είναι τα στοιχεία που είναι απαραίτητα, σύμφωνα με το νόμο που ρυθμίζει συγκεκριμένη δικαιοπραξία. Διαφορετική είναι η διάκριση των στοιχείων δικαιοπραξίας σε ουσιώδη και επουσιώδη σύμφωνα με την υποκειμενική εκτίμηση των δικαιοπρακτούντων, οπότε ουσιώδη είναι

---

9. Σημαντήρας αρ. 571.

εκείνα, χωρίς τα οποία ο δικαιοπρακτών δεν θα επιχειρούσε τη δικαιοπραξία. Από τη σκοπιά αυτή η διάκριση μπορεί να έχει σημασία κυρίως για την κατάρτιση της δικαιοπραξίας, αλλά και για την πλάνη.

Τα στοιχεία της δικαιοπραξίας που δεν θεωρούνται ουσιώδη, αλλά επουσιώδη είναι:

Τα *naturally negotii*, τα συνηθισμένα ή φυσικά στοιχεία, που ρυθμίζονται από το νόμο, ο οποίος συμπληρώνει τη δικαιοπρακτική ρύθμιση, συνήθως με διατάξεις ενδοτικού δικαίου. Έτσι *naturally negate* αποτελούν οι διατάξεις π.χ. για το κίνδυνο ή την ευθύνη για πραγματικά ελαττώματα στην πώληση, για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του δανειστή στο ενέχυρο.

Τα *accidentalia negotii*, τα στοιχεία εκείνα που δεν αποτελούν το συνηθισμένο περιεχόμενο της δικαιοπραξίας και για αυτό καλούνται «τυχαία στοιχεία». τα στοιχεία αυτά τα προσθέτουν στη δικαιοπραξία οι δικαιοπρακτούντες και είτε ρυθμίζουν ορισμένα θέματα διαφορετικά από ότι οι ενδοτικοί κανόνες δικαίου, είτε αποτελούν αίρεση ή προθεσμία ή ποινική ρήτρα.

Όπως γίνεται φανερό τόσο τα *essentialia* όσο και τα *accidentalia negotii* αποτελούν περιεχόμενο της δικαιοπρακτικής ρύθμισης, ενώ τα *naturalia negotii* αποτελούν αντικείμενο νομοθετικής ρύθμισης.

Όποιος επικαλείται την ύπαρξη δικαιοπραξίας, πρέπει και να αποδείξει ότι συντρέχουν τα ουσιώδη στοιχεία της, τα *essentialia negotii*.

Τα *naturally negotii*, που προβλέπονται από το νόμο, δεν χρειάζεται και να αποδειχτούν.

Τα *accidentalia negotii* αποδεικνύονται από αυτόν που επικαλείται ότι υπάρχει συμβατική τροποποίηση διάταξης ενδοτικού δικαίου ή συμφωνία για ποινική ρήτρα ή αίρεση.

1.3 Είδη δικαιοπραξιών

Η έννοια της δικαιοπραξίας φαίνεται να προκύπτει από την αφαίρεση των ιδιορρυθμιών των επί μέρους δικαιοπραξιών. Τα χαρακτηριστικά όμως της κάθε δικαιοπραξίας είναι αποφασιστικά για την εφαρμογή του κατάλληλου κανόνα δικαίου και για την ερμηνεία τους. Η νομική επιστήμη για να διευκολύνει τη διαπίστωση των χαρακτηριστικών αυτών, προσπάθησε να κατατάξει τις δικαιοπραξίες σε κατηγορίες, με βάση διάφορα κριτήρια. Επόμενο όμως είναι ούτε τα κριτήρια να είναι τα ίδια για όλους τους συγγραφείς, ούτε η κάθε δικαιοπραξία να κατατάσσεται σε κατηγορία με ένα μόνο κριτήριο. Η ίδια δηλαδή δικαιοπραξία κατατάσσεται σε άλλη κατηγορία π.χ. ανάλογα με τον αριθμό των προσώπων που μετέχουν στην κατάρτισή της και σε άλλη ανάλογα π.χ. με την επίδραση του σκοπού στο κύρος της επίδοσης.

Με τις επιφυλάξεις αυτές οι δικαιοπραξίες διακρίνονται:

1.3.1 Ανάλογα με τον αριθμό των προσώπων που μετέχουν στην κατάρτισή τους.

Μονομερείς δικαιοπραξίες. Είναι αυτές που περιέχουν τη δήλωση βουλήσεως ενός μόνο προσώπου, άσχετα αν το πραγματικό της αποτελείται και από άλλα στοιχεία, όπως π.χ. για την κατάληψη αδέσποτου πρέπει να υπάρχει και νομή στο αδέσποτο, ή για την αποποίηση της κληρονομιάς και δήλωση στο γραμματέα του δικαστηρίου της κληρονομιάς. Οι μονομερείς δικαιοπραξίες διακρίνονται:

Σε αυτές που περιέχουν δήλωση βουλήσεως, η οποία απευθύνεται σε ορισμένο πρόσωπο (απευθυντέα¹⁰), όπως π.χ. η καταγγελία, η επιλογή, η υπαναχώρηση, η ανάκληση πληρεξουσιότητας ή δωρεάς. Στις δικαιοπραξίες αυτές η ενέργεια τους επέρχεται μόνο όταν η δήλωση βουλήσεως περιέλθει στο πρόσωπο, στο οποίο απευθύνεται.

Σε εκείνες τις δικαιοπραξίες που περιέχουν δήλωση βουλήσεως η οποία δεν απευθύνεται σε ορισμένο πρόσωπο(μη απευθυντέα), όπως π.χ. η διαθήκη, η κατάληψη αδέσποτου, η εγκατάλειψη ακινήτου.

Συμβάσεις που περιέχουν δηλώσεις βουλήσεως δύο ή και περισσότερων προσώπων οι οποίες συμπίπτουν ως προς το έννομο αποτέλεσμα, έστω και αν οι συμβαλλόμενοι έχουν αντίθετα συμφέροντα. Η αντίθεση των συμφερόντων προβάλλει έντονα στην πώληση, τη σύμβαση που αποτελεί το πρότυπο για τη διαμόρφωση των κανόνων του ενοχικού δικαίου, αλλά δεν είναι αναγκαίο στοιχείο σε κάθε σύμβαση. Έτσι δεν υπάρχει η αντίθεση αυτή π.χ. στην εταιρεία, ούτε στο γάμο, όπου σκοπός της σύμβασης είναι η ικανοποίηση κοινών σκοπών, ενώ σε άλλες περιπτώσεις, κυρίως την εντολή, επιδιώκεται η εξυπηρέτηση των συμφερόντων του ενός μόνο μέρους.

Κοινές δικαιοπραξίες (συνδικαιοπραξίες)¹¹, που περιλαμβάνουν περισσότερες δηλώσεις βουλήσεως, οι οποίες έχουν το ίδιο περιεχόμενο και κατευθύνονται, παράλληλα, στην επίτευξη του ίδιου έννομου αποτελέσματος. Κοινή δικαιοπραξία έχουμε π.χ. όταν οι περισσότεροι εκμισθωτές, συνήθως συνιδιοκτήτες ακινήτου, καταγγέλλουν τη σύμβαση μίας μίσθωσης¹² ή όταν γίνει υιοθεσία και από τους δύο συζύγους. Η κάθε δήλωση βουλήσεως διατηρεί την αυτοτέλειά της και δεν χρειάζεται μεν να γίνουν συγχρόνως όλες οι

10. Μπαλής παράγραφος 33.

11. Βλ. Σημαντήρα αρ. 577

12. Βλ. Μπαλή παράγραφος 31/1

δηλώσεις βουλήσεως, αλλά η ενέργεια της κοινής δικαιοπραξίας δεν αρχίζει, πριν γίνει και η τελευταία δήλωση βουλήσεως.

Συλλογικές πράξεις που αποτελούν τη δήλωση βουλήσεως πολυμελούς οργάνου νομικού προσώπου, ένωσης προσώπων ή κοινωνίας. Η συλλογική πράξη είτε αποφασίζεται ομόφωνα, είτε με την πλειοψηφία που κάθε φορά απαιτείται, δεσμεύει όλα τα μέλη π.χ. του σωματείου ακόμη και αν μειοψήφισαν ή και αν δεν πήραν μέρος στην απόφαση. Η συλλογική πράξη και όταν έχει ως περιεχόμενο να καταρτιστεί σύμβαση με τρίτο, δεν αποτελεί πρόταση προς τον τρίτο, αλλά αποτελεί τη βάση για να προβεί στην πρόταση, π.χ. το αρμόδιο όργανο του σωματείου. Στην ουσία δηλαδή οι συλλογικές πράξεις αποτελούν, στις περιπτώσεις αυτές, βοηθητικές δικαιοπραξίες που τείνουν στο να νομιμοποιήσουν τον εκπρόσωπο π.χ. σωματείου ή εταιρίας, να καταρτίσει σύμβαση με τρίτο, εκφράζοντας τη βούληση του νομικού προσώπου. Αντίστοιχα, αν πρόκειται να συμβληθώ π.χ. με νομικό πρόσωπο, ελέγχο όχι μόνο αν αυτός που εμφανίζεται ως εκπρόσωπός του, το εκπροσωπεί σύμφωνα με το καταστατικό του, αλλά και αν η δήλωση βουλήσεώς του καλύπτεται από συλλογική πράξη, π.χ. του διοικητικού συμβουλίου ή της γενικής συνέλευσης, ανάλογα με το είδος της δικαιοπραξίας και το τι ορίζει σχετικά π.χ. το καταστατικό.

1.3.2 Ανάλογα με το περιεχόμενό τους και τον τρόπο με τον οποίο καταρτίζονται

Δικαιοπραξίες «εν ζωή» και δικαιοπραξίες «αιτία θανάτου». Η διάκριση των δικαιοπραξιών στις δύο αυτές κατηγορίες γίνεται με βάση όχι βέβαια το πότε καταρτίζονται, αφού δεν νοείται δικαιοπραξία που να μην καταρτίζεται από ζωντανούς, αλλά από το πότε επιφέρουν τα αποτελέσματά τους. Η

δικαιοπραξία «εν ζωή» δημιουργεί έννομα αποτελέσματα και αν όχι δικαίωμα, τουλάχιστον ενοχική προσδοκία, για το δικαιούχο, όσο ακόμα ζουν οι δικαιοπρακτούντες. Η περιουσία δηλαδή αυτού που παρέχει, υφίσταται αμέσως, τουλάχιστον εμπράγματα επιβάρυνση ή ενοχική δέσμευση.

Αντίθετα οι δικαιοπραξίες «αιτία θανάτου» δεν δημιουργούν, όσο ζει αυτός που παρέχει, ούτε ενοχική του υποχρέωση αλλά ούτε δικαίωμα ή έστω και προσδοκία τρίτου.

Δικαιοπραξίες περιουσιακού και προσωπικού δικαίου, ανάλογα με το αν αφορούν, κατά κύριο λόγο, την περιουσία προσώπου ή το ίδιο πρόσωπο. Δικαιοπραξίες περιουσιακού δικαίου είναι κυρίως οι ενοχικές και έμπρακτες, π.χ. η πώληση, ενώ προσωπικές είναι οι περισσότερες του οικογενειακού δικαίου, π.χ. ο γάμος, η υιοθεσία.

Οι περιουσιακές δικαιοπραξίες διακρίνονται σε «επαχθείς», όταν η παροχή του ενός συνδέεται με αντιπαροχή του άλλου, όπως π.χ. στην πώληση, και σε «χαριστικές», όταν η παροχή του ενός δεν συνδέεται με αντάλλαγμα από τον άλλο, όπως π.χ. στην δωρεά ή στη διαθήκη. Το αντάλλαγμα μπορεί να είναι είτε χρήμα, είτε άλλο περιουσιακό αγαθό. Μία δικαιοπραξία παραμένει χαριστική και αν επιβληθεί σ' αυτόν στον οποίο γίνεται η επίδοση, κάποια υποχρέωση, π.χ. τρόπος. Η διάκριση του αν δικαιοπραξία είναι χαριστική ή επαχθής έχει πρακτική σημασία, γιατί ο νόμος αντιμετωπίζει με δυσπιστία και δυσμένεια τις χαριστικές δικαιοπραξίες.

Δικαιοπραξίες τυπικές και άτυπες ανάλογα με το αν, για να είναι έγκυρες, η δήλωση ή οι δηλώσεις βουλήσεως απαιτείται ή όχι να διατυπωθούν σύμφωνα με ορισμένο «τύπο».

Παροχές ευκολίας ή από φιλοφροσύνη¹³. Πρόκειται για κάποια μορφή συμφωνίας, με σκοπό την εξυπηρέτηση προσώπου από λόγους φιλοφροσύνης,

---

13. Σημαντήρας αρ. 579.

χωρίς ο άλλος που αναλαμβάνει να εξυπηρετήσει να έχει την πρόθεση να δεσμευτεί νομικά. Στις περιπτώσεις αυτές δεν υπάρχει με ακριβολογία «συμβατική δήλωση», χωρίς όμως να πρόκειται και για καθαρή κοινωνική σχέση. Χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιων παροχών είναι η μεταφορά φιλικού ή και άγνωστου προσώπου με αυτοκίνητο, για διευκόλυνσή του, π.χ. με autostop.

Ενοχές από συναλλακτική επαφή. Οι σχέσεις αυτές εντάσσονται εδώ, ως διάκριση ειδικού τρόπου με τον οποίο καταρτίζονται οι «δικαιοπραξίες», πιο συστηματικό όμως είναι να εξετασθούν στη συνέχεια, μαζί με άλλες ιδιότυπες μορφές.

1.3.3 Ανάλογα με τις έννομες συνέπειες που επιδιώκονται

Η διάκριση αυτή αναφέρεται στις δικαιοπραξίες περιουσιακού δικαίου, οι οποίες με το κριτήριο αυτό διακρίνονται σε :

Δικαιοπραξίες υποσχετικές . Με την υποσχετική δικαιοπραξία οι δικαιοπρακτούντες επιδιώκουν, σαν άμεση έννομη συνέπεια, να δημιουργήσουν υποχρέωση για παροχή. Η υποσχετική δικαιοπραξία δεν αποτελεί ολοκληρωμένο οικονομικό φαινόμενο, όσο δεν έχουν εκπληρωθεί οι υποχρεώσεις που δημιουργήθηκαν. Έτσι π.χ. με την σύμβαση πώλησεως κινητού δημιουργείται στον πωλητή υποχρέωση να μεταβιβάσει την κυριότητα και να παραδώσει το πράγμα, στο δε αγοραστή η υποχρέωση να καταβάλει το τίμημα. Η πώληση έχει καταρτιστεί, υποχρεώσεις για παροχή έχουν γεννηθεί, αλλά το οικονομικό αποτέλεσμα στο οποίο αποβλέπουν οι συμβαλλόμενοι θα ολοκληρωθεί μόνο όταν εκπληρωθούν οι υποχρεώσεις, δηλαδή στο παράδειγμά μας, όταν μεταβιβαστεί η κυριότητα και παραδοθεί το πράγμα και όταν

καταβληθεί το τίμημα. Μέχρι τότε η κυριότητα του πράγματος παραμένει στον πωλητή και το χρήμα, που αντιστοιχεί στο τίμημα, στον αγοραστή.

Η υποσχετική δικαιοπραξία αποβλέπει έτσι έμμεσα, στην πραγμάτωση της παροχής, αλλά δεν την επιφέρει αυτή. Αυτό σημαίνει ότι ο οφειλέτης, με την κατάρτιση της υποσχετικής δικαιοπραξίας, δεν έχει αποστερηθεί το δικαίωμα που έχει υποχρεωθεί π.χ. να μεταβιβάσει. Επομένως δεν έχει μειωθεί το ενεργητικό του, αλλά με την δημιουργία υποχρέωσης για παροχή, έχει αυξηθεί το παθητικό της περιουσίας του. Η υπόσχεση παροχής είναι δυνατή και από πρόσωπο που δεν είναι δικαιούχος, π.χ. εκμισθώνω έγκυρα ξένο ακίνητο, όπως είναι νοητό και να υποσχεθώ την ίδια παροχή σε περισσότερους, π.χ. εκμισθώνω ή πουλάω δικό μου πράγμα διαδοχικά σε περισσότερους.

Στις περιπτώσεις αυτές, αν δεν εκπληρωθεί η παροχή, τα φαινόμενα που δημιουργούνται αντιμετωπίζονται ως περιπτώσεις αδυναμίας παροχής και η σύγκρουση των ενοχικών αυτών δικαιωμάτων των περισσότερων δανειστών, στο παράδειγμα μισθωτών ή αγοραστών, λύνεται με την αρχή της πρόληψης.

Δικαιοπραξίες εκποιητικές (διαθέσεις). Η οικονομική μεταβολή, την οποία έμμεσα επιδιώκει η υποσχετική δικαιοπραξία, επέρχεται με την εκποιητική, με την οποία και μειώνεται το ενεργητικό της περιουσίας αυτό που διαθέτει. Η εκποιητική δικαιοπραξία επενεργεί άμεσα στην υπόσταση δικαιώματος ή έννομης σχέσης. Συγκεκριμένα, επιφέρει άμεσα ή τη μεταβίβαση δικαιώματος ή την απόσβεσή του, όπως είναι η παραίτηση από δικαίωμα και η εγκατάλειψη κυριότητας, ή την αλλοίωση δικαιώματος, όπως είναι η μεταβολή του τρόπου με τον οποίο ασκείται δουλεία. Στην περίπτωση αλλοίωσης δεν επέρχεται οπωσδήποτε και μείωση του ενεργητικού, όπως στις άλλες εκποιητικές δικαιοπραξίες.

Όλες οι εμπράγματα δικαιοπραξίες είναι εκποιητικές. Υπάρχουν όμως και εκποιητικές δικαιοπραξίες που έχουν ως αντικείμενο ενοχικό δικαίωμα,

όπως η εκχώρηση απαίτησης και η αναδοχή χρέους, οι οποίες μεταβιβάζουν ενοχικό δικαίωμα ή η άφεση χρέους που επιφέρει την απόσβεση ενοχικού δικαιώματος. Δεν είναι επομένως ορθό να ταυτίζονται οι εκποιητικές με τις εμπράγματες δικαιοπραξίες.

Η εκποιητική δικαιοπραξία χαρακτηρίζεται και διάθεση. Η διάθεση όμως υπάρχει μόνο για αυτόν από τους συμβαλλόμενους, που το δικαίωμά του μεταβιβάζεται ή αποσβένεται ή αλλοιώνεται ή επιβαρύνεται. Διάθεση αποτελεί έτσι η μεταβίβαση δικαιώματος, η εγκατάλειψη κινητού, κατά μια άποψη και είσπραξη χρέους, επειδή θεωρείται ότι με την είσπραξη αποσβένεται η απαίτηση εναντίων του οφειλέτη.

Οι εκποιητικές δικαιοπραξίες, οι διαθέσεις, με συγκεκριμένες εξαιρέσεις, απαιτούν συμφωνία. Η συμφωνία όμως αυτή δεν δημιουργεί απλώς υποχρεώσεις, όπως στις ενοχικές δικαιοπραξίες, αλλά έχει άμεση ενέργεια. Για να τονίσουν την αμεσότητα της ενέργειας, πολλοί συγγραφείς χρησιμοποιούν τον όρο «εμπράγματη» ενέργεια. Με τον όρο αυτόν απλώς τονίζεται ότι με την εκχώρηση μεταβιβάζεται άμεσα και αυτοδικαίως η απαίτηση. Ακριβέστερη είναι έτσι η διατύπωση που χρησιμοποιεί ο κώδικας, όταν σχετικά με τη δωρεά αιτία θανάτου, ορίζει ότι με την ανάκληση η δωρεά «αναιρείται αυτοδικαίως».

Όταν κάποιος «διαθέτει» δικαίωμά του, σημαίνει ότι ασκεί, με δικαιοπραξία, νομική εξουσία που του παρέχει το δικαίωμα αυτό. Την εξουσία αυτή για διάθεση έχει ο δικαιούχος, όσο δεν του αφαιρείται με ειδική διάταξη, ή με δικαστική απόφαση. Η εξουσία διάθεσης αφαιρείται ακόμη π.χ. από τον έμπορο όταν πτωχεύσει ή από τον κληρονόμο όταν ορίζεται από το διαθέτη εκτελεστής της διαθήκης με διαχειριστική εξουσία. Στις περιπτώσεις αυτές η εξουσία για διάθεση περιέρχεται στο σύνδικο ή στον εκτελεστή.

Η εξουσία διαθέσεως πρέπει να συντρέχει στο χρονικό σημείο, στο οποίο η δικαιοπραξία πρόκειται να καταστεί ενεργός, έστω και αν δεν υπήρχε όταν

καταρτίστηκε η δικαιοπραξία. Αν επομένως συγκεκριμένο δικαίωμα είναι αναπαλλοτριώτο από το νόμο για ορισμένο χρονικό διάστημα, έγκαιρα το διαθέτω από τώρα, με δικαιοπραξία που συμφωνείται ότι θα ισχύσει όταν το δικαίωμα γίνει απαλλοτριωτέο.

Επιδόσεις. Οι υποσχετικές δικαιοπραξίες επιφέρουν αύξηση του παθητικού αυτού που υπόσχεται, ενώ οι εκποιητικές μείωση του ενεργητικού αυτού που διαθέτει. Αντίστοιχα από την πλευρά εκείνου που αποκτά το δικαίωμα και του οποίου αυξάνει έτσι το ενεργητικό, οι δικαιοπραξίες αυτές αποτελούν επίδοση.

Η (συμβατική) απαλλοτρίωση επομένως αποτελεί διάθεση γι' αυτόν που μεταβιβάζει και επίδοση γι' αυτόν που αποκτά. Η εγκατάλειψη όμως της κυριότητας κινητού, ενώ αποτελεί διάθεση, δεν περιέχει επίδοση. Αντίστοιχα ενώ η υποσχετική δικαιοπραξία αποτελεί επίδοση για τον δανειστή, δεν αποτελεί διάθεση γι' αυτόν που υπόσχεται, αφού δεν μειώνεται το ενεργητικό του.

Όπως γίνεται φανερό από τις παρατηρήσεις αυτές και οι υποσχετικές δικαιοπραξίες με τις οποίες αποκτάται ενοχικό δικαίωμα, π.χ. του αγοραστή να απαιτήσει από τον πωλητή την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του, αποτελούν επίδοση για τον δανειστή.

Η επίδοση αυτή είναι βέβαια διαφορετική από την επίδοση που γίνεται, στο παράδειγμα της πώλησης, όταν ο πωλητής εκπληρώνοντας υποχρέωσή του μεταβιβάζει στον αγοραστή την κυριότητα του πράγματος.

Η διάκριση των επιδόσεων αυτών για ένα συναλλασσόμενο που δεν είναι νομικός, είναι συνήθως το ίδιο ακατανόητη, όσο π.χ. και σε μια πώληση με μετρητά ή διάκριση υποσχετικών και εκποιητικών δικαιοπραξιών.

Οι διακρίσεις αρχίζουν να γίνονται κατανοητές και από μη νομικό, αν π.χ. η πώληση εκπληρώνεται σταδιακά, συμφωνείται δηλαδή η παράδοση και

μεταβίβαση της κυριότητας του πράγματος να γίνει μετά ορισμένη προθεσμία και πιστώνεται το τίμημα. Στην περίπτωση αυτή διακρίνεται πρώτα η υποσχετική δικαιοπραξία, που δημιουργεί μόνο δικαιώματα και αντίστοιχες υποχρεώσεις, οι οποίες πρόκειται να εκπληρωθούν αργότερα.

Οι πράξεις εκπληρώσεως αποτελούν πάλι δικαιοπραξίες και μάλιστα διαθέσεις. Ο πωλητής παραδίνει το πράγμα στον αγοραστή και οι δύο μαζί συμφωνούν ότι η κυριότητα μεταβιβάζεται στον αγοραστή. Ο αγοραστής αντίστοιχα καταβάλλει στον πωλητή το τίμημα σε χρήμα, η παράδοση δε του χρήματος αποτελεί χωριστή τώρα δικαιοπραξία επιδόσεως.

Καταπιστευτικές δικαιοπραξίες.

Πολλές φορές ο κλειστός αριθμός των εμπράγματων δικαιωμάτων και ο περιορισμένος αριθμός των ενοχικών δικαιοπραξιών που ρυθμίζει ο νόμος δεν επαρκούν για να ικανοποιήσουν τους ποικίλους οικονομικούς σκοπούς που επιδιώκουν βλέπουν οι συναλλασσόμενοι. Στις περιπτώσεις αυτές η συνολική πρακτική δημιουργεί νέες μορφές δικαιοπραξιών η συνδυάζει περισσότερες από τις ρυθμισμένες δικαιοπραξίες, ώστε να ικανοποιείται ο οικονομικός σκοπός που επιδιώκεται.

Τέτοιο είδος δικαιοπραξίας που δεν ρυθμίζει ο νόμος, αλλά έχει επιβληθεί από την συναλλακτική πρακτική, είναι η καταπιστευτική δικαιοπραξία. Έχει επικρατήσει με τον όρο αυτό να χαρακτηρίζονται δικαιοπραξίες, με τις οποίες συνειδητά και σκόπιμα μεταβιβάζεται στον έναν από τους συναλλασσομένους μεγαλύτερη νομική εξουσία, από εκείνη που θα ήταν απαραίτητη για να επιτευχθεί ο οικονομικός σκοπός που επιδιώκεται. Έτσι π.χ. ο οφειλέτης, για να εξασφαλίσει το δανειστή του, του μεταβιβάζει την κυριότητα κινητού, ενώ για την εξασφάλιση δανειστή «αρκεί» η σύσταση ενεχύρου ή για την είσπραξη

απαίτησης γίνεται εκχώρηση, ενώ για το σκοπό αυτό «αρκεί» είτε πληρεξουσιότητα είτε εξουσιοδότηση¹⁴ για είσπραξη.

Στις περιπτώσεις αυτές αυτός που διαθέτει καταπιστεύει, δηλαδή εμπιστεύεται στον άλλον την «περισσότερη» νομική εξουσία την οποία παραχώρησε και περιμένει από αυτόν που την απόκτησε συνήθως να του την «επιστρέψει», να του την αναμεταβιβάσει, όταν επιτευχθεί ο σκοπός που επιδιωκόταν, π.χ. εξοφληθεί το χρέος του.

Σκόπιμο είναι έτσι να διευκρινίζεται¹⁵ ότι καταπιστευτική είναι η δικαιοπραξία με την οποία μεταβιβάζεται δικαίωμα ή δημιουργείται νομική εξουσία σε πρόσωπο, το οποίο όμως δεσμεύεται ενοχικά να ασκήσει το δικαίωμα ή την εξουσία αυτή μόνο για συγκεκριμένο και συμφωνημένο σκοπό και συνήθως να αναμεταβιβάσει το δικαίωμα σε αυτόν που του το διέθεσε. Αυτός που μεταβιβάζει εμπιστεύεται τον καταπιστευματοδόχο ότι δεν θα κάνει κατάχρηση της εμπιστοσύνης που του έδειξε.

1.3.4 Ανάλογα με την επίδραση του σκοπού στο κύρος των επιδόσεων

Αιτιώδεις και αναιτιώδεις δικαιοπραξίες.

Η διάκριση των δικαιοπραξιών σε αιτιώδεις και αναιτιώδεις έχει πρακτική σημασία μόνο για τις δικαιοπραξίες που περιέχουν επίδοση, με τις οποίες δηλαδή ο ένας αποκτά από τον άλλον περιουσιακά πλεονεκτήματα. Ως επίδοση νοείται όμως όχι μόνο η εκπλήρωση παροχής, π.χ. η μεταβίβαση

14. Για την καταπιστευτική εκχώρηση βλ. και Μαντζούφα Ενοχ. Δίκαιο παράγραφος 29 ν.

15. Βλ. Κορνηλάκη σ. 10.

κυριότητας πράγματος σε εκπλήρωση της υποχρέωσης του πωλητή, αλλά και η κατάρτιση υποσχετικής δικαιοπραξίας που δημιουργεί απαίτηση για παροχή.

Ως αιτία, για την διάκριση των δικαιοπραξιών σε αιτιώδεις και αναιτιώδεις, νοείται έτσι ο σκοπός στον οποίο επιδιώκουν οι δικαιοπρακτούντες και όχι ο παραγωγικός λόγος της ενοχής¹⁶. Αυτός που διαθέτει, πρώτα-πρώτα επιδιώκει να αυξήσει το ενεργητικό εκείνου στον οποίο γίνεται η επίδοση. Επομένως, είτε πρόκειται για μεταβίβαση κυριότητας πράγματος είτε για ανάληψη υποχρέωσης, η μεταβίβαση της κυριότητας ή η ανάληψη της υποχρέωσης, δηλαδή η επίδοση, αποτελούν άμεσο σκοπό¹⁷. Η επίδοση όμως δεν αποτελεί αυτοσκοπό.

Έτσι εκτός από τον άμεσο αυτό σκοπό, την επίδοση, οι δικαιοπρακτούντες έχουν και άλλο, έμμεσο σκοπό, χάριν του οποίου επιχειρείται η επίδοση. Π.χ ο πωλητής πουλάει το πράγμα με σκοπό να αποκτήσει απαίτηση για το τίμημα και αντίστοιχα μεταβιβάζει την κυριότητα του πράγματος για να εκπληρώσει την υποχρέωσή του από την πώληση. Έτσι π.χ. η πώληση και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων που γεννιούνται απ' αυτήν, αποτελούν τον έμμεσο σκοπό των επιδόσεων και αυτός ακριβώς καλείται αιτία της επίδοσης¹⁸. Η αιτία είναι η ίδια σε όλες τις συμβάσεις που ανήκουν στον ίδιο τύπο, στο ίδιο νομικό είδος. Έτσι π.χ. σε όλες τις συμβάσεις πώλησεως οι πωλητές έχουν σκοπό να αποκτήσουν απαίτηση στο τίμημα και οι αγοραστές απαίτηση για το πράγμα¹⁹.

Οι δικαιοπρακτούντες δεν έχουν όμως ως μόνο σκοπό να επέλθουν οι συνηθισμένες, τυπικές συνέπειες της δικαιοπραξίας, αλλά έχουν και απώτερους

---

16. Ευρυγένης ό.π.

17. Μιχελάκης ΕρμΑΚ, Εισαγ. 127-200 αριθ. 45.

18. Ευρυγένης ΕρμΑΚ, Εισαγ. 873-875 αριθ. 4.

19. Λιτζερόπουλου, ΕνοχΔ σ. 319.

σκοπούς. Π.χ. πουλάω γιατί χρειάζομαι χρήματα να πάω ταξίδι ή αγοράζω έπιπλα για να βοηθήσω την κόρη μου που παντρεύεται ή δωρίζω από λόγους ευγνωμοσύνης. Οι σκοποί αυτοί, τα κίνητρα των δικαιοπρακτούντων, αποτελούν τα «παραγωγικά αίτια της βούλησης», που δεν είναι «δικαιοπρακτικοί» σκοποί, και που μόνο σε εξαιρετικές, περιπτώσεις έχουν σημασία για το δίκαιο. Οι δικαιοπρακτούντες όμως έχουν τη δυνατότητα «να προωθήσουν παραγωγικό αίτιο στο συμβατικό πεδίο» συνήθως σαν αίρεση ή προθεσμία²⁰.

Η διάκριση των επιδόσεων σε αιτιώδεις και αναιτιώδεις δεν βασίζεται στο αν υπάρχει ή όχι αιτία, δηλαδή σκοπός, γιατί αιτία υπάρχει σε όλες τις επιδόσεις, αλλά στο αν το κύρος της επίδοσης εξαρτάται από την ύπαρξη και νομιμότητα της αιτίας.

Αναιτιώδης επομένως δεν είναι η επίδοση που γίνεται χωρίς σκοπό, χωρίς δηλαδή αιτία, αλλά η επίδοση της οποίας το κύρος είναι ανεξάρτητο από την ύπαρξη ή το κύρος της αιτίας. Αντίθετα στις αιτιώδεις η ισχύς της επίδοσης εξαρτάται από την ύπαρξη και το κύρος της αιτίας. Στην πρώτη δηλαδή η ύπαρξη και το κύρος της αιτίας δεν έχουν αναχθεί από το νόμο ή τους δικαιοπρακτούντες, στη δεύτερη περίπτωση έχουν αντίθετα αναχθεί σε ουσιώδες στοιχείο του περιεχομένου της επίδοσης και άρα σε προϋπόθεση του κύρους της.

Όταν η επίδοση αποτελεί εκποιητική δικαιοπραξία, π.χ. μεταβίβαση κυριότητας, τότε συνήθως ως αιτία έχει υποσχετική δικαιοπραξία και η επίδοση έχει ως σκοπό της να εκπληρωθεί η παροχή που δημιουργήθηκε από την υποσχετική δικαιοπραξία. Για να επέλθουμε στο παράδειγμα της πώλησης, η μεταβίβαση της κυριότητας του πράγματος ή η καταβολή του τιμήματος

---

20. Ευρυγένης ό.π. αριθ. 6 και στη συνέχεια βλ. παράγραφο 75 Ι.

έχουν ως αιτία τους την ενοχική σύμβαση της πώλησης. Η υποσχετική επομένως δικαιοπραξία προετοιμάζει και αποτελεί την αιτία της μετακίνησης περιουσιακών δικαιωμάτων, που επέρχεται από την εκποιητική.

Η μεταβίβαση της κυριότητας ακινήτου καθιερώνεται από το νόμο ως αιτιώδης. Αυτό σημαίνει ότι η μεταβίβαση της κυριότητας δεν επέρχεται, αν δεν υπάρχει ισχυρή υποσχετική δικαιοπραξία, π.χ. πώληση ή δωρεά, που έχει ως περιεχόμενο τη μεταβίβαση της κυριότητας. Σημαίνει ακόμη ότι αν η υποσχετική δικαιοπραξία ήταν άκυρη π.χ. επειδή ήταν ανήθικη ή ακυρώθηκε π.χ. για πλάνη, η μεταβίβαση της κυριότητας, και αν είχε γίνει, ανατρέπεται. Το δικαίωμα έτσι παραμένει σ' αυτόν που διέθεσε και αν δεν του επιστρέφεται, στο παράδειγμά μας, η κυριότητα του ακινήτου, έχει τη διεκδικητική αγωγή.

Σε περίπτωση αντίθετα που η επίδοση είναι αναιτιώδης, όπως η μεταβίβαση της κυριότητας κινητού, η επίδοση είναι ισχυρή και αν δεν υπάρχει υποσχετική δικαιοπραξία, π.χ. ο ένας διαθέτει πιστεύοντας ότι πουλάει, ενώ ο άλλος δέχεται νομίζοντας ότι του χαρίζουν το πράγμα ή και αν η υποσχετική είναι άκυρη ή ακυρωθεί. Όταν λέμε ότι στις περιπτώσεις αυτές η επίδοση είναι ισχυρή, αυτό σημαίνει ότι αυτός που επέδωσε δεν έχει τη δυνατότητα, όπως στην περίπτωση που η επίδοση είναι αιτιώδης, να ασκήσει διεκδικητική αγωγή για παράδειγμα αν ακυρωθεί η υποσχετική δικαιοπραξία.

1.4 Προϋποθέσεις έγκυρης δικαιοπραξίας

Για την έγκυρη σύναψη οποιασδήποτε δικαιοπραξίας απαιτείται η συνδρομή των παρακάτω προϋποθέσεων:

- Ικανότητα για δικαιοπραξία
- Δήλωση βουλήσεως
- Συμφωνία μεταξύ δήλωσης και βούλησης

- Τήρηση ορισμένου τύπου
- Περιεχόμενο που να αναγνωρίζεται από το νόμο.

1.4.1 Ικανότητα για δικαιοπραξία

Ικανότητα για δικαιοπραξία ή δικαιοπρακτική ικανότητα είναι η ικανότητα να αποκτά κανείς δικαιώματα και να υποβάλλεται σε υποχρεώσεις με τη βούλησή του. Πρόκειται δηλαδή για την ικανότητα του φυσικού προσώπου να επιφέρει με την δήλωση της βούλησής του ή της συμπεριφοράς του το θελημένο αποτέλεσμα που συνίσταται στη δημιουργία, αλλοίωση ή κατάργηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ή έννομων σχέσεων και καταστάσεων. Προϋπόθεση της δικαιοπρακτικής ικανότητας είναι η ωριμότητα και η σωματική και πνευματική υγεία του ατόμου. Η ικανότητα για δικαιοπραξία διαφέρει από την ικανότητα δικαίου, την οποία έχει κάθε άνθρωπος ανεξάρτητα από ηλικία κ.λ.π.. εκείνος που έχει ικανότητα δικαίου δεν έχει οπωσδήποτε και την δικαιοπρακτική ικανότητα. Απόλυτα ικανός για δικαιοπραξία, σύμφωνα με γενική αρχή του αστικού κώδικα, είναι κάθε άνθρωπος που συμπλήρωσε το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας²¹ του εφόσον είναι βέβαια πνευματικά και σωματικά υγιής.

1.4.2 Δήλωση βουλήσεως

Εκτός από την ικανότητα για δικαιοπραξία του δικαιοπρακτούντος, για να συναφθεί έγκαιρα μια δικαιοπραξία, απαιτείται και η εξωτερική της βούλησής του (δήλωση βουλήσεως). Εκείνο δηλαδή το οποίο αποφάσισε το

---

21. Η ενηλικίωση στο 18^ο έτος θεσπίστηκε τελευταία με το νόμο 1329/1983, προηγούμενα το όριο ενηλικίωσης ήταν το 21^ο έτος της ηλικίας.

πρόσωπο ενδόμυχα πρέπει να το εξωτερικεύσει, να το καταστήσει γνωστό στον εξωτερικό κόσμο.

Η δήλωση της βουλήσεως είναι δυνατό να είναι ρητή ή σιωπηρή. Ρητή ή άμεση είναι η δήλωση βουλήσεως του δικαιοπρακτούντος όταν γίνεται προφορικά ή έγγραφα ή με σημεία, λέξεις ή πράξεις. Για παράδειγμα δηλώνω στον Α προφορικά, έγγραφα ή με πνεύμα ότι του πουλάω το ρολοί μου αντί 20 ευρώ και εκείνος μου απαντάει κατά τον ίδιο τρόπο ότι το αγοράζει. Η ρητή δήλωση μπορεί να είναι τυπική ή άτυπη. Κατά κανόνα η δήλωση είναι άτυπη εκτός από τις περιπτώσεις όπου ο νόμος απαιτεί το αντίθετο.

Σιωπηρή, εξάλλου, είναι η δήλωση, η οποία συνάγεται έμμεσα (συμπερασματικά) από πράξεις, οι οποίες έχουν άλλο σκοπό. Αν π.χ. κάποιος μου χρωστάει χρήματα και μπροστά του σκίσω την έγγραφη απόδειξη της οφειλής του, δηλώνω με τον τρόπο αυτό σιωπηρά ότι επιθυμώ την άφεση (απόσβεση) του χρέους ή αν είμαι κληρονόμος και προβώ στην πώληση ενός αντικειμένου της περιουσίας που έχει καταληφθεί, πριν ακόμα δηλώσω, σύμφωνα με το νόμο, αποδοχή ή αποποίηση της κληρονομιάς, τεκμαίρεται έμμεσα αλλά με σαφήνεια ότι επιθυμώ την αποδοχή της κληρονομιάς.

1.4.3 Συμφωνία μεταξύ βούλησης και δήλωσης

Προϋπόθεση για την εγκυρότητα της δικαιοπραξίας αποτελεί και η συμφωνία μεταξύ βούλησης και δήλωσης της βούλησης. Δεν αρκεί δηλαδή μόνο η ύπαρξη της δήλωσης βουλήσεως, αλλά απαιτείται η δήλωση, όπως εξωτερικεύτηκε, να συμφωνηθεί προς τη βούληση αυτού που έκανε τη δήλωση, η δε βούλησή του είναι εκείνη που παράγει τα έννομα αποτελέσματα (δόγμα της βούλησης).

Όταν δεν υπάρχει, λοιπόν, συμφωνία μεταξύ δήλωσης και βούλησης τότε λέμε ότι υπάρχει διάσταση, ασυμφωνία μεταξύ αυτού που δηλώθηκε και εκείνου που πραγματικά είχε κατά νου αυτός που έκανε τη δήλωση. Η διάσταση αυτή είναι άλλοτε μεν εκούσια, θελημένη και άλλοτε ακούσια, αθέλητη.

Εκούσια διάσταση υπάρχει, κατά πρώτο λόγο, στις περιπτώσεις εκείνες που η δήλωση γίνεται με πρόθεση αστεϊσμού ή «παιδιάς» ή για άλλο όχι σοβαρό λόγο. Αν π.χ. στην αίθουσα διδασκαλίας, όπως συνήθως γίνεται, δηλώσω, σαν παράδειγμα αφομοίωσης της ύλης, ότι πουλάω στο Β το ρολόϊ μου, η δήλωση αυτή προφανώς στερείται σοβαρής πρόθεσης και δεν επιφέρει έννομα αποτελέσματα, έστω και αν εκείνος προς τον οποίο έγινε η δήλωση την εξέλαβε ως σοβαρή και σπουδαία.

Διάσταση δήλωσης και βούλησης υπάρχει επίσης και επί κρυψιβουλίας, της περίπτωσης δηλαδή εκείνης κατά την οποία κάποιος δηλώνει κάτι το οποίο δε θέλει πραγματικά, αποκρύπτει δηλαδή από τον αντισυμβαλλόμενο του την αληθινή του βούληση. Έτσι αν π.χ. ο Α πείσει το Β ότι του πουλάει το αυτοκίνητό του ενώ ενδιάθετα (μέσα του) δεν έχει τη θέληση να του το πουλήσει ή αν πει ότι δωρίζει κάτι, ενώ πραγματικά θέλει να του το πουλήσει, η αντίθετη αυτή θέληση που δεν δηλώθηκε (κρυψιβουλία) δεν λαμβάνεται υπόψη από το δίκαιο και, επομένως, η βούληση που δηλώθηκε εξακολουθεί να υποχρεώνει αυτόν που τη δήλωσε όπως τη δήλωσε.

Η σημαντικότερη όμως περίπτωση διάστασης δήλωσης και βούλησης είναι η εικονικότητα. Εικονική δήλωση ή εικονική δικαιοπραξία υπάρχει όταν η δήλωση βουλήσεως δεν γίνεται σοβαρά αλλά μόνο φαινομενικά.

Ακούσια ή αθέλητη είναι η διάσταση δήλωσης και βούλησης, η οποία δεν γίνεται συνειδητά. Αυτό συμβαίνει όταν στη δήλωση βουλήσεως εμφιλοχωρεί πλάνη διότι «ο πλανώμενος ου βούλεται».

Πλάνη είναι η εσφαλμένη γνώση ή άγνοια της πραγματικής κατάστασης, διακρίνεται δε σε ουσιώδη και επουσιώδη. Κατά τον Αστικό Κώδικα, η πλάνη είναι ουσιώδης όταν αναφέρεται σε σημείο τέτοιας σπουδαιότητας για την όλη δικαιοπραξία, ώστε αν αυτός που πλανήθηκε γνώριζε την αληθινή κατάσταση δεν θα επιχειρούσε τη δικαιοπραξία. Π.χ αγοράζω ένα κόσμημα νομίζοντας ότι είναι χρυσό, ενώ στην πραγματικότητα είναι επίχρυσο. Στην περίπτωση αυτή η δικαιοπραξία είναι ακυρώσιμη. Διότι η πλάνη είναι ουσιώδης επειδή αναφέρεται στις ιδιότητες του πράγματος, ενώ όταν η πλάνη είναι επουσιώδης η δικαιοπραξία δεν είναι ακυρώσιμη.

Συναφής προς την πλάνη είναι και η παρανόηση, δηλαδή η διάσταση των «εκατέρωθεν» δηλώσεων βουλήσεως η οποία καθιστά τη δικαιοπραξία άκυρη. Για παράδειγμα, δηλώνω ότι πουλάω το Α είδος και ο αντισυμβαλλόμενος μου δηλώνει ότι αποδέχεται τη δωρεά αυτή.

1.4.4 Βούληση απαλλαγμένη από ελαττώματα

Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες αν και δεν υπάρχει διάσταση μεταξύ δήλωσης και βούλησης, εντούτοις η δήλωση είναι ελαττωματική γιατί έλαβε χώρα κάτω από συνθήκες παράνομης επιρροής, είτε του αντισυμβαλλόμενου, είτε τρίτου προσώπου. Υποχρεώθηκε δηλαδή το πρόσωπο σε δήλωση βούλησης εξαιτίας απάτης ή απειλής.

Απάτη ή δόλος είναι η εκ προθέσεως (δόλου) αθέμιτη παραπλάνηση του δικαιοπρακτούντος. Αν π.χ. πείσω δόλια τον αντισυμβαλλόμενό μου παριστάνοντας ψευδή γεγονότα ως αληθινά ή αποκρύβοντας τα αληθινά γεγονότα και πληροφορίες, ότι ο ζωγραφικός πίνακας για παράδειγμα τον οποίο του πουλάω είναι «πρωτότυπο» και όχι «αντίγραφο» και εκείνος

εξαπατημένος τον αγοράσει, η δικαιοπραξία που καταρτίστηκε είναι ελαττωματική και, συνεπώς, είναι ακυρώσιμη. Αυτός δηλαδή που απαιτήθηκε έχει δικαίωμα να ζητήσει την ακύρωση της δικαιοπραξίας και ακόμα να ζητήσει την αποκατάσταση κάθε ζημιάς που προκλήθηκε σ' αυτόν από την απατηλή συμπεριφορά του αντισυμβαλλόμενου ή της ελαττωματικής δικαιοπραξίας. Στις περιπτώσεις απάτης δεν εξετάζεται αν η πλάνη που προέκυψε εξαιτίας της απάτης είναι συγγνωστή ή ασύγγνωστη, ουσιώδης ή επουσιώδης. Σκοπεύει μόνο η δηλωθείσα βούληση του απατηθέντος, αν δηλαδή αυτή προκλήθηκε πράγματι «συνέπεια» απάτης, οπότε παρέχεται σε αυτόν που απατήθηκε δικαίωμα ακύρωσης της δικαιοπραξίας.

Για την ακύρωση της δικαιοπραξίας που καταρτίστηκε με απάτη πρέπει να συντρέχουν οι εξής όροι:

1. Εκ προθέσεως αθέμιτη παραπλάνηση του δικαιοπρακτούντος
2. Η απάτη να έγινε με σκοπό να προκαλέσει τη δήλωση του απατηθέντος
3. Να προκλήθηκε πράγματι δήλωση της βουλήσεώς του

Απειλή σημαίνει εκφοβισμός, βία, η δε δικαιοπραξία η οποία συνάπτεται υπό το κράτος απειλής είναι και πάλι ελαττωματική και κατ' ακόλουθα ακυρώσιμη. Στις περιπτώσεις απειλής υπάρχει βούληση η οποία είναι ελαττωματική γιατί δεν σχηματίστηκε ελεύθερα, αλλά κάτω από ψυχολογική βία του αντισυμβαλλόμενου ή τρίτου. Οι Ρωμαίοι διέκριναν τη βία σε σωματική ή απόλυτη βία και σε βία ψυχολογική. Όταν έχουμε σωματική ή απόλυτη βία, τότε στην πραγματικότητα δεν υπάρχει καν δήλωση βουλήσεως. Επομένως η δικαιοπραξία είναι ανύπαρκτη, άκυρη και όχι ακυρώσιμη, διότι ο δηλών κάτω από τέτοιες συνθήκες δεν είχε δική του βούληση, αλλά ήταν

όργανο της βούλησης του εκβιαστή, π.χ. υπογράψω μια σύμβαση με το χέρι μου συρόμενο από τον εκβιαστή.

1.4.5 Τήρηση του απαιτούμενου τύπου

Στο αστικό δίκαιο επικρατεί η αρχή του άτυπου των δικαιοπραξιών, έτσι ώστε να μην προβάλλονται προσκόμματα στην ομαλή ροή των συναλλαγών, πράγμα που είναι φυσικό όταν δεν επιβάλλεται η τήρηση κάποιου τύπου. Αυτό με την προϋπόθεση ότι ο νόμος δεν ορίζει «άλλως». Επομένως αν ο νόμος δεν απαιτεί η συγκεκριμένη δικαιοπραξία να περιβληθεί ορισμένο τύπο, τα έννομα αποτελέσματά της επέρχονται χωρίς την τήρηση τύπου. Στις περιπτώσεις όμως εκείνες που ο νόμος απαιτεί ορισμένη δικαιοπραξία να περιβληθεί συγκεκριμένο τύπο, τότε η σύναψη της δικαιοπραξίας χωρίς το συγκεκριμένο τύπο κηρύσσεται άκυρη. Άκυρη λ.χ. είναι η σύμβαση η οποία έχει ως αντικείμενο τη σύσταση, την αλλοίωση, μετάθεση ή κατάργηση εμπράγματου δικαιώματος επί ακινήτου, αν δεν περιβληθεί το συμβολαιογραφικό τύπο. Τέτοιες, κατά το νόμο, τυπικές συμβάσεις είναι: η πώληση ακινήτου, η δωρεά, τα προσύμφωνα και η πληρεξουσιότητα για την επιχείρηση εμπράγματης δικαιοπραξίας, π.χ. για την πώληση ακινήτου.

1.4.6 Περιεχόμενο σύμφωνο με το νόμο και τα χρηστά ήθη

Τελευταία προϋπόθεση για την εγκυρότητα της δικαιοπραξίας είναι η συμφωνία του περιεχομένου της με το νόμο και τα χρηστά ήθη. Ειδικότερα, το περιεχόμενο της δικαιοπραξίας δεν πρέπει να είναι παράνομο, ανήθικο, αδύνατο ή αόριστο.

Παράνομη και, συνεπώς, άκυρη είναι η «δικαιοπραξία της οποίας το περιεχόμενο αντιβαίνει σε απαγορευτική διάταξη νόμου, εφόσον δεν συνάγεται κάτι άλλο».

Εδώ ο νόμος δεν εννοεί μόνο τις σαφώς απαγορευτικές αλλά και όλες εκείνες τις διατάξεις των οποίων η εφαρμογή δεν μπορεί να αποκλειστεί από την ιδιωτική βούληση. Ποιες είναι αυτές οι απαγορευτικές διατάξεις είναι ζήτημα που διερευνάται κατά περίπτωση από το δικαστή της ουσίας και δεν μπορεί να προκαθοριστεί. Άκυρη είναι π.χ. η συμφωνία για στοίχημα ή η υπόσχεση προξενητικών γάμου, γιατί οι δικαιοπραξίες αυτές αντίκεινται ευθέως στο νόμο. Άκυρες είναι επίσης οι δικαιοπραξίες που το περιεχόμενό τους προσκρούει στα χρηστά ήθη.

Με τον όρο «χρηστά ήθη» νοείται η κοινή αντίληψη που επικρατεί σε ορισμένη κοινωνία για ότι επιβάλλεται ή απαγορεύεται από τα δόγματα κοινωνικών παραδοχών, ή με άλλη διατύπωση: «χρηστά ήθη» είναι οι αντιλήψεις περί ηθικής ενός μέσου «χρηστώς και υγιώς» σκεπτόμενου, έμφρονα, κοινωνικού ανθρώπου. Για να κριθεί αν ορισμένη δικαιοπραξία προσκρούει ή όχι στα χρηστά ήθη εξετάζεται το σύνολο των συνθηκών και των περιστάσεων κάτω από τις οποίες η δικαιοπραξία συνομολογήθηκε και όχι μεμονωμένα ορισμένα αίτια ή οι επιδιωκόμενοι από αυτοί σκοποί. Το ζήτημα δηλαδή εξετάζεται αντικειμενικά με βάση τη συνισταμένη του αισθήματος περί ηθικής του λαού, η δε κρίση περί αυτού, ανάγεται σε θέμα νομικό και όχι πραγματικό, διότι η παραπομπή των κανόνων δικαίου στα χρηστά ήθη γίνεται «σαν σε έννοια νομική και σε πηγή δικαίου και κατά συνέπεια η κρίση περί αυτών του δικαστή της ουσίας υπόκειται στον έλεγχο του Αρείου Πάγου».

Επίσης άκυρη είναι η δικαιοπραξία της οποίας το περιεχόμενο είναι αδύνατο ή αόριστο. Γίνεται συνήθως διάκριση της αδυναμίας παροχής που οφείλεται στους φυσικούς νόμους, οπότε δεν είναι δυνατή η εκπλήρωσή της,

π.χ. το πωληθέν αυτοκίνητο κήκε προτού παραδοθεί χωρίς υπαιτιότητα του οφειλέτη- γιατί αν υπάρχει υπαιτιότητα οφείλεται αποζημίωση- και σε κοινωνικής ή οικονομικής ή ηθικής φύσης αδυναμία εκτέλεσης της συμβατικής παροχής, π.χ. ο εργάτης ασθενεί και έτσι, δεν μπορεί να προσφέρει την εργασία του, το πωληθέν πλοίο καταποντίστηκε σε μεγάλο βάθος προτού μεταβιβαστεί και τα έξοδα ανέλκυσης είναι δυσανάλογα πολλά, ή ο ηθοποιός που έμαθε το θάνατο του πατέρα του αδυνατεί να βγει στη σκηνή. Στις περιπτώσεις αυτές δεν υπάρχει φυσική αδυναμία και με ένταση των προσπαθειών μπορεί να καταστεί δυνατή η εκπλήρωση της παροχής, αλλά το θέμα είναι πραγματικό και εξετάζεται κατά περίπτωση από το δικαστή της ουσίας προκειμένου να κηρύξει άκυρη ή όχι την δικαιοπραξία.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΑΝΙΣΧΥΡΕΣ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ

I ΑΚΥΡΩΣΙΑ

II ΑΚΥΡΟΤΗΤΑ

III ΑΙΣΧΡΟΚΕΡΔΗΣ - ΑΝΗΘΙΚΗ

ΑΝΙΣΧΥΡΕΣ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ

Ι ΑΚΥΡΩΣΙΑ

- Έννοια και λόγοι ακυρωσίας
- Τρόποι ακύρωσης
- Συνέπειες ακύρωσης
- Διάκριση από συγγενείς έννοιες

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΑΝΙΣΧΥΡΕΣ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2 ΑΚΥΡΩΣΙΑ

2.1 Έννοια και λόγοι ακυρωσίας

Ενώ η ακυρότητα αποτελεί αποδοκιμασία δικαιοπραξίας από την έννομη πράξη, η ακυρωσία αποτελεί λόγο για να ανατραπεί δικαιοπραξία με πρωτοβουλία συγκεκριμένου προσώπου. Το πρόσωπο που νομιμοποιείται να επιδιώξει την ακύρωση, είναι αυτό που δικαιοπράκτησε, ενώ βρισκόταν σε πλάνη ή κάτω από την επίδραση απάτης ή απειλής. Στο πρόσωπο αυτό δίνει ο νόμος τη δυνατότητα ν' απαλλαγεί από τις συνέπειες δικαιοπραξίας που δεν θα είχε καταρτίσει κάτω από κανονικές συνθήκες.

Η ακυρώσιμη δικαιοπραξία αποτελεί, επομένως, δικαιοπραξία η οποία υπάρχει και η οποία επιφέρει τα έννομα αποτελέσματά της. Τα αποτελέσματα αυτά κρίνονται όμως, από το δίκαιο ότι είναι σκόπιμο να μπορούν να ανατραπούν, αν συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις και αν ο συγκεκριμένος συναλλασσόμενος τα θεωρήσει ως απαράδεκτα γι' αυτόν. Η ανατροπή των αποτελεσμάτων δικαιοπραξίας η οποία είναι ακυρώσιμη, απόκειται έτσι στην εξουσία του δικαιούχου, ο οποίος μπορεί να ζητήσει την ακύρωση.

Ακυρώσιμη είναι επομένως αποκλειστικά δικαιοπραξία που καταρτίστηκε από πλάνη ή με απάτη ή με απειλή και το δικαίωμα να ζητήσουν την ακύρωση έχουν μόνο «ο πλανηθείς ή απατηθείς ή απειληθείς και οι κληρονόμοι αυτών».

Η διατύπωση αυτή δεν αποκλείει όμως, αν το περιεχόμενο του συγκεκριμένου δικαιώματος δεν είναι αυστηρά προσωπαγές, η αγωγή για ακύρωση να ασκηθεί και από δανειστή του δικαιούχου, δηλαδή με πλαγιαστική αγωγή²². Ενώ όμως η δυνατότητα αυτή υπάρχει για αγωγή με καθαρά περιουσιακό χαρακτήρα, όπως π.χ. ακύρωση της πώλησης πράγματος, εύλογα αποκλείεται πλαγιαστική αγωγή σε περίπτωση που η ακύρωση αφορά π.χ. γάμο.

Το πρόσωπο που δικαιούται να επιδιώξει την ακύρωση πρέπει να αποφασίσει και να ενεργήσει σε τακτό χρονικό διάστημα. Αν μέσα στην προθεσμία αυτή ο δικαιούχος δεν επιζητήσει την ακύρωση, η δικαιοπραξία παραμένει ισχυρή. Αν αντίθετα πετύχει την ακύρωσή της, τότε αυτή θεωρείται άκυρη από την αρχή²³.

2.2 Τρόποι ακύρωσης

Η ακυρωσία η οποία μπορεί να μεταβάλλει έννομη κατάσταση που υφίσταται, συγκεκριμένα να ανατρέψει έννομα αποτελέσματα το οποία έχουν επέλθει, αποτελεί «δυνατότητα με δύναμη διαπλαστική»²⁴, που όμως ενεργεί αναδρομικά. Αντίστοιχα και το δικαίωμα για ακύρωση είναι πάντοτε δικαίωμα διαπλαστικό.

Το δικαίωμα, αυτό σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, μπορεί να ασκηθεί μόνο με αγωγή, με ανταγωγή και ένσταση²⁵. Αντίθετα ο Γερμανικός Αστικός Κώδικας ασκεί το δικαίωμα μόνο με απλή δήλωση. «Η δια απλής δηλώσεως

---

22. Άρθρο 72 Κπολ. Βλ. ΑΠ 204/1966, ΝοΒ 1966, 1032

23. Πρβλ. Παν. Αραβαντινό, ΕΕΝ 1951, 307

24. Ζέπος ΕΕΝ 1956, 711.

25. Βλ. Σταθόπουλου, Διαπλαστική απόφαση και πρόκληση αυτής με ένσταση, ΝοΒ 1978, 1 επ. , Μαθιό Δ 1978, 486 επ. , και με επιφυλάξεις Καργάδο Δ 1979, 204 επ.

ακύρωση έχει μεν απλότητα, διότι ανατρέπει αμέσως και ταχέως την πάσχουσα κατάσταση, δεν αποκλείει όμως τον κίνδυνο των καταχρήσεων»²⁶. Για να ανατραπεί ακριβώς ο κίνδυνος αυτός των καταχρήσεων, ο Αστικός Κώδικας προτίμησε να καθιερώσει την ακύρωση μετά από δικαστική απόφαση.

Ενάγων είναι μόνο «ο πλανηθείς ή απατηθείς ή απειληθείς και οι κληρονόμοι αυτών», όχι όμως και οι ειδικοί διάδοχοί τους²⁷. Αν αυτός που πλανήθηκε ή απατήθηκε ή απειλήθηκε ενεργούσε ως αντιπρόσωπος άλλου, ενάγων μπορεί να είναι μόνο ο αντιπροσωπευόμενος²⁸.

Εναγόμενος αν πρόκειται για σύμβαση είναι ο αντισυμβαλλόμενος και αν πρόκειται για μονομερή δικαιοπραξία «ο εκ ταύτης αμέσως έλκων έννομον συμφέρον».

Αν πρόκειται για μονομερή δικαιοπραξία, σε περίπτωση που η δήλωση βουλήσεως είναι απευθυντέα, εναγόμενος είναι αυτός προς τον οποίον απευθύνθηκε η δήλωση βουλήσεως και οι κληρονόμοι του, ενώ σε περίπτωση που η δήλωση βουλήσεως δεν απευθύνεται σε άλλον, εναγόμενος είναι αυτός που έλκει έννομο συμφέρον του από τη δικαιοπραξία και οι κληρονόμοι του. Ούτε σε αγωγή για ακύρωση μονομερούς δικαιοπραξίας, εναγόμενοι είναι οι ειδικοί διάδοχοι. Αν π.χ. προσβάλλεται διαθήκη, εναγόμενος είναι μόνο αυτός που έχει τιμηθεί, αν προσβάλλεται εκούσια αναγνώριση που έγινε με συμβολαιογραφικό έγγραφο, η μητέρα και το παιδί²⁹.

---

26. Μαριδάκης ΑιτΕκθΕισηγΓΑ σ. 201.

27. Σημαντήρας αρ. 869.

28. Μπαλής παράγραφος 74 σ. 205.

29. Βλ. Μπαλή παράγραφο 74, Σημαντήρα αρ. 870.

Αν αυτοί που δικαιούνται να ζητήσουν την ακύρωση ή αυτοί που θα μπορούσαν να εναχθούν είναι περισσότεροι, δεν αποκλείεται η αγωγή είτε να ασκηθεί από μερικούς είτε να στραφεί εναντίον μερικών, οπότε και η ακύρωση επέρχεται μόνο ως προς τον ενάγοντα ή μόνο ως προς τον εναγόμενο.

Το δικαίωμα να ζητηθεί η ακύρωση αποσβένεται είτε με παραίτηση του δικαιούχου, έστω και σιωπηρή, όπως π.χ. όταν κάποιος εκπληρώσει τις παροχές ενώ γνώριζε το ακυρώσιμο³⁰, είτε μετά διετία, που θεωρείται ότι αποτελεί αποκλειστική³¹ ή ακριβέστερα αποσβεστική προθεσμία³². Η προθεσμία αυτή αρχίζει ή την επομένη από την κατάρτιση της δικαιοπραξίας ή αν συνεχιζόταν η κατάσταση πλάνης, απάτης, απειλής, από τότε που έληξε η κατάσταση αυτή. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν ασκείται αγωγή για ακύρωση μετά εικοσαετία «από της δικαιοπραξίας». Η εικοσαετία αυτή είναι αναμφίβολα προθεσμία αποκλειστική και μάλιστα ανώτατου ορίου.

2.3 Συνέπειες ακύρωσης

Ο Αστικός Κώδικας ορίζει ότι «η ακυρώσιμος δικαιοπραξία μετά την ακύρωση εξομοιούται προς την άρχηθεν άκυρον». Επομένως μετά την ακύρωση τα δικαιώματα που αποκτήθηκαν αναιρούνται αυτοδίκαια και αναδρομικά και όποιος έχει έννομο συμφέρον μπορεί να επικαλεστεί την ακυρότητα εναντίον οποιουδήποτε.

Η αυτοδίκαιη ανατροπή των συνεπειών της δικαιοπραξίας, σημαίνει ότι αν ακυρωθεί εκποιητική δικαιοπραξία, το δικαίωμα που απαλλοτριώθηκε

30. Βλ. και ΑΠ 179/1979, ΝοΒ 1979, 1112.

31. ΑΠ 531/1968, ΝοΒ 1969, 43.

32. ΑΠ 1182/1976, ΝοΒ 1977, 715, ΕφΑθ 1079/1978, ΝοΒ 1979, 1370, Σημαντήρας αρ.876 πρβλ. όμως Μπαλή παράγραφος 74 , ότι πρόκειται για παραγραφή.

επιστρέφει αυτοδικαίως στον αρχικό δικαιούχο, ώστε αυτός να έχει μια εμπράγματη αγωγή για να αναζητήσει το πράγμα.

Ενώ όμως για τις περιπτώσεις ακυρότητας ο νόμος δεν θέλησε να αναγνωρίσει ειδική προστασία στους τρίτους, στις περιπτώσεις ακυρωσίας όπου ο τρίτος συνήθως δεν μπορεί να γνωρίζει τα ελαττώματα της δικαιοπραξίας, ο νόμος θεώρησε σκόπιμο να καθιερώσει ειδική προστασία.

Η ακύρωση δεν θίγει εμπράγματα δικαιώματα που απόκτησαν οι τρίτοι με σύμβαση από αυτόν που είχε συμβληθεί ακυρόσιμα, εφόσον το εμπράγματο αυτό δικαίωμα του τρίτου είχε μεταγραφεί πριν σημειωθεί στο περιθώριο των μεταγραφών η απόφαση που ακυρώνει τη δικαιοπραξία.

Η αναδρομική άρση των αποτελεσμάτων, όταν η ακύρωση αναφέρεται σε σύμβαση διάρκειας η οποία έχει αρχίσει να εκτελείται, δημιουργεί προβλήματα αντίστοιχα με αυτά που προκαλεί και η ακυρότητα τέτοιων συμβάσεων. Η «αναζήτηση» των παροχών, και αν θα ήταν πρακτικά δυνατή, είναι οπωσδήποτε κοινωνικά απαράδεκτη, χτυπητό δε παράδειγμα αποτελεί η ακύρωση εργασιακής σύμβασης. Η διαπίστωση ότι οι συμβάσεις αυτές και όταν ακυρώνονται δεν εξαφανίζονται, επιβάλλει την άποψη ότι η ακύρωση στις περιπτώσεις αυτές δεν ενεργεί αναδρομικά, αλλά σαν καταγγελία.

Στις αιτιώδεις δικαιοπραξίες, π.χ. μεταβίβαση ακινήτου, η ακύρωση της υποσχετικής δικαιοπραξίας αρκεί για να επιφέρει την ακύρωση και της εκποιητικής.

Στις αναιτιώδεις δικαιοπραξίες, θεωρητικά είναι δυνατό η πλάνη ή απάτη ή η απειλή να αναφέρεται μόνο στην υποσχετική δικαιοπραξία και να μην εξακολουθούσε και όταν έγινε η εκποιητική, όποτε μετά την ακύρωση της υποσχετικής που αποτελεί την αιτία της εκποιητικής, ό,τι καταβλήθηκε αναζητείται με την αγωγή του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Στην πράξη όμως θα είναι σπάνια η περίπτωση στην οποία η πλάνη, απάτη ή απειλή να

περιορίζεται στην υποσχετική δικαιοπραξία. Αλλά και αν υποτεθεί ότι δεν εξακολουθούσε η πλάνη, απάτη ή απειλή και όταν γινόταν η εκποιητική, η εκπλήρωση δηλαδή της παροχής, εφόσον ο υπόχρεος γνώριζε το ακυρώσιμο της δικαιοπραξίας, αυτό δεν μπορεί παρά να σημαίνει παραίτηση από το δικαίωμά του να ζητήσει ακύρωση.

2.4 Διάκριση από συγγενείς έννοιες

Η ακυρωσία, όπως τονίστηκε, αποτελεί τεχνικό όρο, ο οποίος χρησιμοποιείται μόνο στις περιπτώσεις όπου δικαιοπραξία ακυρώνεται επειδή έγινε από πλάνη ή με απάτη ή απειλή. Δικαιοπραξία όμως μπορεί να ανατραπεί και για άλλους λόγους, κάτω από διαφορετικές προϋποθέσεις, οπότε συνήθως επέρχονται και διαφορετικές συνέπειες.

Διαφέρει έτσι από την ακύρωση η διάρρηξη δικαιοπραξίας σε περίπτωση καταδολίευσης δανειστών, η οποία ενεργεί ενοχικά και μόνο υπέρ του δανειστή που προσέβαλε την καταδολιευτική απαλλοτρίωση³³.

Διάρρηξη χαρακτηρίζει ο νόμος, και την συμβιβασμού για πλάνη στο δικαιοπρακτικό θεμέλιο του συμβιβασμού. Ο νόμος απαιτεί έτσι διαφορετικές προϋποθέσεις για τη διάρρηξη συμβιβασμού, απ' ότι για την ακύρωσή του από πλάνη³⁴.

33. Ζέπου ΕνοχΔ ΙΙ παράγραφο 32 ΙΙΙ σ.792, Μαντζούφα ΕνοχΔ παράγραφο 65, Φίλιου ΕνοχΔ, 1978, σ. 772 επ.

34. Ζέπου ΕνοχΔ ΙΙ παράγραφο 19 ΙΙΙ, Μαντζούφα ΕνοχΔ παράγραφο 38, Ράμμος ΕρμΑΚ 872 αριθ. 4, Φίλιου ΕνοχΔ, 1976, σ. 420.

Η ακυρωσία διαφέρει και από την αναστροφή πώλησεως για πραγματικά ελαττώματα, γιατί η αναστροφή έχει μόνο ενοχική και όχι εμπράγματη ενέργεια³⁵.

Η ακυρωσία πρέπει να διακρίνεται ακόμη από την υπαναχώρηση και την καταγγελία. Άσχετα με το ότι η υπαναχώρηση ενεργεί αναδρομικά και η καταγγελία μόνο για το μέλλον³⁶, και η υπαναχώρηση και η καταγγελία γίνονται με δήλωση και όχι με άσκηση αγωγής όπως η ακύρωση.

---

35. Ζέπου ΕνοχΔ VII παράγραφος 3 II σ. 107, Μαντζούφα ΕνοχΔ παράγραφο 43 σ. 312.

36. Μαντζούφα ΕνοχΔ παράγραφο 9 σ. 66.

ΑΝΙΣΧΥΡΕΣ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ

II ΑΚΥΡΟΤΗΤΑ

- Έννοια άκυρης δικαιοπραξίας
- Είδη δικαιοπραξίας
- Ακυρότητα δικαιοπραξίας από το περιεχόμενό της
- Θεραπεία ακυρότητας
- Μετατροπή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3 ΑΚΥΡΟΤΗΤΑ

3.1 Έννοια άκυρης δικαιοπραξίας

Από την ανάπτυξη των προϋποθέσεων που είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι οποίες απαιτούνται για την σύναψη έγκυρων δικαιοπραξιών, προκύπτει ότι η έλλειψη μιας ή περισσότερων από αυτές καθιστά άκυρη την δικαιοπραξία, ή την κάνει ελαττωματική, οπότε η δικαιοπραξία είναι ακυρώσιμη, μπορεί δηλαδή να προσβληθεί για ακύρωση.

Άκυρη είναι η δικαιοπραξία η οποία δεν επιφέρει τα έννομα αποτελέσματά της γιατί λείπουν βασικές προϋποθέσεις έγκυρης κατάρτισης, λείπουν π.χ. η ικανότητα για δικαιοπραξία, νόμιμος τύπος, αντίθεση προς το νόμο και τα χρηστά ήθη, δήλωση της βουλήσεως κ.λ.π.. Σύμφωνα με το άρθρο 180 του Αστικού Κώδικα «η άκυρη δικαιοπραξία λογίζεται ως μη γενομένη» και συνεπώς από νομική άποψη είναι ανυπόστατη. Από αυτό συνάγεται ότι ούτε καν δικαστική απόφαση χρειάζεται για την κήρυξή της ως άκυρη, είναι αυτοδικαίως άκυρη.

Κατ' εξαίρεση μόνο απαιτείται δικαστική απόφαση για την κήρυξη της ακυρότητας άκυρης απόφασης της γενικής συνέλευσης σωματείου και άκυρου γάμου.

3.2 Έιδη ακυρότητας

Απόλυτη και σχετική

Ανάλογα με το αν την ακυρότητα επιβάλλει ο νόμος για λόγους δημόσιου συμφέροντος ή για το συμφέρον των μερών ή ενός μόνο συναλλασσόμενου μέρους, καθορίζεται και ποιοι μπορούν να επικαλεστούν την ακυρότητα. Σε περιπτώσεις που ο νόμος επιβάλλει την ακυρότητα για λόγους δημοσίου συμφέροντος, όπως π.χ. όταν δικαιοπραξία καταρτίστηκε με παράβαση απαγορευτικής διάταξης ή αντίκεινται στα χρηστά ήθη, λέμε ότι υπάρχει απόλυτη ακυρότητα, την οποία μπορούν να επικαλεστούν όχι μόνο οι συναλλασσόμενοι, αλλά και όλοι όσοι έχουν έννομο συμφέρον, π.χ. σε περίπτωση άκυρης πώλησης και ο δανειστής του πωλητή.

Η απόλυτη ακυρότητα εξετάζεται αυτεπάγγελα από το δικαστήριο εφόσον η ακυρότητα προκύπτει από τα πραγματικά περιστατικά που του υποβλήθηκαν.

Αντίθετα σε περιπτώσεις που η διάταξη η οποία παραβιάστηκε εξυπηρετεί, ή θεωρείται ότι εξυπηρετεί, ιδιωτικό συμφέρον, μιλάμε για σχετική ακυρότητα. Την ακυρότητα αυτή μπορούν να επικαλεστούν μόνο τα πρόσωπα που ήθελε να προστατέψει με τη διάταξη που παραβιάστηκε.

Σχετική είναι η ακυρότητα όταν μπορούν να την επικαλεστούν ορισμένα μόνο πρόσωπα και μάλιστα εκείνα υπέρ των οποίων έχει θεσπιστεί η δυνατότητα προσβολής της δικαιοπραξίας για ακύρωση.

Η διάκριση της ακυρότητας σε σχετική και απόλυτη, έχει πρακτική σημασία μόνο για το ποιος νομιμοποιείται να την επικαλεστεί. Αντίθετα η ακυρότητα, είτε απόλυτη είτε σχετική, προτείνεται εναντίον όλων εκείνων οι οποίοι προβάλλουν δικαιώματα από την άκυρη δικαιοπραξία, ακόμη και εναντίον τρίτων καλής πίστης, οι οποίοι αγνοούσαν την ακυρότητα. Έτσι αν

αυτός που με άκυρη δικαιοπραξία αγόρασε ακίνητο και μετέγραψε το συμβόλαιο αγοράς, το πουλήσει σε τρίτο που αγνοούσε την ακυρότητα, η ακυρότητα προτείνεται και κατά του δεύτερου αγοραστή και το ακίνητο μπορεί να το διεκδικήσει από αυτόν ο πρώτος πωλητής. Πολύ περισσότερο η ακυρότητα προτείνεται κατά των κληρονόμων εκείνου που «απέκτησε» με άκυρη δικαιοπραξία.

Ολική και μερική ακυρότητα

Η ακυρότητα συνήθως καταλαμβάνει ολόκληρη τη δικαιοπραξία, οπότε και μιλάμε για ολική ακυρότητα. Δεν αποκλείεται όμως συγκεκριμένη δικαιοπραξία να πάσχει από μερική ακυρότητα. Μερική ακυρότητα νοείται σε περιπτώσεις που το τμήμα της δικαιοπραξίας, το οποίο δεν θίγεται από την ακυρότητα, μπορεί να αποτελεί ισχυρή δικαιοπραξία. Το απλούστερο παράδειγμα είναι σύμβαση, π.χ. πώληση, η οποία έχει ως αντικείμενο περισσότερα πράγματα. Αν η πώληση του ενός πράγματος είναι άκυρη, η πώληση των άλλων πραγμάτων μπορεί να είναι έγκυρη. Ακόμη δικαιοπραξία για τόκο που υπερβαίνει το ανώτατο θεμιτό όριο, είναι άκυρη μόνο για το «υπερβάλλον». Η μερική ακυρότητα μπορεί όμως να αναφέρεται και στη συμφωνία με ένα από τα περισσότερα πρόσωπα που συμμετέχουν στη δικαιοπραξία, π.χ. χρέος του Α προς τον Β εγγυώνται οι Χ κι Ψ, από τους οποίους ο Ψ είναι ανίκανος.

Πολλές φορές για τη διαπίστωση μερικής ακυρότητας δεν αποβλέπουμε σε χωριστή τυπική σύμβαση, π.χ. πώληση, δάνειο, μίσθωση, αλλά σε οικονομική συναλλακτική ενότητα, η οποία περιλαμβάνει συνδυασμό

περισσότερων τυπικών συμβάσεων, τις οποίες οι συναλλασσόμενοι θέλησαν «ως εν ενιαίο σύνολο»³⁷.

Αν όμως σε σύμβαση είναι άκυρη η δήλωση βουλήσεως του ενός μέρους, π.χ. γιατί είναι ανίκανος, δεν έχουμε μερική αλλά ολική ακυρότητα.

Το πρόβλημα που δημιουργείται σε περίπτωση μερικής ακυρότητας είναι αν η ακυρότητα του ενός μέρους επηρεάζει ή όχι το κύρος όλης της δικαιοπραξίας.

Σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα το άκυρο μέρος δεν βλάπτει το έγκυρο. Το άρθρο 181, προϋποθέτοντας την αρχή αυτή, την υποβάλει στο περιορισμό ότι αν συνάγεται ότι οι συναλλασσόμενοι δεν θα επιχειρούσαν τη δικαιοπραξία χωρίς και το άκυρο μέρος της, τότε η ακυρότητα του μέρους «συνεπιφέρει την ακυρότητα της όλης δικαιοπραξίας». Συνέπεια του ότι η ολική ακυρότητα αποτελεί την εξαίρεση, είναι ότι όποιος επικαλείται την εξαιρετική αυτή περίπτωση βαρύνεται και να αποδείξει ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις της, ότι δηλαδή αν τα συμβαλλόμενα μέρη γνώριζαν τη μερική ακυρότητα, θα ήθελαν να μην ισχύσει καθόλου η σύμβαση³⁸.

3.3 Ακυρότητα δικαιοπραξίας από το περιεχόμενό της

3.3.1 Έννοια και σκοποί απαγορευμένων δικαιοπραξιών

Το δίκαιο είναι εύλογο να επιδιώκει συμμόρφωση των πολιτών προς τις επιταγές που περιέχουν οι νόμοι. Το γεγονός όμως ότι έχουμε διάφορα είδη κανόνων δικαίου και ότι αυτοί επιδιώκουν διάφορους σκοπούς, δεν δικαιολογεί

---

37. ΑΠ 627/1969, ΝοΒ 1970, 431.

38. ΑΠ 305/1979, ΝοΒ 1979, 1297.

κάθε παράβαση νόμου στην κατάρτιση δικαιοπραξίας να «τιμωρείται» με ακυρότητα. Την έντονη αυτή αποδοκιμασία επιφυλάσσει ο νόμος σε ορισμένες περιπτώσεις και συγκεκριμένα ή όταν ο ίδιος ορίζει ρητά ως συνέπεια της παράβασής του την ακυρότητα ή όταν πρόκειται για παράβαση απαγορευτικού κανόνα. Τέτοιος κανόνας είναι αυτός που, είτε διατυπώνεται «απαγορευτικά», είτε «επιτακτικά», αποβλέπει στο γενικότερο συμφέρον και απαγορεύει να καταρτιστεί συγκεκριμένη δικαιοπραξία, γιατί αποδοκιμάζει το περιεχόμενό της και θέλει να εμποδίσει το αποτέλεσμα που επιδιώκεται με αυτήν. Οι «απαγορευτικοί» αυτοί κανόνες αποτελούν βέβαια κανόνες δημοσίας τάξης, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι κάθε κανόνας δημοσίας τάξης είναι οπωσδήποτε και απαγορευτικός, με την έννοια που δεχτήκαμε³⁹.

Το θέμα της «απαγορευμένης δικαιοπραξίας» αντιμετωπίζει ο κώδικας με τη διάταξη του άρθρου 174 που ορίζει ότι «δικαιοπραξία αντικειμένη εις απαγορευτικήν διάταξιν του νόμου, εφόσον δε συνάγεται άλλο τι, είναι άκυρος». Πότε «συνάγεται άλλο τι», αποτελεί ερώτημα, στο οποίο μπορεί να δώσει απάντηση μόνο ερμηνεία του συγκεκριμένου νόμου και ειδικότερα η διαπίστωση του τι σκοπούσε να προστατεύσει ο νόμος με την απαγορευτική διάταξη. Π.χ. ενώ ο νόμος απαγορεύει την λειτουργία των καταστημάτων την Κυριακή, πώληση που έγινε παρά την απαγόρευση αυτή δεν είναι άκυρη, γιατί ο νόμος έχει ως σκοπό να προστατεύσει το δικαίωμα των εργαζομένων να μην εργάζονται την Κυριακή και όχι να αποκλείσει τη σύναψη συμβατικών σχέσεων⁴⁰. Η διάταξη αυτή ανήκει στην κατηγορία των διατάξεων εν λευκώ. Η εξαγγελιομένη ακυρότητα προϋποθέτει δικαιοπραξία αντιβαίνουσα σε

---

39. Βλ. Λιτζερόπουλου, Σημαντήρας αρ. 65 και 788, Μπαλής παράγραφος 59.

40. Βλ. και Σημαντήρα αρ. 787.

απαγορευτική διάταξη του νόμου και μη αποκλεισμού της ακυρότητας ως συνέπεια της απαγορεύσεως.

Ακυρότητα επέρχεται όχι μόνο αν δικαιοπραξία αντίκειται σε απαγορευτική διάταξη, αλλά και αν επιχειρείται με σκοπό να καταργηθεί, να περιγραφεί απαγορευτικός νόμος, όταν δηλαδή επιδιώκεται με φαινομενικά άψογη δικαιοπραξία οικονομικός ή κοινωνικός σκοπός που αποδοκιμάζεται από την έννομη τάξη⁴¹. Π.χ. οι διατάξεις για την προστασία του εθνικού νομίσματος απαγορεύουν ορισμένες ρήτρες, που υποδηλώνουν δυσπιστία στο ευρώ, όπως λ.χ. συνομολόγηση υποχρέωσης σε χρυσό. Αποτελεί έτσι καταστρατήγηση του νόμου η συνομολόγηση ρήτρας με βάση την αξία συγκεκριμένου είδους, που δεν μνημονεύεται μεν από το νόμο, αλλά που η συμφωνία γι' αυτό, χωρίς να δικαιολογείται από ειδικές συνθήκες, δεν θα είχε άλλο σκοπό, από την «κατασφάλισιν του δανειστού απέναντι των εκ της υποτιμήσεως του νομίσματος κινδύνων»⁴². Έτσι π.χ., αν συμφωνηθεί η αμοιβή ελαιοτριβείου σε ποσοστό από το λάδι που θα παραχθεί, η συμφωνία αυτή δικαιολογείται από τις «ειδικές συνθήκες», ενώ αποτελεί καταστρατήγηση των διατάξεων περί προστασίας του νομίσματος, αν συμφωνηθεί σε αξία κιλών λαδιού, το μίσθωμα αστικού ακινήτου.

Η τάση να αποτρέπεται καταστρατήγηση του νόμου, δημιουργεί εύλογη επιφυλακτικότητα για δικαιοπραξίες, με τις οποίες οι συναλλασσόμενοι επιδιώκουν κάποιο οικονομικό αποτέλεσμα χωρίς να χρησιμοποιούν τη νομική μορφή που φαίνεται αμεσότερα να το επιτυγχάνει. Η τάση αυτή δεν επιτρέπεται όμως να οδηγήσει στο να απαρνηθούμε στους πολίτες το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τη νομική μορφή που κρίνουν προσφορότερη για τα

---

41. Σημαντήρας αρ. 788.

42. ΑΠ. 377/1974, ΝοΒ 1974, 1369.

συμφέροντά τους, όσο δεν αποδοκιμάζεται από το σκοπό τον οποίο επιδιώκουν⁴³.

Εξαιρέση στον κανόνα του άρθρου 174, καθιερώνει για τις υποσχητικές συμβάσεις το άρθρο 365 το οποίο ορίζει ότι «και διατάξεις περί υποσχέσεως αδυνάτου παροχής εφαρμόζονται και όταν η υποσχέσις αφορά παροχήν προσκρούουσαν εις απαγορευτικήν διάταξιν του νόμου». Η δικαιοπραξία στην περίπτωση αυτή είναι επομένως έγκυρη, αλλά επειδή η παροχή είναι «αδύνατη», αφού είναι απαγορευμένη, δημιουργείται υποχρέωση να ανορθωθεί ζημιά. Στην περίπτωση αντίθετα του άρθρου 174 η δικαιοπραξία είναι άκυρη.

Η ρύθμιση του άρθρου 365, με την οποία η υπόσχεση απαγορευμένης παροχής αντιμετωπίζεται όπως και η υπόσχεση αρχικά αδύνατης παροχής, βασίζεται στη λεπτή διάκριση του αν απαγορεύεται όλη η δικαιοπραξία ή απαγορεύεται μόνο η παροχή⁴⁴. Παράδειγμα υπόσχεσης απαγορευμένης παροχής αποτελεί η υπόσχεση εργασίας σε μέρα υποχρεωτικής αργίας ή η υπόσχεση να μεταβιβαστεί πράγμα του οποίου απαγορεύεται η διάθεση⁴⁵.

Σε αντίθεση με την υποσχητική διάθεση που ορίζει το άρθρο 365, η διάθεση αντικειμένων που απαγορεύεται από το νόμο ή από δικαστική απόφαση είναι άκυρη. Τα άρθρα 175 και 176 αναφέρονται δηλαδή όχι σε υποσχητική δικαιοπραξία, όπως το 365, αλλά σε εκποιητική.

Ο νόμος ήταν εύλογο να αντιμετωπίσει διαφορετικά, απ' ότι την απαγόρευση διάθεσης των άρθρων 175-176, την απαγόρευση διάθεσης που επιβλήθηκε με δικαιοπραξία. Για την περίπτωση αυτή το άρθρο 177 ορίζει ότι «ενόσω δεν ορίζεται άλλως», η δικαιοπραξία που περιορίζει «την προς διάθεσιν

43. ΚληρΔ παράγραφοι 11 και 29.

44. Βλ. Γαζή, Δικαιοπραξία απαγορευμένη και σύμβασις παροχής νόμω απαγορευμένης, στην ΕΕΝ 1954, 364 επ. και ΕρμΑΚ, 365.

45. Βλ. Μπαλή παράγραφο 62.

απαλλοτριώτου πράγματος εξουσίαν», «έχει ενοχικήν μόνον ενέργειαν και δεν επιδρά επί του κύρους της διαθέσεως»⁴⁶. Η διάθεση δηλαδή είναι ισχυρή, άσχετα από την υποχρέωση για αποζημίωση που έχει αυτός που αντισυμβατικά διέθεσε το πράγμα. Η συζήτηση αν η διάθεση αποτελεί περιεχόμενο του δικαιώματος ή είναι εξουσία η οποία απορρέει από το σύνδεσμο του δικαιώματος προς το πρόσωπο του φορέα, δεν φαίνεται να έχει πρακτική αξία, τουλάχιστο για το συγκεκριμένο θέμα⁴⁷. Ο τρίτος που απόκτησε, ενδεχομένως θα ευθύνεται και αυτός, αν γνώριζε την απαγόρευση. Αυτός που έχει συμφέρον από την απαγόρευση για διάθεση, υποστηρίζεται ότι εκτός από το δικαίωμα να ζητήσει αποζημίωση, επειδή ο αντισυμβαλλόμενος αθέτησε την υπόσχεσή του, δεν έχει δικαίωμα, πριν γίνει η διάθεση, να ασκήσει αγωγή για παράλειψη, αλλά μόνο να ζητήσει ασφαλιστικά μέτρα. Με την αίτηση όμως για ασφαλιστικά μέτρα μπορεί να απαγορεύσει την διάθεση το δικαστήριο, οπότε εφαρμόζεται πια το άρθρο 176, δηλαδή η διάθεση θα είναι άκυρη⁴⁸.

Αυτός που μεταβιβάζει το πράγμα έχει τη δυνατότητα να προσδώσει στην ουσία «εμπράγματη» ενέργεια στη συμφωνία και έτσι να αποτρέψει νέα μεταβίβαση του πράγματος είτε για ανεπιθύμητη χρήση, είτε σε πρόσωπα που δεν έχουν ορισμένη ιδιότητα, π.χ. δεν ήταν κάτοχοι των οικοπέδων που θα μεταβιβαστούν⁴⁹, διατυπώνοντας τον όρο αυτό ως διαλυτική αίρεση της πρώτης μεταβίβασης. Με την αίρεση αυτή, αν παραβιαστεί ο όρος της συμφωνίας, η νέα μεταβίβαση θα είναι ανίσχυρη και το πράγμα θα επαναστρέψει στον πρώτο κύριο. Αν όμως με τον όρο αυτό πρόκειται να αποκλειστεί κάθε «περαιτέρω εκποίηση», είναι αμφίβολο αν αυτό δεν θα

46. ΑΠ 305/1979, ΝοΒ 1979, 1297.

47. Βλ. βιβλιογραφία εις Απ. Γεωργιάδη ΕμπρΔ ΙΙ 1 σ. 3 σημ. 7.

48. Μπαλής παράγραφος 63.

49. Περίπτωση της ΑΠ 167/1963, ΝοΒ 1963, 938.

μπορούσε να θεωρηθεί, σε συγκεκριμένη περίπτωση, ότι αποτελεί υπέρμετρη δέσμευση του νέου κυρίου.

Από τον κανόνα του άρθρου 177 ο νόμος καθιερώνει μόνο τρεις εξαιρέσεις : την περίπτωση συμφωνίας του ανεκχωρήτου, τη συμφωνία να μη παραχωρηθεί υποθήκη σε άλλον και τη διάθεση από τον κληρονόμο αντικειμένου της κληρονομιάς ενώ υπάρχει καθολικό καταπίστευμα ή έχει διοριστεί από το διαθέτη εκτελεστής διαθήκης.

Ειδική κατηγορία απαγορευμένων δικαιπραξιών, αλλά και άλλων συναλλακτικών δραστηριοτήτων, αντιμετωπίζει ο ν. 703/1977 «περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού».

Ο νόμος αυτός καθιερώνει ως εσωτερικό ελληνικό δίκαιο τις διατάξεις των άρθρων 85 και 86 της συνθήκης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), που υπογράφηκε στη Ρώμη το 1957.

Οι διατάξεις αυτές, όπως διατυπώνονται στα άρθρα 1 και 2 του ν. 703/1977, έχουν ως κύριο σκοπό να αποτρέψουν νόθευση του ελεύθερου ανταγωνισμού και για το λόγο αυτό επιδιώκουν, τόσο να εμποδίζεται συσπείρωση επιχειρήσεων που θα κατέληγε στο να κυριαρχήσουν οι επιχειρήσεις αυτές στην αγορά, όσο και να ελέγχεται η δραστηριότητα εκείνων των επιχειρήσεων που έχουν αποκτήσει «δεσπόζουσα θέση» στην αγορά, έχουν δηλαδή καταστεί στην ουσία μονοπώλια ή ολιγοπώλια.

Όπως παρατηρήσαμε, η ελευθερία των συμβάσεων προϋποθέτει ελεύθερο ανταγωνισμό, ενώ ο ανταγωνισμός αυτός εξουδετερώνεται στην πράξη από την οικονομική ανισότητα των συμβαλλομένων. Με το άρθρο 85 της συνθήκης της ΕΟΚ. Άρθρο 1 του νόμου 703/1977, διαπιστώνοντας ο νομοθέτης άλλη μια φορά ότι ο ελεύθερος ανταγωνισμός δεν μπορεί πια να λειτουργήσει χωρίς κρατικό παρεμβατισμό, προσπαθεί να αποτρέψει το να νοθεύεται ο ελεύθερος ανταγωνισμός, ειδικά από συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, που έχουν σαν

αντικείμενο κυρίως να καθορίζουν τιμές ή όρους συναλλαγής, να ελέγχουν την παραγωγή, να αποκλείουν πωλήσεις ή αγορές, να εξασφαλίζουν από τους αντισυμβαλλομένους πρόσθετες παροχές, οι οποίες δεν συνδέονται με το αντικείμενο των συμβάσεων.

Με το άρθρο αντίστοιχα 86 της συνθήκης της ΕΟΚ, άρθρο 2 του ν. 703/1977, «απαγορεύεται η υπό μιας ή περισσοτέρων επιχειρήσεων καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης αυτών επί του συνόλου ή μέρους της αγοράς της χώρας». Ο νόμος δεν απαγορεύει στις επιχειρήσεις να αναπτυχθούν σε βαθμό που να αποκτήσουν δεσπόζουσα θέση στην αγορά, αλλά απαγορεύει στις επιχειρήσεις αυτές να εκμεταλλεύονται τη «δεσπόζουσα» αυτή θέση τους και έτσι να επηρεάζουν το εμπόριο.

Οι παρά την απαγόρευση του άρθρου 1 του ν. 703/1977 συμφωνίες κηρύσσονται από το άρθρο 1 και 2 απόλυτα άκυρες και μόνο προβλέπεται ειδική διαδικασία, από ειδικό όργανο, για να διαπιστωθεί ποιες από τις συμφωνίες αυτές παραμένουν τυχόν ισχυρές.

Η παρά την απαγόρευση του άρθρου 2 του ν. 703/1977 καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης δεν μπορούσε βέβαια να κηρυχτεί «άκυρη», γιατί «ακυρότητα δραστηριότητας», δεν θα σήμαινε τίποτα. Πρέπει όμως να δεχτούμε πως είναι άκυρες τυχόν δικαιοπραξίες που καταρτίζονται παρά την απαγόρευση αυτή και ότι για άλλες δραστηριότητες, που αποτελούν καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης υπάρχει δικαίωμα αυτού που βλάπτεται ή να ζητήσει να παύσει η δραστηριότητα αυτή ή να απαιτήσει αποζημίωση⁵⁰.

---

50. Από την πλούσια βιβλιογραφία για τα άρθρα 85 και 86 της συνθήκης της ΕΟΚ βλ. πρόχειρα Μεταλληνού.

3.3.2 Συνέπειες απαγορευμένης δικαιοπραξίας

Η συνέπεια προκύπτει από τον ερμηνευτικά συναγόμενο σκοπό της απαγορευτικής διάταξης που έχει παραβιασθεί. Αν η απαγορευτική διάταξη απαγγέλλει ρητά ακυρότητα, περιττεύει η έρευνα περί του σκοπού της διατάξεως. Ακυρότητα απαγγέλλεται όταν η διάταξη έχει σκοπό να παρεμποδίσει την συμφωνία ή την ιδιωτική ενέργεια της δικαιοπραξίας. Η ακυρότητα είναι απόλυτη και επέρχεται ανεξαρτήτως γνώσεως της απαγορευτικής διατάξεως ή κατά μείζονα λόγο προθέσεως παραβιάσεως αυτής, η καλή πίστη του τρίτου δεν προστατεύεται. Αν η απαγόρευση αναφέρεται ρητά μόνο στην υποσχετική δικαιοπραξία, είναι ζήτημα ερμηνείας, αν η ακυρότητα κατά το σκοπό της διατάξεως εκτείνεται και στην εκποιητική. Αυτό δε γίνεται δεκτό όταν η απαγόρευση έχει σκοπό να παρεμποδίσει την μετακίνηση περιουσιακών αγαθών. Όταν πρόκειται για ακυρότητα υποσχετικής δικαιοπραξίας μόνο, αναζητείται το μεταβιβασθέν της αγωγής του αδικαιολόγητου πλουτισμού, ενώ όταν πρόκειται για ακυρότητα και της εκποιητικής δικαιοπραξίας η αναζήτηση γίνεται με διεκδικητική αγωγή.

Ετέρα πλην της ακυρότητας προβλέπεται η ποινική κύρωση, κατά κανόνα υπό απαγορευτικών διατάξεων περιεχομένων στους ειδικούς νόμους δημοσίου ή δημοσιονομικού δικαίου. Η απαγόρευση σημαίνει όχι αποδοκιμασία της δικαιοπραξίας αλλά των συνθηκών σύναψης και της όλης συμπεριφοράς αυτής. Η παράβαση της απαγόρευσης επισύρει αντί της ακυρότητας ποινή τουλάχιστον σε βάρος του ενός των δικαιοπρακτούντων. Η πώληση σε εμπορικό κατάστημα σε ημέρα αργίας, η επαιτεία, η εκποίησης υπεξαίρεθέντος κινητού πράγματος σε καλόπιστο τρίτο, η παράβαση φορολογικών διατάξεων, η πώληση ή η δωρεά σε ανήλικο κάτω ορισμένης ηλικίας εισιτηρίου για θέαμα απαγορευμένο

σύμφωνα με αστυνομική διάταξη, δεν επάγονται ακυρότητα της σχετικής δικαιοπραξίας, αλλά επισύρουν ποινή.

Αν η απαγόρευση αφορά μόνο τη δικαιοπραξία εκπλήρωσεως και γενικότερα τη παροχή την οποία υπόσχονται οι συμβαλλόμενοι, η απαγορευμένη συμφωνία παροχής θα είναι κατ' αρχήν έγκυρη, αν δε απαγορεύεται η υποσχετική αυτή δικαιοπραξία, αυτή θα είναι άκυρη και θα πρέπει μετά την τυχόν μεταβολή της νομοθεσίας και άρση της απαγόρευσης, να επαναληφθεί.

3.4 Θεραπεία ακυρότητας

Η απόλυτη άκυρη δικαιοπραξία δεν θεραπεύεται και ειδικότερα ούτε η παρέλευση χρόνου μπορεί να της προσδώσει κύρος, ούτε είναι δυνατή η «ίαση» της με επικύρωση. Αυτό σημαίνει ότι δεν επέρχεται «ίαση» της ακυρότητας ούτε με αναγνώριση της δικαιοπραξίας από τα συμβαλλόμενα μέρη, ούτε με συμφωνία τους για παραίτηση από το δικαίωμα προβολής της ακυρότητας, η οποία συμφωνία είναι ανίσχυρη⁵¹. Τον κανόνα αυτό «θεωρεί εξυπακουόμενο το άρθρο 183»⁵², το οποίο ορίζει ότι «η επικύρωση άκυρου δικαιοπραξίας ισχύει ως νέα κατάρτιση αυτής». Πρακτική συνέπεια της αρχής που περιέχεται στο 183 είναι όχι μόνο ότι πρέπει να συντρέξουν «πάντες οι όροι όσοι κατά το νόμον απαιτούνται δια την εξ' υπαρχής κατάρτισιν»⁵³, αλλά και ότι η με την έννοια αυτή επικύρωση δεν έχει αναδρομική ισχύ. Τον κανόνα του 183 δεν θίγει ούτε το ενδεχόμενο η επίκληση της ακυρότητας να μπορεί να

51. ΕφΑΘ 7240/1977, ΝοΒ 1978, 1071.

52. Μπαλής παράγραφος 70 σ. 197.

53. Μπαλής σ. 198.

αποκρουστεί ως καταχρηστική. Οι συναλλασσόμενοι όμως που επικύρωσαν άκυρη δικαιοπραξία μπορεί να συμφωνήσουν ότι η επικύρωση θα έχει ενοχικά, αναδρομική ισχύ και «εν αμφιβολία» τη σημασία αυτή προσδίνει στην επικύρωση ο νόμος. Τέτοια συμφωνία αναφέρεται κυρίως στους καρπούς και τις δαπάνες.

Σε περίπτωση σχετικά άκυρης δικαιοπραξίας, επέρχεται αντίθετα θεραπεία της ακυρότητας, αν αυτός που έχει δικαίωμα να την επικαλεστεί, παραιτηθεί με οποιοδήποτε τρόπο από το δικαίωμα αυτό.

3.5 Μετατροπή

Δικαιοπραξία που είναι άκυρη, μπορεί να περιέχει τα στοιχεία άλλης δικαιοπραξίας, π.χ. άκυρη συναλλαγματική να έχει τα στοιχεία αφηρημένης αναγνώρισης χρέους ή έκταξης. Στην περίπτωση αυτή ο νόμος επιτρέπει να ισχύσει η άκυρη δικαιοπραξία με τη μορφή της άλλης, με την οποία επέρχεται το ίδιο περίπου οικονομικό αποτέλεσμα.

Για να επέλθει η «μετατροπή», ο νόμος προϋποθέτει:

- α. ότι η δικαιοπραξία που θα μετατραπεί είναι απόλυτα άκυρη
- β. ότι η άκυρη δικαιοπραξία περιέχει όλα τα στοιχεία της άλλης δικαιοπραξίας
- γ. ότι τα μέρη δεν γνώριζαν την ακυρότητα
- δ. ότι τα μέρη θα ήθελαν να ισχύσει η άλλη δικαιοπραξία

Η υποθετική αυτή βούληση των μερών συνάγεται κυρίως από το αν με την άλλη δικαιοπραξία επιτυγχάνεται πρακτικά, ο οικονομικός σκοπός που επιδιώκουν τα μέρη.

Όποιος ισχυρίζεται ότι επήλθε μετατροπή, πρέπει να επικαλεστεί τις προϋποθέσεις αυτές που τάσσει το άρθρο 182 του Αστικού Κώδικα και να

αποδείξει την υποθετική βούληση των συμβαλλόμενων να ισχύσει άλλη δικαιοπραξία.

ΑΝΙΣΧΥΡΕΣ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ

III ΑΙΣΧΡΟΚΕΡΔΗΣ-ΑΝΗΘΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΑ

- Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και χρηστά ήθη
- Σκοπός και έννοια χρηστών ηθών
- Αισχροκερδείς συμβάσεις
- Προϋποθέσεις ανήθικης δικαιοπραξίας
- Προϋποθέσεις αισχροκερδούς δικαιοπραξίας
- Συνέπειες των δικαιοπραξιών που αντίκεινται στα χρηστά ήθη
- Η έκταση και οι συνέπειες της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΙΣΧΡΟΚΕΡΔΗΣ-ΑΝΗΘΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΑ

4 ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΕΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΝΤΑΙ ΣΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ

4.1 Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και χρηστά ήθη

4.1.1 Το πρόβλημα

Σύμφωνα με το Γερμανικό νόμο⁵⁴ περί επιτηδεύματος απαιτείται η άδεια των αρμοδίων αρχών γι' εκείνον, ο οποίος στην περιοχή του επιθυμεί να διοργανώσει για λόγους επαγγελματικούς ζωντανές παραστάσεις, οι οποίες δεν παρουσιάζουν υψηλό καλλιτεχνικό ή επιστημονικό ενδιαφέρον. Σύμφωνα με το νόμο η απαιτούμενη άδεια δεν χορηγείται εφόσον οι πραγματιθείσες διοργανώσεις αντίκεινται στα χρηστά ήθη.

4.1.2 Η έννοια των χρηστών ηθών στη νομολογία

Σύμφωνα με την νομολογία του Γερμανικού Ακυρωτικού⁵⁵ δικαστηρίου καθώς και του Γερμανικού Εργατικού Ακυρωτικού⁵⁶ δικαστηρίου, μία

---

54. Μετάφραση Γεωργίου Κρίππα, 1983 σελ. 1585, παράγραφος 33 α. ι.

55. RGZ. 80, 221.

56. NJW 1976 σελ. 1958.

συμπεριφορά είναι ανήθικη, εφόσον αντίκειται στο αίσθημα του ορθώς σκεπτόμενου ανθρώπου. Σύμφωνα με τη νομολογία αυτή, το Διοικητικό Ακυρωτικό⁵⁷ προσδιορίζει την έννοια των ανήθικων πράξεων, ως μία συμπεριφορά, η οποία αντίκειται προς τις ιστορικοεξελικτικές διαμορφωθείσες κοινωνικοηθικές αξιολογικές αντιλήψεις, οι οποίες αναγνωρίζονται στην έννομη κοινότητα ως καθοριστικές προϋποθέσεις ευταξίας και έτσι υπόκειται στην κοινωνικοηθική απαξία. Ως πυρήνας της κοινωνικοηθικής αρμονικής τάξης θεωρεί το δικαστήριο επικαλούμενο το Συνταγματικό Δικαστήριο⁵⁸ τις αξιολογικές ηθικές αρχές, την υποχρεωτικότητα των οποίων η έννομη τάξη στηρίζει στην συμμόρφωση προς το Σύνταγμα. Έτσι μία συμπεριφορά αντίκειται στα χρηστά ήθη, εφόσον συγκρούεται με μία Συνταγματική εδραιωμένη αξιολογική αντίληψη. Κεντρική αξία του Συντάγματος και συνάμα καθοριστική από άποψη περιεχομένου για την έννοια των χρηστών ηθών είναι η υποχρέωση προς προστασία και σεβασμό της ανθρώπινης προσωπικότητας. Αυτή προσβάλλεται, εφόσον το μεμονωμένο άτομο για καταφρονητική ενέργεια εκ μέρους του κράτους ή ιδιώτη εξευτελίζεται επί της ίδιας προσωπικής αξίας του.

4.2 Σκοπός και έννοια χρηστών ηθών

Ακυρότητα από το περιεχόμενο δικαιοπραξίας καθιερώνεται και από το άρθρο 178 που ορίζει ότι «δικαιοπραξία αντιβαίνουσα εις τα χρηστά ήθη είναι άκυρος». Ο νόμος μη έχοντας τη δυνατότητα να περιγράψει όλες τις περιπτώσεις όπου δικαιοπραξία αποδοκιμάζεται για το περιεχόμενό της από

---

57. Ν.Ν. 1982 σελ. 664-665.

58. Σε απόφαση του Ν.Ν. 1958 σελ. 257.

την έννομη τάξη, αναφέρεται στη γενική ρήτρα των χρηστών ηθών, την οποία καλείται να ειδικεύσει ο δικαστής στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Ο νομοθέτης καταφεύγει στη γενική ρήτρα των χρηστών ηθών όταν θέλει να αποδοκιμάσει ανθρώπινη πράξη, η οποία «καθεαυτή» κρίνεται απαράδεκτη για την έννομη τάξη, ενώ όταν θέλει να αξιολογήσει έννομη σχέση των συναλλασσόμενων και να πετύχει επιεική λύση, συνήθως επικαλείται τη συναλλακτική καλή πίστη.

Συνεπές προς τη διάκριση αυτή είναι να δεχτούμε πως είναι αδιάφορο αν οι συναλλασσόμενοι γνωρίζουν ή όχι την αντίθεση προς τα χρηστά ήθη, είτε της δικαιοπραξίας, είτε των πραγματικών περιστατικών από τα οποία προκύπτει η αντίθεση αυτή. Όπως δέχεται και η νομολογία⁵⁹, η αντίθεση προς τα χρηστά ήθη, «η καθεστώσα άκυρον την δικαιοπραξίαν, κρίνεται εκ του περιεχομένου αυτής, εν όψει και του συνόλου των συνοδευουσών ταύτην περιστάσεων, ουχί δε μεμονωμένος εκ του κινήσαντος αυτήν αιτίου ή του υποκειμένου αυτή σκοπού».

Η αντικειμενική αυτή αξιολόγηση της δικαιοπραξίας σύμφωνα με το άρθρο 178 γίνεται πιο έκδηλη, αν παραβληθεί με την περίπτωση όπου κάποιος πρόκειται να υποχρεωθεί σε αποζημίωση για ζημιά που προκάλεσε «κατά τρόπον αντιβαίνοντα εις τα χρηστά ήθη». Σύμφωνα με τη διάταξη του 919, δεν αρκεί σε αυτό αντικειμενική αντίθεση στα χρηστά ήθη, αλλά απαιτείται πρόθεση να προκληθεί ζημιά⁶⁰.

Αλλά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, η αντίθεση προς τα χρηστά ήθη, άρα και η ακυρότητα της δικαιοπραξίας, εξαρτάται από το σκοπό που επιδιώκεται ή από τα ελατήρια, τα κίνητρα των συναλλασσόμενων, ουσιαστικά δηλαδή από τα παραγωγικά αίτια της βούλησής του. Έτσι π.χ. δωρεά του Α προς τη Β, η

59. ΟλομΑΠ 398/1975, ΝοΒ 1975, 1164, ΑΠ 811/1979, ΝοΒ 1980, 73.

60. Βλ. Ζέπου, ΕνοχΔ Β' παράγραφος 30 σ. 738, Μαντζούφα, ΕνοχΔ παράγραφος 64 σ. 256.

οποία δωρεά αντικειμενικά δεν είναι επιμεμπτή, θεωρείται ότι αντίκεινται στα χρηστά ήθη, αν γίνεται από τον Α, με σκοπό να κάνει με τον τρόπο αυτό τη Β ερωμένη του⁶¹.

4.3 Αισχροκερδείς συμβάσεις

Είναι αλήθεια ότι για την κατάρτιση της πώλησης και γενικά κάθε σύμβασης που είναι αμφοτεροβαρής, γίνεται ένας, καμιά φορά πολύ σκληρός, αγώνας ανάμεσα στους συναλλασσόμενους, που προσπαθώντας να πετύχουν ένα κοινά και για τους δύο αποδεκτό αποτέλεσμα, προσπαθεί ο ένας από αυτούς να πετύχει για τον εαυτό του όσο το δυνατό μεγαλύτερο αντάλλαγμα και ο άλλος να υποστεί όσο το δυνατό μικρότερη θυσία. Χωρίς τον ανταγωνισμό αυτό δεν εξυπηρετούνται ούτε είναι καν δυνατές οι συναλλαγές, γι' αυτό και ο νόμος συγχωρεί την ανισότητα που μπορεί να προκύψει ανάμεσα στο αντάλλαγμα και το ανταλλασσόμενο, δηλαδή το τίμημα της πώλησης και την αντικειμενική αξία του πράγματος. Αρκεί βέβαια η ανισότητα αυτή να είναι μέσα στα πλαίσια του έντιμου κέρδους και να μη γίνεται αιτία της από το κοινό αίσθημα στηλιτευόμενης απογύμνωσης των αφελών ή των οικονομικά ή κοινωνικά ασθενέστερων.

Το τελευταίο αυτό είχαν προβλέψει οι Ρωμαίοι με δύο και μοναδικές διατάξεις που είχαν εκδοθεί η μία τον Νοέμβριο του 285 και η άλλη τον Δεκέμβριο του 293 π.Χ. κοινά από τους δύο αυτοκράτορες Διοκλητανό και Μαξιμιανό, καταχωρημένες αμφότερες στον ιουστινιάνειο κώδικα που αποδίδονται στα βασιλικά.

---

61. Λιτζεροπούλου ΕνοχΔ παράγραφος 187.

Οι διατάξεις αυτές ίσχυαν στη πώληση αλλά όπως φαίνεται δεν αποκλειόταν η αναλογική επέκτασή τους και σε κάθε περίπτωση ανταλλακτικής σύμβασης.

Το περίεργο είναι ότι το δικαίωμα της προσβολής για υπέρογκη βλάβη παρεχόταν μόνο στον πωλητή που έλαβε για την πώληση τίμημα κατώτερο από τη μισή πραγματική αξία του πράγματος και όχι αντίστοιχα από τον αγοραστή όταν κατέβαλε τίμημα υπερδιπλάσιο της αξίας αυτού. Από την άλλη άποψη το παραπάνω δικαίωμα φαίνεται ότι είχε εφαρμογή όχι μόνο στα ακίνητα αλλά και στα κινητά, αν και αυτό αμφισβητείται. Η πώληση δεν ήταν άκυρη αλλά διαρρηκτική. Ο αγοραστής είχε την υπαλλακτική ευχέρεια να αποφύγει την διάρρηξη αν κατέβαλε το μέχρι την αληθινή αξία του πράγματος υπόλοιπο ποσό.

Η διάρρηξη για υπέρογκη βλάβη αποκλειόταν αν ο πωλητής παραιτείτο από αυτή.

Σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, άρθρο 179, το ζήτημα της ανισότητας ανάμεσα στο τίμημα και την πραγματική αξία του πράγματος, τέθηκε πάνω σε καινούρια και πιο πλατιά βάση. Ξέφυγε από την αρχική στενή βάση της πώλησης και επεκτάθηκε σε όλες γενικά τις συμβάσεις που υπάρχει παροχή και αντιπαροχή (πράγμα που ήταν πρώτα αμφίβολο), όπως π.χ. στη μίσθωση πράγματος, εργασίας ή έργου, στην εταιρία, στην σύμβαση μεσιτείας, στη εγγύηση, στο συμβιβασμό, όταν οι δικαιοπραξίες αυτές γίνονται με δυσανάλογο αντάλλαγμα. Από την άλλη μεριά όμως η εφαρμογή της παραπάνω διάταξης αποκλείεται από άλλες παρόμοιες ειδικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα όπως π.χ. της μείωσης του τιμήματος στην πώληση και της υπέρογκης ποινικής ρήτρας, της απαγόρευσης της τοκογλυφίας κ.λ.π. οι οποίες σε σύγκρουση με τη διάταξη του άρθρου 179 υπερισχύουν σαν ειδικότερες, αφού βρίσκονται στο Ενοχικό δίκαιο και όχι όπως εκείνη στις Γενικές αρχές του

Αστικού Κώδικα. Επίσης οι δικαιοπραξίες που είναι προϊόν απάτης ή απειλής δεν υπάγονται κατ' αρχήν στις αισχροκερδείς δικαιοπραξίες, δεν αποκλείεται όμως να φέρνουν τα στοιχεία της αισχροκέρδειας, οπότε είναι άκυρες και όχι ακυρώσιμες.

Μια άλλη προέκταση σε σχέση με το προηγούμενο δίκαιο είναι ότι η παραπάνω ανισότητα δεν ισχύει μονόπλευρα, π.χ. στην περίπτωση της πώλησης, μόνο προς το μέρος του πωλητή που πώλησε με ευτελές τίμημα, αλλά και προς το μέρος του αγοραστή που αγόρασε με υπέρογκο τίμημα και γενικά ισχύει αμφοτερόπλευρα σε κάθε δυνατή δικαιοπραξία που έχει περιουσιακό περιεχόμενο. Περιλαμβάνει όχι μόνο ακίνητα αλλά και κινητά και δεν οδηγεί σε διάρρηξη της σύμβασης αλλά σε πλήρη αυτής ακυρότητα.

Η σπουδαιότερη διαφορά απ' το προηγούμενο δίκαιο είναι ότι η ακυρότητα που ισχύει στις περιπτώσεις αυτές δεν έχει σαν μοναδική προϋπόθεση την ύπαρξη αντικειμενικής ανισότητας ανάμεσα στην παροχή και την αντιπαροχή. Χρειάζεται όμως να συνυπάρχει και το υποκειμενικά στοιχείο της εκμετάλλευσης της ανάγκης, της κουφότητας ή της απειρίας του αντισυμβαλλόμενου, όπως ενδεικτικά και όχι αποκλειστικά αναφέρεται στο σχετικό 179 άρθρο του αστικού κώδικα. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση στην περίπτωση αυτή είναι ότι ο εκμεταλλευόμενος πρέπει να γνωρίζει ή τουλάχιστο από βαριά αμέλεια να αγνοεί την ανάγκη κ.λ.π. του άλλου, γιατί αλλιώς λείπει το αναγκαίο ψυχολογικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο μπορεί να εδραιωθεί μια τέτοια ανήθικη εκμετάλλευση. Όταν η εκμετάλλευση αυτή γίνεται τυχαία και χωρίς την γνώση ή την υπαίτια άγνοια του εκμεταλλευτή, δεν είναι εκμετάλλευση αλλά απλή σύμπτωση δυσανάλογων παροχών.

Χωρίς λοιπόν την παραπάνω συνύπαρξη του υποκειμενικού στοιχείου της εκμετάλλευσης και με το μόνο αντικειμενικό στοιχείο της ανισότητας των παροχών δεν δημιουργείται περίπτωση ακυρότητας της σύμβασης. Αντίστροφα

με μόνο το υποκειμενικό στοιχείο της εκμετάλλευσης και χωρίς το αντικειμενικό στοιχείο της ανισότητας δεν υπάρχει τέτοια ακυρότητα. Μπορεί όμως σε τέτοια περίπτωση όπως η τελευταία να στηριχθεί ακυρότητα για προσβολή των χρηστών ηθών σύμφωνα με την γενική έννοια του άρθρου 178 του Αστικού Κώδικα. Η ακυρότητα για την οποία μιλάμε δεν είναι άρα μόνο αποτέλεσμα αντικειμενικής αδικίας, αλλά και ζήτημα προσβολής της ηθικής τάξης και για το λόγο αυτό η περίπτωση αυτή θεωρήθηκε από τον Αστικό Κώδικα σαν ένα μέρος της γενικής έννοιας των δικαιπραξιών που είναι αντίθετοι στα χρηστά ήθη. Η περίπτωση αυτή της καλούμενης αισχροκερδούς σύμβασης δεν είναι λοιπόν άλλο παρά μέρος της γενικής έννοιας της προσβολής της συναλλακτικής ευθύνης και της ηθικής .

Ωστόσο για την ανισότητα των παροχών που πρέπει να υπάρχει για να θεωρηθεί η σύμβαση αισχροκερδής, δεν χρειάζεται η αντιπαροχή να είναι σε αξία κατώτερη του μισού της αξίας της παροχής, όπως χρειαζόταν παλαιότερα στο Ρωμαιοβυζαντινό δίκαιο, αλλά τώρα με τον Αστικό Κώδικα δεν υπάρχει αυτός ο περιορισμός και μπορεί η αξία αυτή να είναι ανώτερη ή κατώτερη από το μισό, αρκεί η δυσαναλογία των παροχών να είναι σύμφωνα με την κοινή αντίληψη «προφανής», πράγμα που αφήνετε ελεύθερα στη δικαστική εκτίμηση, που θα κρίνει με αντικειμενικά κριτήρια και ανάλογα με τις επικρατούσες ειδικές συνθήκες κατά περίπτωση. Η εκτίμηση της δυσαναλογίας αυτής θα γίνει σύμφωνα με τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά το χρόνο της σύναψης της σύμβασης και δεν έχει καμία σημασία αν η δυσαναλογία έπαψε αργότερα ή εμφανίστηκε μετά τη σύναψη της σύμβασης.

Όσο για το απαραίτητο της συνύπαρξης της αντικειμενικής αυτής ανισότητας των παροχών με το υποκειμενικό στοιχείο της εκμετάλλευσης του αντισυμβαλλόμενου πρέπει να πούμε ότι η τελευταία αυτή εκμετάλλευση θα υπάρχει συνήθως στις περισσότερες περιπτώσεις δυσαναλογίας των παροχών,

χωρίς όμως και να αποκλείεται η ανυπαρξία τέτοιας εκμετάλλευσης, όπως για παράδειγμα όταν πωλείται ένα πράγμα σε εξευτελιστική τιμή επειδή ο πωλητής θέλει να κάνει δωρεά στον αγοραστή, ή θέλει να ξεπληρώσει κάποια υποχρέωση που έχει σε αυτόν, οπότε υπάρχει μικτή σύμβαση, πώλησης και δωρεάς ή πώληση και άλλης σύμβασης και σε τέτοια περίπτωση υπερισχύει η επικρατέστερη από αυτές, ή εφαρμόζονται οι διατάξεις αμφοτέρων ανάλογα με την έκταση κάθε μιας από αυτές. Γενικά όμως δεν απαραίτητο οι παροχές να είναι απόλυτα ισάξιες, αλλά θα υπάρχει πάντοτε μια επιτρεπόμενη ανισότητα μεταξύ τους, γιατί η ανταλλακτική δικαιοπραξία δεν είναι μια απλή ισοτιμία ή αποτίμηση των ανταλλασσόμενων παροχών, αλλά το, προϊόν διαπραγμάτευσης μεταξύ των συμβαλλόμενων και της διάφορης προσωπικής ή συναισθηματικής εκτίμησης που έχει καθ' ένας από αυτούς για την αξία της παροχής του σε σύγκριση με την παροχή του άλλου.

Συνέπεια της παραπάνω ανισότητας των παροχών και της εκμετάλλευσης του αντισυμβαλλόμενου είναι η ακυρότητα της σύμβασης. Αυτή η ακυρότητα σημαίνει ότι η σύμβαση θεωρείται σαν από την αρχή ανύπαρκτη και ότι, αν πρόκειται για πώληση ο αγοραστής ουδέποτε απέκτησε την κυριότητα του πράγματος. Περιοριζόμαστε στην πώληση σαν παράδειγμα, αν και αυτό συμβαίνει όπως είπαμε από την αρχή σε όλες τις ανταλλακτικές δικαιοπραξίες και μάλιστα προς το μέρος αμφοτέρων των συμβαλλόμενων. Η ακυρότητα αυτή έχει το επακόλουθο ο πωλητής που πώλησε το πράγμα σε εξευτελιστική τιμή να μπορεί οποιαδήποτε στιγμή να κάνει χρήση του παραπάνω δικαιώματός του και να ζητήσει την απόδοση του πράγματος δικαστικώς και αυτό όχι για να πραγματοποιήσει την ακύρωση της σύμβασης, αλλά για να πετύχει την δικαστική επιβεβαίωση της ακυρότητας της σύμβασης. Η δικαστική λοιπόν απόφαση δεν έχει εδώ συστατική ή δημιουργική της ακυρότητας σημασία, αλλά αναγνωριστική ή βεβαιωτική της υπάρχουσας ακυρότητας. Σύμφωνα με

την απόφαση αυτή ο πωλητής μπορεί να διεκδικήσει την κυριότητα του πράγματος.

Είναι κοινά γνωστό ότι η ακυρότητα των συμβάσεων παρατηρείται μόνο στις αιτιώδεις ή υποσχετικές δικαιοπραξίες, όπως για παράδειγμα στην ενοχική δικαιοπραξία της πώλησης και όχι στις εμπράγματα εκποιητικές ή εκτελεστικές δικαιοπραξίες, όπως για την εκτέλεση της πώλησης απαραίτητη είναι η μεταβίβαση της κυριότητας του πράγματος στον αγοραστή. Οι εμπράγματα δικαιοπραξίες είναι αφηρημένες και δεν επηρεάζονται συνήθως από την ακυρότητα, γιατί είναι ανεξάρτητες ή βρίσκονται σε σχετικά χαλαρό δεσμό με την αιτία, την αιτιώδη δηλαδή δικαιοπραξία που τις προκάλεσε. Οι εν τω μεταξύ καταβληθείσες παροχές αναζητούνται ενοχικά με βάση τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Σύμφωνα με την αρχή αυτή θα έπρεπε στην περίπτωση αυτή των αισχροκερδών δικαιοπραξιών άκυρη να ήταν μόνο η ενοχική υποσχετική δικαιοπραξία και όχι και η εκποιητική ή εκτελεστική. Αυτό όμως δεν συμβαίνει στην προκείμενη περίπτωση, γιατί εδώ ο νόμος ρητά ορίζει ότι είναι άκυρη η δικαιοπραξία όταν αυτός που εκμεταλλεύεται για τον εαυτό του ή για άλλον την ανάγκη κ.λ.π. του άλλου «συνομολογεί ή λαμβάνει... περιουσιακά ωφελήματα», πράγμα που σημαίνει ότι τόσο η υποσχετική «συνομολογεί» όσο και η εκποιητική «λαμβάνει» δικαιοπραξία, υπόκεινται σε ακυρότητα⁶². Εδώ δηλαδή ο νόμος κατ' εξαίρεση δίνει εμπράγματη βαρύτητα στην ακυρότητα, ώστε τόσο η ενοχική όσο και η εκποιητική δικαιοπραξία θεωρούνται άκυρες. Αυτό άλλωστε μπορεί έμμεσα να δικαιολογηθεί και από τη στέγαση της διάταξης απαγόρευσης της αισχροκέρδειας στις Γενικές Αρχές του Αστικού Κώδικα με το άρθρο 179 και όχι σε ένα από τα ειδικά μέρη αυτού, όπως το Ενοχικό ή Εμπράγματο, γεγονός

62. Αυτή είναι και η επικρατούσα γνώμη, πρβλ. Γ. Μπαλή, Γεν. Αρχές παράγραφος 66, Δ. Γιαννόπουλου, Γεν. Αρχές παράγραφος 179, Α. Τούση, Γεν. Αρχές παράγραφος 97.

που μας κάνει να πιστέψουμε ότι ο νομοθέτης θέλησε εδώ ειδικά να επεκτείνει την ισχύ της απαγόρευσης σε όλες γενικά τις δικαιοπραξίες, άσχετα αν αυτές είναι ενοχικές ή εμπράγματα.

Σε μερική απόκλιση από την παραπάνω επικρατούσα άποψη βρίσκεται μια άλλη γνώμη⁶³ σύμφωνα με την οποία η ακυρότητα της εκπονητικής αισχροκερδούς δικαιοπραξίας είναι μονόπλευρη και έχει τεθεί χάρη του θύματος και επομένως άκυρη είναι μόνο η προς τον αισχροκερδούντα περιουσιακή παροχή, όχι δε αντίστροφα και η προς το θύμα παροχή του αισχροκερδούντος. Συνέπεια αυτού είναι ότι στην περίπτωση της αισχροκερδούς πώλησης, είναι δυνατή η διεκδίκηση του πράγματος από τον ζημιούμενο πωλητή, ενώ ο αισχροκερδών αγοραστής θα περιορισθεί μόνο στην ενοχική αξίωση της επιστροφής του τιμήματος με την εξ αδικαιολογήτου πλουτισμού αγωγή. Η διάκριση αυτή όμως δεν έχει πολύ πρακτική σημασία, γιατί ο εκμεταλλευόμενος τον άλλο δεν θα έχει συνήθως συμφέρον να καλεστεί την ακυρότητα της συμβάσεως και να ζητήσει την επιστροφή της παροχής του, αφού η σύμβαση έγινε προς το συμφέρον του.

Ανεξάρτητα από την παραπάνω διάκριση της προς το μέρος αμφοτέρων των συμβαλλόμενων ή μόνο από το μέρος του ζημιωμένου ακυρότητας της αισχροκερδούς σύμβασης μπορεί κατά περιστάσεις⁶⁴ να νοηθεί μερική ακυρότητα σύμφωνα με την οποία περισώζεται από τη δικαιοπραξία το μέρος εκείνο ως προς το οποίο υπάρχει αναλογία ανάμεσα στην παροχή και τα περιουσιακά ανταλλάγματα που συνομολογήθηκαν ή δόθηκαν, ενώ η δικαιοπραξία παραμένει άκυρη ως προς το υπερβάλλον⁶⁵. Πρέπει όμως σε

63. Πρβλ. Κ. Σημαντήρα, Γεν. Αρχές αριθ. 814, Έ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη εις Αρμενόπουλο κθ' 1975, σελ. 569 έπ. Α. Γεωργιάδη-Μ. Σταθόπουλου, Γεν. Αρχές 179. 4.

64. Βλ. Μπαλή Γεν. Αρχ. Παράγραφος 66.

65. Βλ. Κ. Σημαντήρα, Γεν. Αρχ. αριθ. 815.

τέτοια περίπτωση να αναγνωριστεί στον ζημιωμένο το δικαίωμα να επικαλεστεί την επέκταση της ακυρότητας σε ολόκληρη την δικαιοπραξία σύμφωνα με το άρθρο 181 του Αστικού Κώδικα⁶⁶.

Η ακυρότητα των αισχροκερδών δικαιοπραξιών είναι τέτοια, όπως και σε κάθε ακυρότητα, ώστε η δικαιοπραξία δεν μπορεί με κανένα τρόπο να ισχυροποιηθεί με μεταγενέστερη επικύρωσή της από τους συμβαλλόμενους, γιατί και η νέα δικαιοπραξία που θα προκύψει από την επικύρωση θα έχει το ίδιο στίγμα της ανηθικότητας που έχει και η αρχική δικαιοπραξία. Η ακυρότητα αυτή είναι λοιπόν οριστική και αθεράπευτη.

Αν τώρα αυτός που έβλαψε τον άλλον, δηλαδή προκειμένου για πώληση π.χ. ο αγοραστής, προθυμοποιηθεί να συμπληρώσει αργότερα το εξευτελιστικό τίμημα που πλήρωσε στον πωλητή, ώστε να γίνει οπωσδήποτε εύλογο ή δίκαιο, τότε μπορεί να θεωρηθεί, αν η προσφορά του αυτή γίνει αποδεκτή από τον πωλητή, ότι με την καταβολή αυτού του συμπληρωματικού τιμήματος, συμφωνήθηκε σιωπηρά νέα υγιής σύμβαση, απαλλαγμένη από το στίγμα της ανηθικότητας της προηγούμενης σύμβασης και επομένως έγκυρη. Στο χέρι όμως του πωλητή είναι να μη δεχτεί την συμπληρωματική αυτή προσφορά και να επιμένει στην ακυρότητα της συμβάσεως. Στην περίπτωση όμως που θα γίνει αποδεκτή η προσφορά, η νέα σύμβαση που θα προκύψει θα ισχύσει από τώρα και ισχύς της δεν θα ανατρέχει στην προηγούμενη. Τίποτα όμως δεν εμποδίζει τους συμβαλλόμενους να προσδώσουν στη νέα αυτή σύμβαση αναδρομική ισχύ.

Όλα αυτά ισχύουν όχι μόνο όταν η μία παροχή είναι ασύγκριτα μικρότερη προς την άλλη, αλλά και αντίστροφα όταν είναι υπέρογκη προς αυτήν. Στην πώληση π.χ. αισχροκερδής είναι η δικαιοπραξία όχι μόνο όταν το τίμημα είναι

---

66. Βλ. Α. Λιτζερόπουλο, Μερική ακυρότης της δικαιοπραξίας, Μαριδάκη σελ. 271 έπ.

εξευτελιστικό σε σχέση με την συναλλακτική αξία του πράγματος, αλλά και όταν το πράγμα αγοράστηκε σε δυσανάλογα μεγάλη τιμή σε σχέση με την μηδαμινή αξία του και αν βέβαια συντρέχει και η εκμετάλλευση του αντισυμβαλλόμενου. Αυτά ισχύουν επαναλαμβάνουμε όχι μόνο για τη πώληση, αλλά και για κάθε ανταλλακτική δικαιοπραξία και αδιάφορο αν πρόκειται για κινητά ή ακίνητα.

Απ' αυτά που είδαμε βγαίνει το συμπέρασμα ότι και η συνηθισμένη στα πωλητήρια συμβόλαια ακινήτων παραίτηση από την ακυρότητα του άρθρου 179 του Αστικού Κώδικα από τους συμβαλλόμενους είναι άκυρη. Όχι μόνο γιατί η συμφωνία αυτής της παραίτησης, όπως και η ίδια η σύμβαση, είναι αντίθετη στην καλή πίστη και επομένως κοινωνικά ανεπίτρεπτη, αφού υποτίθεται ότι ο ένας από τους συμβαλλόμενους κάτω από την πίεση του άλλου, για να μη ματαιωθεί από την άρνησή του η σύμβαση, αναγκάστηκε ή εξαπατήθηκε να συμφωνήσει στην παραίτηση από την ακυρότητα, αλλά και γιατί π.χ. στην πώληση ο αγοραστής δεν γίνεται ποτέ κύριος του πράγματος, επειδή η αγορά του είναι για τους παραπάνω λόγους αυτοδίκαια άκυρη. Και αφού ο αγοραστής δεν έγινε κύριος του πράγματος, η παραίτηση του πωλητή από το δικαίωμα να κάνει χρήση της ακυρότητας αυτής δεν έχει κανένα νόημα. Είναι λοιπόν αδιάφορο αν οι συμβαλλόμενοι παραιτήθηκαν ή όχι της ακυρότητας, γιατί η ακυρότητα της αισχροκερδούς σύμβασης παραμένει και δεν ανατρέπεται είτε παραιτήθηκαν αμφότεροι οι συμβαλλόμενοι είτε όχι, ή ο ένας απ' αυτούς, από την ακυρότητά της. Εκτός του ότι η εγκυρότητα της παραίτησης από την ακυρότητα θα βρισκόταν σε πλήρη αντίθεση με την ακυρότητα της επικύρωσης της δικαιοπραξίας, η οποία όπως είπαμε είναι άκυρη γιατί φέρνει το στίγμα της ανηθικότητας της κύριας σύμβασης. Παραίτηση λοιπόν και επικύρωση είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, η μία αρνητική και η άλλη θετική και όπως είναι άκυρη η μία, είναι για τον ίδιο λόγο

άκυρη και η άλλη. Το νομικό ελάττωμα της ακυρότητας, αν μπορεί να ονομαστεί ελάττωμα η ακυρότητα αφού πρόκειται για καθολική ανυπαρξία της σύμβασης, δεν μπορεί με κανένα τρόπο να θεραπευτεί, ούτε με την μεταγενέστερη επικύρωση ούτε με την παραίτηση από την ακυρότητα της σύμβασης και αυτό γιατί κανείς δεν μπορεί να αντλήσει δικαιώματα από την ίδια του την ανηθικότητα, έστω και αν ενέκρινε την σύμβαση ο αντισυμβαλλόμενος ή παραιτήθηκε από του να κάνει χρήση της ακυρότητας. Το νομικό ελάττωμα της ακυρότητας παρακολουθεί πάντοτε την αισχροκερδή δικαιοπραξία, ώστε π.χ. ο αγοραστής δεν μπορεί να απαλλαγεί απ' αυτήν την ακυρότητα παρά μόνο αν και όταν γίνει κύριος του πράγματος με έκτακτη χρησικτησία, οπότε αποκτά κυριότητα πρωτογενή, απαλλαγμένη από κάθε νομικό ελάττωμα.

Τελευταία έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο αθρόων διεκδικήσεων ακινήτων με βάση την αισχροκερδή αιτία της αποκτήσεώς τους. Η κατά τα τελευταία χρόνια αλματώδης αύξηση της αξίας των ακινήτων έχει παρακινήσει πολλούς από τους πωλητές, επωφελούμενους της γνωστής δυσχέρειας της εκτίμησης της αξίας των ακινήτων αυτών κατά το χρόνο της πωλήσεώς τους, ιδίως λόγω του ότι τα συμβόλαια συνηθισμένης αναγραφής τιμήματος ουσιωδώς κατώτερου του πραγματικού, να επιδιώκουν εκ των υστέρων να ανακτήσουν με αυτό τον τρόπο τα πωληθέντα ακίνητά τους, τα οποία όμως τότε θεωρούν ότι πωλήθηκαν σε τιμή ικανοποιητική. Στο σημείο αυτό πρέπει να επιστηθεί ιδιαίτερα η προσοχή των δικαστών, όταν διαπιστώσουν τέτοιου είδους περιπτώσεις, ώστε να κρίνουν ανάλογα.

Σε περίπτωση που ο αγοραστής πωλεί και μεταβιβάζει σε τρίτο το πράγμα που με αισχροκερδή αιτία απόκτησε, γεννιέται το ερώτημα αν ο τρίτος αποκτά την κυριότητα του πράγματος, κυριότητα που σύμφωνα με αυτά που είπαμε παραπάνω ουδέποτε απόκτησε ο αρχικός αγοραστής και τώρα πωλητής, επειδή

η απόκτηση αυτή είχε αισχροκερδή αιτία. Ερωτάται δηλαδή μπορεί ο αρχικός πωλητής, με την δικαιολογία ότι η σύμβαση μεταβίβασης της κυριότητάς του είναι άκυρη επειδή έπεσε θύμα της ανάγκης, της κουφότητας ή της απειρίας του, να διεκδικήσει το πράγμα ακόμα και στα χέρια του τρίτου διακάτοχου, έστω και αν ο τελευταίος αυτός αγόρασε το πράγμα με εύλογο τίμημα από τον αρχικό αγοραστή και τώρα πωλητή.

Είναι αναμφισβήτητο ότι η ακυρότητα των αισχροκερδών δικαιπραξιών είναι σύμφωνα με το άρθρο 179 του Αστικού Κώδικα απόλυτη και σαν τέτοια ισχύει όχι μόνο ανάμεσα στους συμβαλλόμενους αλλά και απέναντι στους τρίτους. Αυτό γιατί από το παραπάνω άρθρο δεν προκύπτει ότι η ακυρότητα αυτή είναι σχετική, δηλαδή ότι ισχύει μόνο ανάμεσα στους συμβαλλόμενους ή μόνο για τον έναν απ' αυτούς, όπως γίνεται σε άλλες περιπτώσεις. Όπου δε γίνεται ρητή αναφορά για την σχετικότητα της ακυρότητας, η ακυρότητα είναι απόλυτη⁶⁷.

Σύμφωνα με τα αμέσως παραπάνω θα έπρεπε η ακυρότητα της αισχροκερδούς δικαιπραξίας να μπορεί να προτείνεται και απέναντι στον ειδικό διάδοχο του αγοραστή, εκείνον δηλαδή που αγόρασε απ' αυτόν. Αυτό όμως αποκλείεται, τουλάχιστο για την μεταβίβαση κινητών πραγμάτων, όπως π.χ. αν ο αρχικός αγοραστής και τώρα πωλητής πωλήσει στον τρίτο ένα κόσμημα που είχε αγοράσει σε εξευτελιστική τιμή, εφόσον ο τρίτος αυτός, βρίσκεται σε καλή πίστη, δηλαδή ανυπαίτια δε γνωρίζει ότι το πράγμα είναι προϊόν αισχροκερδούς εκμετάλλευσης και επομένως δεν ανήκει κατά κυριότητα στον πωλητή. Αν όμως το πράγμα έχει όχι αισχροκερδή προέλευση όπως εδώ, αλλά είναι κλοπιμαίο, τότε δεν σώζει τον αγοραστή ούτε η καλή του πίστη.

---

67. Βλ. και ΑΠ 419/1971 ΝοΒ ιθ' 1118. 1119.

Ναι μεν όπως είπαμε η ακυρότητα της αισχροκερδούς σύμβασης έχει απόλυτη δύναμη και ισχύει απέναντι όλων, άρα θα έπρεπε να ισχύει και απέναντι των τρίτων που αγόρασαν από εκείνον που πήρε μέρος στην αισχροκερδή σύμβαση, αδιάφορα αν οι αγοραστές αυτοί βρίσκονται σε καλή ή κακή πίστη.

Εδώ συγκρούονται δύο αντίθετες αρχές. Η μία είναι η αρχή της προστασίας του ιδιωτικού δικαιώματος, η άλλη η αρχή της προστασίας του συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου. Ο νομοθέτης στην προκείμενη περίπτωση της καλόπιστης κτήσης κυριότητας επειδή θέλει με κάθε τρόπο να εμπεδώσει την ασφάλεια και την σταθερότητα στις συναλλαγές, δίνει προτεραιότητα στην προστασία του συνόλου και αναγνωρίζει ως έγκυρες τις μεταβιβάσεις αυτές παρά μη κυρίου, ενώ από την άλλη πλευρά θυσιάζει το ιδιωτικό δικαίωμα του πραγματικού κυρίου.

4.4 Προϋποθέσεις ανήθικης δικαιοπραξίας

Όπως κάθε γενική ρήτρα, έτσι και η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών δεν επιδέχεται βέβαια «ορισμό», ο οποίος θα περιόριζε την ευχέρεια του δικαστή να την ειδικεύει ανάλογα με τις ιδιομορφίες κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης. Η εφαρμογή όμως του 178 προϋποθέτει κάποιο προσδιορισμό, κάποια περιγραφή της έννοιας των χρηστών ηθών, ώστε στον εφαρμοστή του δικαίου να προσφέρονται τουλάχιστον κριτήρια για την κατάλληλη ειδίκευσή της.

Η άποψη που φαίνεται και σήμερα να επικρατεί, δέχεται ότι «ως κριτήριο των χρηστών ηθών, χρησιμεύει η ιδέα του εκάστοτε κατά τη γενική αντίληψη

χρηστού και έμφρονου, σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου»⁶⁸. Η επίκληση αυτή των παραγγελμάτων της κοινωνικής ηθικής, ελάχιστα όμως διευκρινίζει την έννοια των χρηστών ηθών και είναι αμφίβολο αν παρέχει στο δικαστή πρακτικά αξιοποιήσιμο κριτήριο. Ειδικότερα στη σύγχρονη κοινωνία φαίνεται μάλλον αδύνατο να μπορεί να διαπιστώσει κανένας αν υπάρχουν «ηθικές αρχές» που πραγματικά επικρατούν, δηλαδή που γίνονται «γενικά» αποδεκτές σε συγκεκριμένη κοινωνία⁶⁹.

Δικαστικές αποφάσεις έτσι, όταν πρόκειται να κρίνουν δικαιοπραξία ως άκυρη, για αντίθεση στα χρηστά ήθη, σε ορισμένες περιπτώσεις, παράλληλα με τις ιδέες «του κατά τη γενική αντίληψη χρηστού και εμφρόνου σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου», επικαλούνται, έστω με κάποια ασάφεια, και την «ενεστώσα ηθική», όπως αυτή παρουσιάζεται στην περιοχή της περί ταύτης αντιλήψεως της κοινωνίας, της έννομου οικονομικής τάξης και της υγιούς κοινωνικής και οικονομολογικής καταστάσεως⁷⁰.

Στην έκδηλη ανάγκη της νομολογίας να διαμορφώσει πιο συγκεκριμένα κριτήρια για την ειδίκευση της γενικής ρήτηρας των χρηστών ηθών ανταποκρίνεται και η νομική επιστήμη, προσπαθώντας τον τελευταίο καιρό να προσφέρει αντικειμενικά κριτήρια στον εφαρμοστή του δικαίου. Το πιο πρόσφορο από τα αντικειμενικά κριτήρια που προτείνονται, φαίνεται να αποτελεί η έννοια της «δημόσιας τάξης», όπως έχει αξιοποιηθεί κυρίως στο γαλλικό και αγγλοσαξονικό δίκαιο, με τους αντίστοιχους όρους «order public» και «public policy».

---

68. ΟλομΑΠ 398/1975, ΝοΒ 1975, 1164, βλ. και Μπαλή παράγραφο 64, Τούση παράγραφος 96 και Ι και στον ίδιο στην ΕΕΝ 1956, 226επ.

69. Μανωλεδάκη, Η προστασία της δημόσιας τάξεως, 1970 σ. 22 επ.

70. ΕφαΘ 1086/1953, ΕΕΝ 1953, 349, βλ. και Τούση παράγραφος 96 σελ. 505, σημ. Ι.

Η έννοια της δημόσιας τάξης έχει διευκρινιστεί από την επιστήμη κυρίως στο άρθρο 33 του Αστικού Κώδικα, όπου τα «χρηστά ήθη» αντιμετωπίζονται ως τμήμα της δημόσιας τάξης. Με τον όρο αυτό νοούνται οι θεμελιώδεις αντίληψεις ηθικού, κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού χαρακτήρα που απορρέουν από το θετικό δίκαιο⁷¹. Η έννοια αυτή της δημόσιας τάξης είναι ασφαλώς χρησιμοποιήσιμη και στο άρθρο 178, άσχετα από το ότι ο σκοπός του 33 είναι εντελώς διαφορετικός⁷².

Η «δημόσια τάξη» είναι και αυτή γενική ρήτρα, αλλά η αναφορά στις θεμελιώδεις αρχές που απορρέουν από το θετικό δίκαιο και το οικονομικό σύστημα ή και μόνο από τη συνταγματική τάξη, αποτρέπει τη δυνατότητα να προβάλλεται σαν αντίληψη του «χρηστού και έμφρονα κοινωνικού ανθρώπου» η υποκειμενική αντίληψη του δικαστή και αντίστοιχα του παρέχει αντικειμενικά κριτήρια που επιτρέπουν την περισσότερο υπεύθυνη ειδίκευση της γενικής ρήτρας των χρηστών ηθών.

Η «δημόσια τάξη», σαν κριτήριο για την ειδίκευση της γενικής ρήτρας των χρηστών ηθών, δεν εκφράζει βέβαια κάτι το διαφορετικό απ' ότι η «κοινωνική ηθική». Στην ουσία δεν πρέπει να νοείται καν σαν «άλλο» κριτήριο, αλλά ως το ίδιο, πιο αντικειμενικά διατυπωμένο. Σε καθεστώς μάλιστα κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας οι θεμελιώδεις αρχές της έννομης και μάλιστα της συνταγματικής τάξης είναι επόμενο να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές και ηθικές αξίες των κοινωνικών στρωμάτων που εκπροσωπούνται στη Βουλή από τα πολιτικά κόμματα, ώστε στην πραγματικότητα να εκφράζουν την κοινωνική ηθική που πρέπει να δεχτούμε ότι επικρατεί, έστω και με την έννοια ότι «επιβάλλεται», σε συγκεκριμένη κοινωνία.

71. Ευρυγένη Ιδ.δ.δ., παράγραφος 84,85 και 86.

72. Βλ. Μανωλεδάκη ό.π. σ. 18 επ.

Έτσι μπορεί να θεωρηθεί ότι «αντιβαίνει εις τα χρηστά ήθη» δικαιοπραξία με την οποία θίγεται η «αξία», δηλαδή η αξιοπρέπεια του ανθρώπου ή παραβιάζεται η αρχή της ισότητας έλληνα και ελληνίδας ή δεσμεύεται η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης ή εμποδίζεται η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και η συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή⁷³.

Χαρακτηριστικό είναι ότι οι δικαστικές αποφάσεις και όταν επαναλαμβάνουν σαν ορισμό των χρηστών ηθών «τις αντιλήψεις του χρηστού και έμφρονα κοινωνικού ανθρώπου», στην ουσία αναφέρονται, τουλάχιστο για συναλλακτικές σχέσεις, στην έννοια της «δημόσιας τάξης». Αντίθετα περιορίζονται στις αντιλήψεις του «χρηστού και έμφρονα ανθρώπου» κυρίως σε περιπτώσεις οικογενειακών και μάλιστα γενετήσιων σχέσεων και ειδικότερα όταν καταβάλλεται ποσό ή καθίσταται κάποιος κληρονόμος, για να μην διακοπών ερωτικές σχέσεις⁷⁴.

Το πόσο ασφαλές κριτήριο αποτελεί και για τις περιπτώσεις αυτές η επίκληση «του περί ηθικής συναισθήματος του κατά γενική αντίληψη χρηστού, έμφρονου και υγιούς σκεπτόμενου κοινωνικού προσώπου»⁷⁵ αποδεικνύεται από το ότι στην ίδια υπόθεση το «περί ηθικής συναισθήμα» του «χρηστού και έμφρονα ανθρώπου» αξιολογήθηκε διαφορετικά από τα διάφορα δικαστήρια, ώστε να μην υπάρχει αμφιβολία ότι η κάθε απόφαση εκφράζει τις υποκειμενικές απόψεις των δικαστών που κάθε φορά δικάζαν. Συγκεκριμένα το Εφετείο⁷⁶ εξαφάνισε την απόφαση του πρωτοδικείου, το Α τμήμα του

73. Πρβλ. Σταθόπουλου, Αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, σ. 126 σημ. 86, βλ. και στη συνέχεια θέσεις της νομολογίας.

74. Βλ. ΚληρΔ παράγραφο 59 γ και κυρίως παράγραφο 63 γ.

75. ΟλομΑΠ 821/1977, ΝοΒ 1978, 669.

76. ΕφΑΘ 1219/1975, ΝοΒ 1976, 1086.

Αρείου Πάγου⁷⁷ αναίρεσε, με μειοψηφία, την απόφαση του Εφετείου, το Γ τμήμα του Αρείου Πάγου⁷⁸ διαφώνησε προς το Α τμήμα και η Ολομέλεια συμφώνησε με το Γ τμήμα⁷⁹ αλλά με μειοψηφία έντεκα μελών!

Η ανάγνωση ειδικότερα της απόφασης αυτή της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου δημιουργεί την εντύπωση ότι δεν αποδοκιμάστηκε η δικαιοπραξία, στην περίπτωση αυτή διαθήκη, αλλά η συμπεριφορά του διαθέτη όσο ζούσε. Το άρθρο 178 όμως αναμφίβολα δεν έχει σκοπό να επιβάλει, θετικά, στους πολίτες συμπεριφορά σύμφωνη με τα «χρηστά ήθη», αλλά περιορίζεται στο να απαρνείται έννομες συνέπειες σε δικαιοπραξίες, οι οποίες αντιβαίνουν στα «χρηστά ήθη».

Σε αντίθεση με τον υποκειμενικό χαρακτήρα αποφάσεων που αναφέρονται στην ατομική και ιδιαίτερα στη γενετήσια ζωή του ανθρώπου, για την οποία είναι δυσκολότερο να προταθούν αντικειμενικά κριτήρια, σε περιπτώσεις αποφάσεων που αναφέρονται σε συναλλακτικές σχέσεις είναι έκδηλο ότι χρησιμοποιούνται, έστω σιωπηρά, πιο αντικειμενικά κριτήρια, τα οποία πρακτικά ανταποκρίνονται στην έννοια της «δημόσιας τάξης».

Χαρακτηριστικές έτσι περιπτώσεις δικαιοπραξιών, τις οποίες τα δικαστήρια κρίνουν άκυρες με το άρθρο 178, αποτελούν εκείνες που δεσμεύουν υπέρμετρα την ελευθερία του προσώπου, σε περιπτώσεις όπου σύμφωνα με τη νομολογία η αντίληψη του «χρηστού και έμφρονα ανθρώπου», αλλά ουσιαστικά η συνταγματική τάξη⁸⁰, επιβάλει τα πρόσωπα να παραμένουν ελεύθερα. Έτσι κρίνεται άκυρη η δικαιοπραξία με την οποία συμφωνείται να

---

77. ΑΠ 579/1976 ΝοΒ 1976, 1085.

78. ΑΠ 319/1977, ΝοΒ 1977, 1334.

79. ΟλομΑΠ 821/1977, ό.π.

80. Άρθρο 5 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

81. Βλ. Σημαντήρα αρ. 800 επ., Τούση παράγραφος 96 σημ. 10 επ., Καράση εις Γεωργιάδη-Σταθόπουλου ΑΚ, 178 αρ. 6 επ.

μην ασκήσει κάποιος συγκεκριμένο επάγγελμα ή να μη μετάσχει σε δημόσιο διαγωνισμό ή να μην εκπληρώσει το εκλογικό του δικαίωμα.

Άκυρες σύμφωνα με το άρθρο 178 κρίνονται και δικαιοπραξίες οι οποίες έχουν σκοπό επίζημιο για το κοινωνικό σύνολο, π.χ. συμφωνία να υψωθούν οι τιμές, ή συμφωνία να δοθεί αντάλλαγμα για εκπληρώσει κάποιος το καθήκον που έχει π.χ. να καταθέσει την αλήθεια ή να τηρήσει συγκεκριμένη συμπεριφορά⁸¹. Η διαπίστωση της αντίθεσης για το λόγο αυτό δικαιοπραξίας στα χρηστά ήθη, δυνατό να συντρέχει με καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης.

4.5 Προϋποθέσεις αισχροκερδούς δικαιοπραξίας

Από τις δικαιοπραξίες που αντίκεινται στα χρηστά ήθη, ο νόμος με το άρθρο 179 του Αστικού Κώδικα διακρίνει δύο κατηγορίες δικαιοπραξιών: α) αυτές που δεσμεύουν υπέρμετρα την ελευθερία του προσώπου και β) τις αισχροκερδείς δικαιοπραξίες, στις οποίες η αντίθεση προς τα χρηστά ήθη στρέφεται εναντίον του συμβαλλόμενου.

Για να χαρακτηριστεί η δικαιοπραξία ως αισχροκερδής και άρα άκυρη, πρέπει αθροιστικά να συντρέχουν δύο προϋποθέσεις: α) να υπάρχει προφανείς δυσαναλογία παροχής και αντιπαροχής και β) να συντρέχει εκμετάλλευση της ανάγκης ή της κουφότητας ή της απειρίας του άλλου⁸².

Αφού προϋπόθεση για να χαρακτηριστεί δικαιοπραξία ως αισχροκερδής είναι να υπάρχει «προφανής» δυσαναλογία παροχής και αντιπαροχής, μόνο

---

82. Βλ. ΑΠ 556/1976, ΝοΒ 1976, 1072 και πιο συστηματικά ΑΠ 1207/1975, ΝοΒ 1976, 513, ΕφαΘ 7627/1976, Αρμεν 1977, 248.

επαχθείς και μάλιστα αμφοτεροβαρείς δικαιοπραξίες, με μόνη ίσως εξαίρεση το έντοκο δάνειο που θεωρείται ως «ετεροβαρής» σύμβαση, μπορεί να χαρακτηριστούν ως αισχροκερδείς. Αντίθετα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως αισχροκερδείς, δικαιοπραξίες στις οποίες δεν υπάρχει ανταλλαγή παροχών, όπως π.χ. η δωρεά ή η άφεση χρέους⁸³.

Εκτός από τη προφανή δυσαναλογία των παροχών, που αποτελεί νομική έννοια, για να είναι δικαιοπραξία αισχροκερδής πρέπει να υπάρχει και εκμετάλλευση ή ανάγκης ή κουφότητας ή απειρίας του συμβαλλόμενου. Απαιτείται δηλαδή να γνωρίζει ο συναλλασσόμενος μια από τις καταστάσεις αυτές και να επωφελήθηκε από αυτή, για να πετύχει «δυσαναλογία» παροχών, χωρίς να απαιτείται ιδιαίτερα επιλήψιμη συμπεριφορά⁸⁴. Δεν απαιτείται ούτε να προκάλεσε ο «αισχροκερδών» την κατάρτιση της δικαιοπραξίας, αρκεί ότι αποδέχτηκε πρόταση που έγινε κάτω από την πίεση ανάγκης, η οποία και είχε ως συνέπεια την προφανή δυσαναλογία των παροχών.

Ανάγκη νοείται «εκτός άλλων και οικονομική αυτή, όπου έχει χαρακτήρα επιτακτικό και ανεπίδεκτο αναβολής»⁸⁵.

Κουφότητα σημαίνει αδιαφορία για τις συνέπειες και τη σημασία των πράξεων ή αδυναμία να τις σταθμίσει, η οποία αδιαφορία ή αδυναμία μπορεί να προέρχεται από σωματική και κυρίως πνευματική νόσο, όπως η ελαφρόνοια⁸⁶.

Απειρία είναι η έλλειψη για την ζωή και την πείρα⁸⁷. Στην περίπτωση της απόφασης αυτής του Αρείου Πάγου, συνέτρεχαν και οι τρεις περιπτώσεις:

---

83. ΑΠ 999/1975, ΝοΒ 1976, 287.

84. Βλ. ΑΠ 294/1974, ΝοΒ 1284.

85. ΑΠ 1201/1975, ό.π.

86. ΑΠ 294/1974, ΝοΒ 1974, 1283.

87. ΑΠ 294/1974 ό.π.

ανάγκη, κουφότητα, απειρία, γιατί η αντισυμβαλλομένη «εστερείτο παντός πόρου προς αντιμετώπιση των άμεσων βιοτικών αναγκών... ως αγράμματη, επιβαρημένης και της σωματικής αναπηρίας, της ηλικίας της, χωρίς να είναι σε θέση να καταλάβει τις συνέπειες των πράξεών της. Η απειρία μπορεί να οφείλεται και στην ηλικία ή στην διανοητική κατάσταση όπως μπορεί και να περιορίζεται σε συγκεκριμένο συναλλακτικό τομέα, π.χ. ο πωλητής, κάτοικος εξωτερικού, δεν γνώριζε τις τιμές των ακινήτων που διαμορφώθηκαν σε ελληνική επαρχία⁸⁸. Απειρία όμως δεν αποτελεί η έλλειψη ειδικών γνώσεων⁸⁹.

4.6 Συνέπειες των δικαιοπραξιών που αντίκεινται στα χρηστά ήθη

Συνέπεια της αντίθεσης δικαιοπραξίας στα χρηστά ήθη είναι η ακυρότητα που είναι απόλυτη, άσχετα αν ενδεχόμενα η επίκλησή της από τον αισχροκερδούντα μπορεί να αποκρουστεί σαν καταχρηστική. Πρακτική όμως σημασία έχει κυρίως το αν η ακυρότητα και μάλιστα του άρθρου 179 αναφέρεται μόνο στην υποσχετική ή και στην εκποιητική δικαιοπραξία και αν είναι ή όχι δυνατή η αναζήτηση της παροχής με τις αρχές του αδικαιολόγητου πλουτισμού⁹⁰.

Γίνεται δεκτό⁹¹ πως από τη διατύπωση «συνομολογεί ή λαμβάνει», συνάγεται ότι το άρθρο 179 απαγγέλλει ακυρότητα τόσο της υποσχετικής, όσο και της εκποιητικής δικαιοπραξίας, αδιάφορο αν αυτή είναι αιτιώδης ή

---

88. ΑΠ 416/1973, ΝοΒ 1973, 1303, ΑΠ 546/1973, ΝοΒ 1973, 1442.

89. Καράσης ό.π. 179, αρ. 3.

90. Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Η έκταση και οι συνέπειες της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας, Αρμεν 1975, σ. 569 επ. και σε ανάπτυπο, Λαδά ό.π. σ. 197 επ.

91. Βλ. κυρίως Μπαλή παράγραφο 66.

αφηρημένη⁹². Με την άποψη αυτή που επικρατεί, το «θύμα» της αισχροκέρδειας παραμένει κύριος του αντικειμένου της παροχής του και μπορεί να το διεκδικήσει. Εξαίρεση στον κανόνα αυτόν μπορεί να υπάρχει μόνο αν η εκποιητική δικαιοπραξία γίνεται αργότερα, οπότε τυχόν δεν συντρέχουν πια οι προϋποθέσεις του άρθρου 179 του Αστικού Κώδικα, π.χ. έπαψε να υπάρχει η ανάγκη⁹³.

Όσο για την περιουσιακή μεταβίβαση από τον αισχροκερδούντα προς το θύμα, π.χ. το τίμημα το οποίο κατέβαλε, οι απόψεις που υποστηρίζονται είναι περισσότερες. Η μία άποψη⁹⁴ δέχεται ότι από την ακυρότητα του άρθρου 179 του Αστικού Κώδικα καταλαμβάνονται και οι δύο παροχές που έγιναν σε εκτέλεση της υποσχετικής σύμβασης η οποία κρίθηκε αισχροκερδής. Άλλη άποψη⁹⁵ εξαρτά και στην περίπτωση αυτή την ακυρότητα από το αν η εκποιητική δικαιοπραξία είναι αιτιώδης ή αφηρημένη, ενώ η τρίτη άποψη⁹⁶ συνδέει μόνο στην περίπτωση αυτή, δηλαδή σχετικά με την παροχή του αισχροκερδούντα, το κύρος της εκποιητικής αυτής προς το χαρακτήρα της ως αιτιώδους ή αφηρημένης.

Η τελευταία άποψη, αντιμετωπίζοντας διαφορετικά την επίδοση προς το θύμα, απ' ότι την επίδοση προς τον αισχροκερδούντα είναι ασφαλώς «συμπαθής», αλλ' αμφιβάλλω αν οι παροχές που έγιναν σε εκπλήρωση μίας σύμβασης, μπορεί να αντιμετωπίζονται κατά άλλο τρόπο η μία και κατά άλλο

---

92. Βλ. νομολογία σε Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ό.π. σημ. 20, διαφορετικά Μαντζούφας, Β, σ. 179.

93. Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ό.π. σ. 17 επ. ανατύπου.

94. Μπαλής παράγραφος 66 σ. 191.

95. Μαντζούφας ό.π.

96. Σημαντήρας αρ. 814, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, ό.π. 16, Καράσης εις Γεωργιάδη-Σταθόπουλου ΑΚ, 179 αρ. 4.

τρόπο η άλλη, σαν να ήταν δηλαδή «αισχροκερδής» η μία παροχή και όχι όλη η σύμβαση.

Η κοινωνικά σκόπιμη προστασία του θύματος, είναι συνεπέστερο να επιδιώκεται με την κατάλληλη εφαρμογή του άρθρου 181 του Αστικού Κώδικα, ώστε να θεωρείται άκυρο μόνο το «μέρος» που προσδίνει στη σύμβαση το αντίθετο προς τα χρηστά ήθη χαρακτήρα, χωρίς η μερική αυτή ακυρότητα να επιφέρει ακυρότητα όλης της σύμβασης⁹⁷.

Οι παροχές που έγιναν σε εκπλήρωση της άκυρης υποσχετικής δικαιοπραξίας, η οποία σύμφωνα με τη γνώμη που επικρατεί συμπαρασύρει σε ακυρότητα την εκποιητική, θα μπορούν να αναζητηθούν είτε με διεκδικητική αγωγή, είτε με αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού.

4.7 Η έκταση και οι συνέπειες της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας

Οι έννομες σχέσεις που συνδέουν τα πρόσωπα μεταξύ τους, καθώς και αυτές που συνδέουν τα πρόσωπα με τα πράγματα, οφείλουν τις πιο πολλές φορές τη γένεσή τους στη δικαιοπραξία. Με την δικαιοπραξία, όπως παρατηρήσαμε, ο «δικαιοπρακτών» επιδιώκει την παραγωγή ορισμένων «έννομων αποτελεσμάτων». Έτσι για τον δικαιοπρακτούντα η σχέση της δικαιοπραξίας και των αποτελεσμάτων της είναι μια σχέση τελεολογική, μια σχέση μέσου και σκοπού. Ακριβώς δε όταν αυτή η σχέση νοσεί, όταν δηλαδή η σύνδεση της υποστατής δικαιοπραξίας με τα αποτελέσματά της δεν

---

97. Βλ. και Λαδά ό.π. σ. 241 επ.

λειτουργεί και τα αποτελέσματα δεν επέρχονται, τότε μιλάμε για ακυρότητα της δικαιοπραξίας⁹⁸.

Την ακυρότητα της δικαιοπραξίας, όπως παρατηρήσαμε, επιτάσσει ο νόμος. Στον Αστικό Κώδικα περιλαμβάνονται διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες, κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις και για διάφορους κάθε φορά λόγους, όπως είπαμε, η σύνδεση ορισμένων δικαιοπραξιών με τα αποτελέσματά τους εμποδίζεται. Μία από τις κατηγορίες αυτές των δικαιοπραξιών είναι, όπως παρατηρήσαμε, και οι ανήθικες δικαιοπραξίες. Ο νομοθέτης, επιθυμώντας να βάλει ηθικούς φραγμούς στην αυτονομία της βουλήσεως, και ειδικότερα να εμποδίσει την κατάχρηση της ελευθερίας των συμβάσεων στην περίπτωση που οι συμβαλλόμενοι δεν είναι εξίσου ισχυροί⁹⁹, ορίζει αφ' ενός μεν στο άρθρο 178 του Αστικού Κώδικα ότι «δικαιοπραξία αντιβαίνουσα εις τα χρηστά ήθη είναι άκυρος», αφ' ετέρου δε στο άρθρο 179 του Αστικού Κώδικα ότι «άκυρος ως αντικειμένη εις τα χρηστά ήθη είναι ίδια η δικαιοπραξία, δι' ης δεσμεύεται υπερμέτρως η ελευθερία του προσώπου ή δι' ης εκμεταλλεύομενος τις την ανάγκη, κουφότητα ή απειρία του άλλου συνομολογεί ή λαμβάνει υπέρ εαυτού ή τρίτου δια παροχήν τίνα περιουσιακά ωφελήματα, άτινα κατά τας περιστάσεις τελούσιν εις προφανή δυσαναλογία προς την παροχήν».

Η τελευταία δικαιοπραξία ονομάζεται ειδικότερα αισχροκερδής ή καταπλεονεκτική, και ακριβώς η έκταση και οι συνέπειες της ακυρότητάς της¹⁰⁰ αποτελούν το αντικείμενο αυτής της μελέτης. Για διευκρίνιση χρειάζεται να προστεθεί πως σαν έκταση της ακυρότητας της αισχροκερδούς

98. Ζέπου, Περί το πρόβλημα του ανίσχυρου των δικαιοπραξιών, ΕΕΝ 1956, 708 επ.

99. Παπαντωνίου, Η ελευθερία των συμβάσεων εις το σύγχρονο δίκαιον, ΕΕΝ 1965.301 επ. του ιδίου.

100. Βλ. Μπαλή, 1961/189, Τούση 1962/523, Σημαντήρα 1973/456.

δικαιοπραξίας εννοούμε το ζήτημα αν η ακυρότητα της αισχροκερδούς υποσχετικής δικαιοπραξίας εκτείνεται και στην εκποιητική ή τις εκποιητικές δικαιοπραξίες που τυχόν ακολουθούν σε εκτέλεση της υποσχετικής¹⁰¹. Σαν συνέπειες της ακυρότητας εννοούμε εξ' άλλου αυτές που αποτελούν συνάμα και συνέπειες της εκτάσεως της ακυρότητας, όσες δηλαδή επέρχονται ακριβώς γιατί δεχόμαστε μια συγκεκριμένη έκταση- με την παραπάνω έννοια – στην ακυρότητα της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας.

Από το γράμμα της διατάξεως του άρθρου 179 του Αστικού Κώδικα προκύπτει ότι αισχροκερδείς μπορούν να είναι μόνο οι επαχθείς¹⁰² δικαιοπραξίες με τις οποίες το ένα μέρος αποκτά όφελος πάντοτε με ορισμένο αντάλλαγμα. Το άρθρο 179 μιλά για «περιουσιακά ωφελήματα» από τη μια πλευρά και για «παροχή» από την άλλη. Κυρίως, λοιπόν, αισχροκερδείς είναι οι αμφοτεροβαρείς συμβάσεις¹⁰³, όπως η πώληση με τίμημα δυσανάλογα μεγάλο ή μικρό, η μίσθωση έργου ή πράγματος με υπερβολικά μεγάλη ή μικρή αμοιβή ή μεγάλο ή μικρό μίσθωμα, ή εταιρία με μερίδιο κέρδους που δεν ανταποκρίνεται στην εισφορά του εταίρου, ή παρακαταθήκη με δυσαναλογία υψηλή ή χαμηλή αμοιβή¹⁰⁴, ή ανταλλαγή αντικειμένων με μεγάλη διαφορά αξίας.

Από τα παραπάνω παραδείγματα γίνεται αντιληπτό πως τόσο τα «περιουσιακά ωφελήματα» που περιέρχονται στον αισχροκερδούντα, όσο και «παροχή» που περιέρχεται στο θύμα της αισχροκέρδειας, δεν συνίσταται πάντοτε στη διάθεση πράγματος ή δικαιώματος, αλλά μπορούν να συνίσταται

---

101. Βλ. ενδεικτ. Ζέπου, Ενοχικόν Δίκαιον ΙΙ 1955/143, Μπαλή 189, Σημαντήρα 456.

102. Γιαννόπουλου, Γεν. Αρχές Αστικού Κώδικα ΙΙ 1948/51, Μπαλή 190, Τούση 518, Σημαντήρας 453.

103. Βλ. Αποστολίδη, Ενοχικόν Δίκαιον Αστικού Κώδικα ΙV 1946/336, Ζέπου Ενοχικόν ΙΙ 1953/157, Μαντζούφα, Ενοχικόν Δίκαιον 1971/462.

104. ΑΠ 858/1974, ΝοΒ 1975.483.

και στη φύλαξη λ.χ. ενός αντικειμένου ή γενικότερα στη παροχή ορισμένων υπηρεσιών. Στις τελευταίες περιπτώσεις, και εφόσον δεν γίνεται διάθεση, δεν γεννιέται και ζήτημα κύρους της διαθέσεως. Το ζήτημα αυτό γεννιέται, όταν η αισχροκερδής δικαιοπραξία οδηγεί στη σύναψη τουλάχιστο μιας ή και δύο εκποιητικών δικαιοπραξιών, όπως συμβαίνει π.χ. με την πώληση ή την ανταλλαγή. Η τελευταία μάλιστα είναι ίσως το καλύτερο δυνατό παράδειγμα που προσφέρεται έτσι για την έρευνα του ζητήματος της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας.

Έστω λ.χ. ότι ο Α συνάπτει με τον Β σύμβαση ανταλλαγής, με την οποία ο Α αναλαμβάνει την υποχρέωση να μεταβιβάσει στον Β την κυριότητα ενός διαμερίσματος αξίας 1.000.000 ευρώ, ενώ ο Β αναλαμβάνει την υποχρέωση να μεταβιβάσει στον Α την κυριότητα ενός οικοπέδου αξίας 4.000.000 ευρώ. Την υποσχετική σύμβαση της ανταλλαγής ακολουθεί η σύναψη δύο εκποιητικών συμβάσεων: Με τη μία μεταβιβάζεται στον Α η κυριότητα του οικοπέδου και με την άλλη μεταβιβάζεται στον Β η κυριότητα του διαμερίσματος. Αν η υποσχετική σύμβαση είναι αισχροκερδής – γιατί ο Α εκμεταλλεύτηκε την απειρία του Β που δεν ήταν σε θέση να εκτιμήσει την αξία του οικοπέδου του – και συνεπώς άκυρη, ποια θα είναι η τύχη των δύο εκποιητικών συμβάσεων ; Η μήπως θα είναι έγκυρη μόνο η μία από τις δύο, οπότε ποια θα είναι η έγκυρη και ποια θα είναι η άκυρη;

Στα ερωτήματα αυτά ούτε η θεωρία, ούτε η νομολογία δίνουν ενιαία απάντηση. Σύμφωνα με μία πρώτη άποψη άκυρες είναι και οι δύο εκποιητικές δικαιοπραξίες, τόσο αυτή με την οποία μεταβιβάζονται στον αισχροκερδούντα τα «περιουσιακά ωφελήματα», όσο και αυτή με την οποία μεταβιβάζεται στο θύμα της αισχροκέρδειας η «παροχή» του αισχροκερδούντος. Η άποψη αυτή που εκφράζεται από τον Μπαλή, στηρίζεται στη διατύπωση της διατάξεως του άρθρου 179, που ορίζει ότι άκυρη η δικαιοπραξία με την οποία ο

αισχροκερδών «συνομολογεί ή λαμβάνει περιουσιακά ωφελήματα». Η λέξη «συνομολογεί» αναφέρεται στην υποσχετική δικαιοπραξία και η λέξη «λαμβάνει» αναφέρεται στη εκποιητική¹⁰⁵ δικαιοπραξία. Έτσι από το άρθρο 179, προκύπτει πως η εκποιητική δικαιοπραξία που ακολουθεί σε εκτέλεση της αισχροκερδούς υποσχετικής είναι πάντοτε άκυρη, και αν ακόμη είναι αναιτιώδης. Αυτό όμως ισχύει για τη μία μόνο εκποιητική δικαιοπραξία και συγκεκριμένα για τη δικαιοπραξία με την οποία μεταβιβάζονται τα περιουσιακά ωφελήματα στον αισχροκερδούντα. Επομένως δεν είναι σωστή η άποψη του Μπαλή στο μέτρο που δέχεται ότι και οι δύο εκποιητικές δικαιοπραξίες που ακολουθούν την αισχροκερδή υποσχετική είναι σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 179 άκυρες αφού, ίσα –ίσα από τη διατύπωση αυτή προκύπτει πολύ καθαρά πως ο νομοθέτης επιτάσσει την ακυρότητα της μία μόνο εκποιητικής δικαιοπραξίας. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό και ανεξάρτητα με τον αιτιώδη ή μη χαρακτήρα της, άκυρη είναι μόνο η μεταβίβαση προς τον αισχροκερδούντα.

Θα μπορούσε βέβαια κανείς από πρώτη άποψη να ισχυριστεί πως ο νομοθέτης αναφέρεται μόνο στην πλευρά του αισχροκερδούντος και χρησιμοποιεί τον όρο «λαμβάνει», όπως ακριβώς χρησιμοποιεί και τον όρο «συνομολογεί», χωρίς ο όρος «συνομολογεί» να σημαίνει πως άκυρη είναι μόνο η υπόσχεση του αισχροκερδούντος προς το θύμα και όχι και η υπόσχεση του θύματος προς τον αισχροκερδούντα. Το ρήμα «συνομολογεί» όμως υποδηλώνει την υποσχετική δικαιοπραξία, και η δικαιοπραξία αυτή είναι μία και συνάπτεται υπέρ και εις βάρος και των δύο μερών, αντίθετα με τις εκποιητικές δικαιοπραξίες, που είναι δύο και συνάπτονται υπέρ του κάθε μέρους χωριστά. Έτσι έχουμε μία εκποίηση προς τον αισχροκερδούντα και μία

---

105. Αυτό δέχονται και οι Γιαννόπουλος (53 επ.), Ζέπου (Ενοχικόν II 142) και Τούσης (523 και σημ. 19).

εκποίηση προς το θύμα, δεν έχουμε όμως και μία συμφωνία για υπόσχεση παροχής προς τον αισχροκερδούντα και άλλη μία για υπόσχεση παροχής προς το θύμα, αλλά μία και μοναδική σύμβαση (συμφωνία), με την οποία τα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να ανταλλάξουν τις παροχές τους.

Την άποψη ότι και οι δύο εκποιητικές δικαιопραξίες που ακολουθούν την αισχροκερδή υποσχετική είναι άκυρες υποστηρίζει και μία μερίδα γερμανών θεωρητικών, που ισχυρίζονται αφ' ενός μεν ότι η αισχροκερδής δικαιопραξία αποτελεί σύμφωνα με την πρόθεση των μερών ένα σύνολο που περιλαμβάνει τόσο την υποσχετική, όσο και την εκποιητική ή τις εκποιητικές δικαιопραξίες, αφ' ετέρου δε ο αισχροκερδών εκμεταλλεύεται το θύμα του όχι μόνο με την παροχή που παίρνει, αλλά και με την παροχή που δίνει, αφού η τελευταία παροχή αποτελεί προϋπόθεση της πρώτης και το αντίστροφο.

Και οι δύο όμως ισχυρισμοί αυτοί δεν ευσταθούν. Από τη σκοπιά των δικαιопρακτούντων και η μη αισχροκερδής πώληση ή ανταλλαγή κ.λ.π. αποτελεί σύνολο, αφού μάλιστα συνήθως στην πράξη η εκποιητική ακολουθεί αμέσως την υποσχετική δικαιопραξία, έτσι ώστε ο μη νομικός δεν αντιλαμβάνεται ότι συνάπτονται δύο ή και τρεις δικαιопραξίες, αλλά πιστεύει ότι το αποτέλεσμα που επέρχεται οφείλεται σε μία και μοναδική πράξη. Αυτό όμως δεν σημαίνει τίποτε. Σε περίπτωση που θα τεθεί για οποιοδήποτε λόγο θέμα κύρους λ.χ. της πώλησεως, το ζήτημα δεν θα λυθεί σύμφωνα με τη λαϊκή-εξωνομική αντίληψη για την πώληση, αλλά θα εξεταστούν χωριστά πρώτα το κύρος της υποσχετικής και μετά, ανάλογα με το χαρακτήρα της σαν αιτιώδους ή αναιτιώδους, και το κύρος της εκποιητικής δικαιопραξίας. Ο ισχυρισμός λοιπόν, ότι οι δικαιопρακτούντες βλέπουν την αισχροκερδή δικαιопραξία σαν σύνολο, δεν ικανοποιεί.

Το ίδιο ισχύει και για τον δεύτερο ισχυρισμό. Ο αισχροκερδών δεν εκμεταλλεύεται το θύμα με την παροχή που αυτός προσφέρει, όπως και το

θύμα δεν γίνεται αντικείμενο εκμεταλλεύσεως στο μέτρο που η δική του παροχή προς τον αισχροκερδούντα είναι ανάλογη με την παροχή του αισχροκερδούντος. Η εκμετάλλευση προέρχεται από το γεγονός ότι η παροχή που προσφέρει το θύμα είναι από ένα σημείο και πέρα χωρίς αντάλλαγμα, και αυτό είναι που προκαλεί την ακυρότητα αυτής και μόνο της παροχής.

Τελείως διαφορετική είναι η άποψη που εκφράζεται από τον Μαντζούφα. Σύμφωνα με την άποψη αυτή η διατύπωση «συνομολογεί ή λαμβάνει», έχει υπ' όψη αφ' ενός μεν μόνο υποσχετική δικαιοπραξία αφ' ετέρου δε ταυτόχρονα σύμπτωση υποσχετικής και εκποιητικής δικαιοπραξίας, οπότε όμως εφαρμόζονται οι γενικές ισχύουσες αρχές, η μεν αιτιώδης είναι άκυρη, η αφηρημένη όμως ως ανεξάρτητη της αιτίας μεταβιβάζει την κυριότητα του πράγματος¹⁰⁶. Η άποψη του Μαντζούφα για την εξάρτηση του κύρους της εκποιητικής δικαιοπραξίας από τον χαρακτήρα της σαν αιτιώδους ή αναιτιώδους αναφέρεται προφανώς μόνο στη δικαιοπραξία με την οποία μεταβιβάζονται τα περιουσιακά ωφελήματα στον αισχροκερδούντα. Είναι όμως αυτονόητο πως για το συγγραφέα το ίδιο ισχύει, και δικαιολογημένα εκεί, και για τη δικαιοπραξία με την οποία μεταβιβάζεται η παροχή στο θύμα της αισχροκέρδειας.

Η τρίτη άποψη υποστηρίζεται από τον Σημαντήρα που διδάσκει ότι άκυρη είναι μόνο η περιουσιακή μεταβίβαση προς τον αισχροκερδούντα, και όχι και η παροχή του αισχροκερδούντος προς το θύμα. Έτσι ενώ με την παροχή προς το αισχροκερδούντα δεν μεταβιβάζεται η κυριότητα, το κύρος της παροχής του αισχροκερδούντος προς το θύμα δεν θίγεται και η μεταβίβαση είναι πάντοτε έγκυρη¹⁰⁷. Αυτή είναι και η κρατούσα άποψη στη σύγχρονη γερμανική

106. Μαντζούφα, Γεν. Αρχές του Αστικού Δικαίου τεύχος Β' (1957) 179. Πρβλ. και του ίδιου, Ενοχικόν 508 σημ. 50.

107. Σημαντήρα 456 έπ.

επιστήμη, όπου η άποψη αυτή εναρμονίζεται απόλυτα με τη αρχή του αναιτιώδους όλων των εκποιητικών συμβάσεων, που ισχύει στο γερμανικό δίκαιο. Στο γερμανικό δίκαιο αφηρημένες είναι όχι μόνο οι διαθέσεις που αφορούν κινητά πράγματα, αλλά και οι διαθέσεις που αφορούν ακίνητα, έτσι ώστε να μεταβίβαση π.χ. της κυριότητας ενός κινητού να είναι ανεξάρτητη από το κύρος της αιτίας της, δηλαδή της υποσχετικής συμβάσεως που προηγείται. Αντίθετα στο ελληνικό δίκαιο η μεταβίβαση της κυριότητας ακινήτων γίνεται με σύμβαση αιτιώδη¹⁰⁸. Έτσι και αν η μεταβίβαση του αισχροκερδούντος προς το θύμα δεν είναι άκυρη σύμφωνα με το άρθρο 179-που δεν αναφέρεται, όπως είπαμε, και σ' αυτήν, αλλά μόνο στην περιουσιακή μεταβίβαση προς τον αισχροκερδούντα-, είναι όμως άκυρη, αν αφορά ακίνητο πράγμα, για το λόγο ότι είναι άκυρη και η αισχροκερδής υποσχετική δικαιοπραξία που αποτελεί την αιτία της.

Τέλος θα πρέπει να αναφερθεί ότι η κρατούσα άποψη στην ελληνική νομολογία δέχεται και αυτή πως η ακυρότητα της αισχροκερδούς υποσχετικής δικαιοπραξίας εκτείνεται και στη διάθεση προς τον αισχροκερδούντα, ανεξάρτητα αν η τελευταία είναι αιτιώδης ή αφηρημένη, δεν παίρνει όμως θέση στο ζήτημα αν άκυρη είναι και η διάθεση του αισχροκερδούντος προς το θύμα.

Με βάση τα όσα είπαμε και αναλύσαμε πρέπει να καταλήξουμε στα εξής συμπεράσματα: Από τη διατύπωση του άρθρου 179 προκύπτει ότι το άρθρο αυτό επιτάσσει ρητά τόσο την ακυρότητα της αισχροκερδούς υποσχετικής δικαιοπραξίας, όσο και την ακυρότητα της εκποιητικής δικαιοπραξίας με την οποία μεταβιβάζονται τα περιουσιακά ωφέληματα στον αισχροκερδούντα. Η τελευταία δικαιοπραξία είναι άκυρη ανεξάρτητα με τον χαρακτήρα της σαν αιτιώδους ή αναιτιώδους, ανεξάρτητα δηλαδή με το αν αφορά κινητά ή

108. Βλ. ΑΚ 1033, καθώς και ενδεικτ. Μπαλή Εμπράγματο Δίκαιο (1955) 160 έπ., Βαβούσκου, Εγχειρίδιο Εμπράγματος Δίκαιου (1972) 180 έπ.

ακίνητα. Η ακυρότητά της επέρχεται σαν συνέπεια της εφαρμογής του άρθρου 179 και όχι σαν συνέπεια της λειτουργίας του συστήματος των αιτιωδών συμβάσεων. Το τελευταίο σύστημα λειτουργεί μόνο σε σχέση με τη δεύτερη εκποιητική δικαιοπραξία, δηλαδή την περιουσιακή μεταβίβαση του αισχροκερδούντος προς το θύμα που μένει άθικτη από την ακυρότητα του άρθρου 179. Το κύρος της εκποιητικής αυτής δικαιοπραξίας εξαρτάται μόνο από το χαρακτήρα της σαν αιτιώδους ή αφηρημένης. Αν είναι αιτιώδης, είναι άκυρη, γιατί άκυρη είναι και η αιτία της, αν είναι αναιτιώδης, είναι έγκυρη, αν όμως είναι μεν αναιτιώδης, αλλά τα μέρη έχουν εξαρτήσει το κύρος της από την αιτία που την υπαγόρευσε, έχουν δηλαδή διατυπώσει το κύρος της αιτίας σαν αίρεση της εκποιητικής δικαιοπραξίας, τότε και αυτή ακόμη η αναιτιώδης εκποιητική δικαιοπραξία είναι άκυρη.

Επίσης θα πρέπει να προστεθεί ότι ο χαρακτήρας της εκποιητικής δικαιοπραξίας σαν αιτιώδους ή αναιτιώδους παίζει ρόλο και στην κρίση για την ακυρότητα της περιουσιακής μεταβιβάσεως προς τον αισχροκερδούντα, στην περίπτωση που η μεταβίβαση αυτή απέχει χρονικά από την αισχροκερδή εκποιητική δικαιοπραξία και στο ενδιάμεσο διάστημα παύει να υπάρχει π.χ. η ανάγκη που οδήγησε το θύμα της αισχροκέρδειας στη σύναψη της αισχροκερδούς εκποιητικής συμβάσεως. Στην περίπτωση ακριβώς αυτή, αν δηλαδή μετά τη σύναψη της εκποιητικής δικαιοπραξίας, με την οποία μεταβιβάζονται τα περιουσιακά ωφέληματα στον αισχροκερδούντα, παύει να υπάρχει μία από τις προϋποθέσεις της εφαρμογής του άρθρου 179, το άρθρο αυτό θα εφαρμοστεί μόνο ως προς την υποσχετική δικαιοπραξία, ενώ η εκποιητική θα είναι έγκυρη, αν είναι αναιτιώδης. Αν βέβαια είναι αναιτιώδης, θα είναι μεν άκυρη, όχι όμως σύμφωνα με το άρθρο 179, αλλά για το λόγο ότι άκυρη, καθότι αισχροκερδής, είναι και η υποσχετική δικαιοπραξία που αποτελεί την αιτία της.

Το ζήτημα της εκτάσεως της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας και στην εκποιητική ή τις εκποιητικές δικαιοπραξίες που ακολουθούν δεν έχει μόνο θεωρητικό, αλλά και πρακτικό ενδιαφέρον, αφού η επίλυσή του αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τον καθορισμό αφ' ενός μεν των μέσων προστασίας του θύματος της αισχροκέρδειας, αφ' ετέρου δε του τρόπου αντιδράσεως του αισχροκερδούντος απέναντι στα αποτελέσματα της προστασίας του θύματος. Με άλλα λόγια η έκταση της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας καθορίζει από μια άποψη και τις συνέπειες της ακυρότητας, που, ενόσω αποτελούν και συνέπειες της ακυρότητας, συνίστανται κυρίως στο πρόβλημα αν τα δύο μέρη μπορούν και να διεκδικήσουν – το ένα από το άλλο – το αντικείμενο της παροχής τους ή αν απλώς περιορίζονται στην αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού.

Αφού, όπως είπαμε παραπάνω, η εκποιητική δικαιοπραξία με την οποία μεταβιβάζεται η παροχή του θύματος προς τον αισχροκερδούντα είναι πάντοτε, δηλαδή ανεξάρτητα από τον αιτιώδη ή μη χαρακτήρα της, άκυρη και θεωρείται «ως μη γενόμενη», το θύμα παραμένει κύριος του πράγματος- αντικειμένου- της παροχής του και μπορεί να το διεκδικήσει από τον αισχροκερδούντα¹⁰⁹. Η διεκδικητική αγωγή δεν μπορεί βέβαια να εγερθεί στην περίπτωση που η μεταβίβαση του κινητού πράγματος έγινε από το θύμα σε χρόνο μεταγενέστερο από το χρόνο της συνάψεως της αισχροκερδούς υποσχετικής δικαιοπραξίας και στο μεταξύ έπαψε να υπάρχει μία από τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 179. Στην περίπτωση αυτή η αναιτιώδης εκποιητική δικαιοπραξία της μεταβιβάσεως του κινητού είναι έγκυρη και η κυριότης του πράγματος ανήκει πια στον αισχροκερδούντα. Αν όμως έχει μεταβιβαστεί ακίνητο πράγμα, πάλι είναι δυνατή η διεκδίκηση του ακινήτου, που, εξαιτίας της ακυρότητας της

---

109. Γιαννόπουλος 54, Μπαλής 191, Τούσης 523, Σημαντήρας 456.

υποσχετικής δικαιοπραξίας, δεν περιέρχεται με την αιτιώδη εκποιητική δικαιοπραξία στην κυριότητα του αισχροκερδούντος.

Εκτός από την διεκδικητική αγωγή το θύμα της αισχροκέρδειας έχει βέβαια και αγωγή «εξ αδικοπραξίας» σύμφωνα με το άρθρο 919 του Αστικού Κώδικα, που ορίζει ότι «όστις εκ προθέσεως εξημίωσεν άλλον κατά τρόπον αντιβαίνοντα προς τα χρηστά ήθη, υποχρεούται εις αποζημίωσιν»¹¹⁰. Αν μάλιστα με τη σύναψη της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας ο αισχροκερδών παραβιάζει και συγκεκριμένη διάταξη νόμου, το θύμα μπορεί να εγείρει εναντίον του και αγωγή του άρθρου 914¹¹¹.

Τέλος το θύμα έχει κατά του αισχροκερδούντος και αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού, την έγερση της οποίας μπορεί άλλωστε να προτιμήσει την έγερση της διεκδικητικής αγωγής και από την έγερση της αγωγής «εξ' αδικοπραξίας», αν π.χ. θεωρεί ότι έχει συμφέρον να αποφύγει την απόδειξη των παραγωγικών γεγονότων της κυριότητάς του ή, αντίστοιχα, την απόδειξη των προϋποθέσεων της εφαρμογής του άρθρου 914 ή του άρθρου 919¹¹². Εφόσον μεν ο αισχροκερδών δεν έγινε κύριος και μπορεί να εγερθεί εναντίον του διεκδικητική αγωγή, ο πλουτισμός του δεν συνίσταται στην απόκτηση της κυριότητας, αλλά στην απόκτηση της νομής μόνο του πράγματος¹¹³. Και αυτή όμως η απόκτηση της νομής από τον αισχροκερδούντα αποτελεί πλουτισμό που δεν αντισταθμίζεται από την απλή δυνατότητα που έχει το θύμα να εγείρει εναντίον του αισχροκερδούντος διεκδικητική αγωγή. Έτσι ο πλουτισμός του αισχροκερδούντος παραμένει αδικαιολόγητος, και για αυτό ακριβώς η αγωγή του αδικαιολόγητου πλουτισμού μπορεί να εγερθεί και

110. Γιαννόπουλος 54, Τούσης 523 σημ. 18.

111. Γιαννόπουλος 54, Τούσης 523 σημ. 18.

112. Βλ. ενδεικτ. Ζέπου Ενοχικόν II 761 έπ.

113. Σταθόπουλου, Αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού (1972) 247.

πριν από τη διεκδικητική αγωγή, με τη διευκρίνιση βέβαια ότι η αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού κατευθύνεται στη νομή και όχι στην κυριότητα του πράγματος¹¹⁴. Εξάλλου επαρκές αντάλλαγμα για τη δικαιολογία του πλουτισμού του αισχροκερδούντος δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε η απλή υποχρέωσή του για αποζημίωση πριν από την εκπλήρωσή της¹¹⁵. Ωστε πριν από την εκπλήρωση της αδικοπρακτικής υποχρεώσεως του αισχροκερδούντος ο πλουτισμός του πάλι δεν έχει νόμιμη αιτία, και έτσι δικαιολογείται η ύπαρξη της ευθύνης από τον αδικαιολόγητο πλουτισμό παράλληλα και με την αδικοπρακτική ευθύνη.

Περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι συνέπειες της εκτάσεως της ακυρότητας ως προς τον αισχροκερδούντα, αφού η μεγαλύτερη διχογνωμία αφορά το κύρος της δικής του παροχής. Ο αισχροκερδών μπορεί να διεκδικήσει το αντικείμενο της παροχής του, μόνο όταν αυτό είναι ακίνητο. Στην περίπτωση αυτή, και αφού η αιτία της δικαιοπραξίας με την οποία μεταβιβάζεται η παροχή είναι άκυρη, άκυρη είναι και η ίδια η αιτιώδης εκποιητική δικαιοπραξία, οπότε κύριος παραμένει ο αισχροκερδών, που μπορεί να ζητήσει την απόδοση σ' αυτόν του ακινήτου. Εννοείται βέβαια, πως παράλληλα ο αισχροκερδών έχει και αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού¹¹⁶, που κατευθύνεται και εδώ στη νομή μόνο του πράγματος.

Αν το αντικείμενο της παροχής του αισχροκερδούντος είναι κινητό, η αγωγή του αδικαιολόγητου πλουτισμού αποτελεί το μοναδικό του βοήθημα, εφόσον η μεταβίβαση της κυριότητας του κινητού γίνεται με αφηρημένη δικαιοπραξία, κύριος του πράγματος γίνεται το θύμα, και ο αισχροκερδών

---

114. Σταθόπουλου 247 σε συνδυασμό με 239 έπ.

115. Σταθόπουλου 246.

116. Μπαλή 191, Τούση 523, Σημαντήρα 457.

μπορεί να ζητήσει μόνο τη σωζόμενη ωφέλεια, που συνίσταται όμως τη φορά αυτή στην κυριότητα και όχι απλώς στη νομή του πράγματος. Πάντως και αυτή η αγωγή του αδικαιολόγητου πλουτισμού του αισχροκερδούντος μπορεί να απορριφθεί, αν προβληθεί εναντίον της η ένσταση του άρθρου 907 του Αστικού Κώδικα, που ορίζει ότι «παροχή γενόμενη δι' ανήθικον αιτίαν δεν αναζητείται εάν η ανήθικος αιτία αφορά και τον δόντα».

Για τη εφαρμογή του άρθρου 907 όταν η ανήθικη αιτία αφορά όχι μόνο και τον «δόντα» αλλά μόνο τον «δόντα», όπως στην περίπτωση των αισχροκερδών δικαιοπραξιών, δεν υπάρχει σήμερα καμιά αμφιβολία¹¹⁷. Αμφισβητούμενο παραμένει το ζήτημα αν η ένσταση του άρθρου 907 μπορεί να προβληθεί τόσο στην περίπτωση που η εκποιητική δικαιοπραξία με την οποία μεταβιβάζεται η παροχή του αισχροκερδούντος στο θύμα είναι έγκυρη και αυτό συμβαίνει, όταν μεταβιβάζεται πράγμα κινητό-, όσο και όταν η παραπάνω εκποιητική δικαιοπραξία είναι άκυρη, όπως συμβαίνει όταν μεταβιβάζεται ακίνητο.

Στην ελληνική θεωρία¹¹⁸ και νομολογία¹¹⁹ επικρατεί η άποψη ότι η εφαρμογή του άρθρου 907 προϋποθέτει «εγκύρως γενομένη παροχήν», έτσι ώστε η απαίτηση του αισχροκερδούντος για τον σωζόμενο πλουτισμό να αποκλείεται μόνο όταν το αντικείμενο της παροχής του είναι πράγμα κινητό. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο συνδυασμό δύο ισχυρισμών που ανάγονται στο

---

117. Αποστολίδη 725, Λιτζερόπουλου 1940, ΕΕΝ 1947.117 έπ. Του ίδιου, Ζέπου Ενοχικό ΙΙ 749, Καυκά Ενοχικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος ΙΙ (1966) 666 έπ. , Γιαννιού, Απαίτηση αδικαιολόγητου πλουτισμού (1967) 172, Μαντζούφα , Ενοχικό 507 σημ. 50, Σταθόπουλου 173.

118. Μπαλής 187 έπ. , Καυκάς 668 έπ. , Γιαννιός 171, και μάλλον και Μαντζούφας , Ενοχικό Δίκαιο 509 σημ. 56^α .

119. ΑΠ 586/1950, Θ ΞΒ' (1951) 20, ΕΕΝ 1951.99, ΕφαΘ 1004/1950, ΕΕΝ 1951.99, ΠρΠατρ 696/1953, Θ ΞΕ' (1954) 529, ΑΠ 42/1967, ΝοΒ 1967.730.

120. Καυκά 668 έπ.

121. Αποστολίδη 725. Πρβλ. και Ζέπου, Ενοχικό ΙΙ 750.

δίκαιο του αδικαιολόγητου πλουτισμού: σύμφωνα με τον πρώτο ισχυρισμό η ένσταση του άρθρου 907 αντιτάσσεται μόνο στην αγωγή για ανήθικη αιτία και όχι και στις άλλες αγωγές του αδικαιολόγητου πλουτισμού¹²⁰. Σύμφωνα με τον δεύτερο ισχυρισμό η αγωγή για ανήθικη αιτία εγείρεται μόνο όταν είναι έγκυρη η μεταβίβαση, οπότε είναι και η μόνη αγωγή που μπορεί να εγερθεί αν η ανηθικότητα συνεπάγεται και ακυρότητα της εκποιητικής δικαιοπραξίας, εγείρεται η αγωγή για έλλειψη νόμιμης αιτίας, ποτέ όμως η αγωγή για ανήθικη αιτία¹²¹. Έτσι, όταν μόνον πρόκειται για ακίνητο, οπότε η εκποιητική δικαιοπραξία είναι αιτιώδης, και επομένως άκυρη, και η κυριότητα του πράγματος δεν μεταβιβάζεται στο θύμα της αισχροκέρδειας, το άρθρο 907 δεν εφαρμόζεται, αφού ο αισχροκερδών δεν μπορεί να εγείρει την αγωγή για ανήθικη αιτία, όταν όμως πρόκειται για κινητό, το άρθρο 907 εφαρμόζεται και η εφαρμογή του οδηγεί στην απόρριψη της αγωγής για ανήθικη αιτία, στην οποία περιορίζεται υποχρεωτικά ο αισχροκερδών¹²².

Οι παραπάνω ισχυρισμοί δεν είναι βάσιμοι. Ο ισχυρισμός ότι η ένσταση του άρθρου 907 προβάλλεται όταν εγείρεται η αγωγή για ανήθικη αιτία συγκρούεται πρώτα-πρώτα με το γράμμα του νόμου, που μιλά απλώς για παροχή που γίνεται για ανήθικη αιτία και όχι για αγωγή που στηρίζεται σε ανήθικη αιτία. Το δικαστήριο, άλλωστε, ερευνά από μόνο του την ύπαρξη των προϋποθέσεων της εφαρμογής του άρθρου 904 στην συγκεκριμένη περίπτωση, και δεν δεσμεύεται από το χαρακτηρισμό που δίνει στην αγωγή ο ενάγων, αλλά μόνο από τα πραγματικά περιστατικά που συναντά. Για αυτό το λόγο μπορεί ακόμη ο ενάγων να μην χαρακτηρίζει καν την αγωγή του ειδικότερα, λ.χ. σαν αγωγή για ανήθικη αιτία ή σαν αγωγή για έλλειψη νόμιμης αιτίας, αλλά να περιορίζεται μόνο στην έκθεση των πραγματικών περιστατικών και την αίτηση

---

122. Καυκάς 668 έπ.

για απόδοση του σωζόμενου πλουτισμού. Άλλωστε ειδικά στην περίπτωση των αισχροκερδών δικαιοπραξιών, όπου η ανηθικότητα αφορά μόνο τον αισχροκερδούντα, ο αισχροκερδών σπάνια θα επικαλεστεί την ίδια του την ανηθικότητα για να πετύχει την λήψη του σωζόμενου πλουτισμού, και ασφαλώς δεν θα εγείρει σε καμιά περίπτωση αγωγή για ανήθικη αιτία, αν επιπλέον γνωρίζει ότι αυτό θα συνεπάγεται εφαρμογή του άρθρου 907 και αποκλεισμό του από τον σωζόμενο πλουτισμό. Το τελευταίο αποτελεί πρόσθετο λόγο, για τον οποίο η εφαρμογή του άρθρου 907 δεν θα πρέπει να περιορίζεται στην περίπτωση της εγέρσεως αγωγής για ανήθικη αιτία, αλλά αντίθετα θα πρέπει να προβάλλεται σε όλες τις αγωγές του αδικαιολόγητου πλουτισμού, έτσι ώστε ο αισχροκερδών να μη μπορεί να αποφεύγει κατά βούληση τον αποκλεισμό του από την σωζόμενη ωφέλεια.

Βέβαια η δυνατότητα του αισχροκερδούντος να διαφύγει την εφαρμογή του άρθρου 907 αποκλείεται, αν δεχτεί κανείς σαν βάσιμο τον ισχυρισμό ότι, στην περίπτωση που η εκποιητική δικαιοπραξία είναι έγκυρη, εγείρεται υποχρεωτικά η αγωγή για ανήθικη αιτία. Και αυτός όμως ο ισχυρισμός, σύμφωνα με τον οποίο, στην περίπτωση της έγκυρης αναιτιώδους μεταβίβασης, μπορεί να εγερθεί μόνο η αγωγή για ανήθικη αιτία και όχι η αγωγή για έλλειψη νόμιμης αιτίας, με την δικαιολογία ότι η έλλειψη της νόμιμης αιτίας δεν βλάπτει την μεταβίβαση που είναι ανεξάρτητη από την αιτία της¹²³, δεν είναι ασφαλώς σωστός. Το αναιτιώδες της εκποιήσεως σημαίνει απλώς ότι η έλλειψη νόμιμης αιτίας δεν εμποδίζει την μεταβίβαση της κυριότητας και όχι ότι δεν είναι δυνατή η ενοχική αναζήτηση του πλουτισμού για έλλειψη νόμιμης αιτίας. Ας μην ξεχνούμε πως ο θεσμός του αδικαιολόγητου πλουτισμού αποτελεί ακριβώς το αντίβαρο του θεσμού των

---

123. Όπως ισχυρίζεται ο Καυκάς 669.

αναιτιωδών εκποιητικών δικαιπραξιών¹²⁴, έτσι ώστε να μεταβιβάζεται μόν, έστω και χωρίς αιτία, η κυριότητα των κινητών για την διευκόλυνση των συναλλαγών, να μπορεί όμως να αναζητείται ο πλουτισμός που δεν δικαιολογείται.

Τέλος για την αντίκρουση των δύο παραπάνω ισχυρισμών μπορεί να χρησιμεύσει και η υποστηριζόμενη και επιδοκιμαστέα άποψη του ενιαίου της αξιώσεως του αδικαιολόγητου πλουτισμού, σύμφωνα με την οποία η αγωγή για ανήθικη αιτία δεν αποτελεί ιδιαίτερη αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού, ξεχωριστή από τη γενική αγωγή για έλλειψη νόμιμης αιτίας, αλλά ένα από τα είδη της γενικής αγωγής. Το άρθρο 904 δεν θέτει προϋποθέσεις ιδιαίτερων αγωγών, αλλά απλώς διευκρινίζει πότε « ίδια » υπάρχει υποχρέωση για την απόδοση του αδικαιολόγητου πλουτισμού. Έτσι οι όροι π.χ. « αγωγή για ανήθικη αιτία » έχουν μόν δικαιολογημένα, για λόγους ευκολίας, επικρατήσει, δεν αναφέρονται όμως κυριολεκτικά σε αυτοτελείς απαιτήσεις¹²⁵. Οι απαιτήσεις του άρθρου 904 δεν είναι στην πραγματικότητα ξεχωριστές. Η πρακτική χρησιμότητα της διακρίσεώς τους περιορίζεται ακριβώς στον καθορισμό της εκτάσεως εφαρμογής των ειδικών διατάξεων των άρθρων 905, που αφορούν « ορισμένα θέματα πλουτισμού »¹²⁶, και όπου ανήκει και η διάταξη του επίμαχου άρθρου 907.

Το γεγονός ότι και οι δύο αναφερθέντες ισχυρισμοί είναι αβάσιμοι δεν σημαίνει ότι και η άποψη υπέρ της οποίας προβάλλονται είναι οπωσδήποτε αποκρουστέα. Αντίθετα, η άποψη που αποκλείει την εφαρμογή του άρθρου 907 στην περίπτωση της άκυρης εκποιητικής δικαιπραξίας έχει την δικαιολογία της, αν σκεφτεί κανείς πως στην περίπτωση αυτή ο αισχροκερδών έχει τη

124. Κοσίρης 88.

125. Σταθόπουλου 31 έπ.

126. Σταθόπουλου 32.

δυνατότητα, παράλληλα με την αγωγή του αδικαιολόγητου πλουτισμού, και να διεκδικήσει το αντικείμενο της παροχής του, χωρίς το άρθρο 907 να μπορεί να αποκλείσει αυτή την διεκδίκηση. Η θέση του άρθρου 907 στον κώδικα περιορίζει την εφαρμογή του μόνο στις αγωγές του αδικαιολόγητου πλουτισμού¹²⁷. Έτσι όμως, ο αισχροκερδών παράλληλα με την αγωγή του αδικαιολόγητου πλουτισμού έχει και διεκδικητική αγωγή, παρουσιάζεται το φαινόμενο να παίρνει με τη μία αγωγή ότι ακριβώς αποκλείεται να πάρει με την άλλη. Το αποτέλεσμα αυτό δεν είναι ασφαλώς επιδοκιμαστέο. Επομένως είναι αναγκαία η στενή ερμηνεία του άρθρου 907, που περιορίζει την εφαρμογή του στην περίπτωση της έγκυρης μόνο μεταβιβάσεως. Σύμφωνα με αυτή την ερμηνεία ο αισχροκερδών μπορεί να αποκλειστεί από την αναζήτηση του σωζόμενου πλουτισμού, μόνο όταν το αντικείμενο της παροχής του προς το θύμα είναι κινητό.

Το αποτέλεσμα του περιορισμού της εφαρμογής του άρθρου 907 στην περίπτωση της έγκυρης μόνο εκποιητικής είναι το καλύτερο δυνατό, χωρίς να ικανοποιεί όμως απόλυτα. Στο ερώτημα αν δεν είναι άδικο ο αποκλεισμός του αισχροκερδούντος από το σωζόμενο πλουτισμό να εξαρτάται από την ιδιότητα του αντικειμένου της παροχής του σαν κινητού ή ακίνητου. Δυσκολότερο όμως είναι το εξής ερώτημα: Αν ο θεσμός του αδικαιολόγητου πλουτισμού αποτελεί το αντίβαρο του θεσμού των αναιτιωδών συμβάσεων, πως δικαιολογείται διάταξη που αφορά τον αδικαιολόγητο πλουτισμό, να αποκλείει την απόδοση του πλουτισμού ακριβώς και μόνο στην περίπτωση της αναιτιώδους και έγκυρης εκποιητικής δικαιοπραξίας; Θα μπορούσε να απαντήσει κανείς πως το άρθρο 907 είναι ειδική διάταξη και έχει ειδικό σκοπό: Να τιμωρήσει τον ανήθικο «δόντα».

---

127. Μαντζούφα, Ενοχικό 509 σημ. 56^α

Ανακεφαλαιώνοντας συνοψίζουμε τα συμπεράσματα για τις συνέπειες της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας: Η επέκταση της ακυρότητας και στην εκπονητική δικαιοπραξία με την οποία μεταβιβάζεται η παροχή του θύματος στον αισχροκερδούντα, όχι όμως και στην αντίστοιχη μεταβίβαση της παροχής του αισχροκερδούντος προς το θύμα, αν η τελευταία αφορά κινητό, οδηγεί στην εξής διαφοροποίηση μεταξύ των συνεπειών που αφορούν το θύμα της αισχροκέρδειας και των συνεπειών που αφορούν τον αισχροκερδούντα: Το θύμα μπορεί να διεκδικήσει το αντικείμενο της παροχής του οποτεδήποτε, τόσο όταν πρόκειται για πράγμα ακίνητο, όσο και όταν πρόκειται για κινητό. Παράλληλα το θύμα της αισχροκέρδειας έχει και αγωγή « εξ αδικοπραξίας » σύμφωνα με το άρθρο 919 και ενδεχομένως και με το άρθρο 914, καθώς και αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού. Ο αισχροκερδών, αντίθετα, μπορεί να εγείρει διεκδικητική αγωγή μόνο στην περίπτωση που το αντικείμενο της παροχής του είναι ακίνητο, οπότε έχει βέβαια παράλληλα και αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού. Αν το αντικείμενο της παροχής του είναι κινητό, ο αισχροκερδών περιορίζεται στην έγερση αγωγής αδικαιολόγητου πλουτισμού, που και αυτή όμως κινδυνεύει να απορριφθεί, αν προβληθεί εναντίον της η ένσταση του άρθρου 907.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΝΙΚ. Σ. Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου. Τρίτη έκδοση αναθεωρημένη, Αθήνα 1983. Έκδοση Σάκκουλα.
2. ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ . Τόμος 29. Η έκταση και οι συνέπειες της ακυρότητας της αισχροκερδούς δικαιοπραξίας. ΕΥΤΥΧΙΑ ΚΟΥΝΟΥΓΕΡΗ - ΜΑΝΩΛΕΛΑΚΗ, Δ.Ν. δικηγόρου. Αθήνα 1975. Έκδοση Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης.
3. ΜΠΟΣΔΑΣ Δ, Νομικό Βήμα 29. Αισχροκερδείς συμβάσεις. Αθήνα 1981. Έκδοση Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών.
4. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ / ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ άρθρο 178 και 179. Αρχές Αστικού Κώδικα. Αθήνα 1978. Έκδοση Αφοί Π. Σάκκουλα.
5. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου. Αθήνα 1998. Έκδοση Αφοί Π. Σάκκουλα.
6. ΔΗΜΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο. Αθήνα 1998. Έκδοση ιδίου.
7. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, Τόμος 25. Γαλάνης Παναγιώτης, Αθήνα 1984. Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων. Έκδοση Αντωνίου Σάκκουλα.

